

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

På strejftogt i Det Syddanske Øhav

EN GUIDE FOR SØULKE OG LANDKRABBER

Preben Heide

På strejftogt i Det Syddanske Øhav

EN GUIDE FOR SØULKE OG LANDKRABBER

Preben Heide

Udgivet af FYN•TOUR, Fyns Amt, Turisme region syd og Storstrøms Amt
© Kort og Matrikelstyrelsen 1992-KD.86.1023
Forfatter: Preben Heide
Layout: FYN•TOUR
Fotografer: Cees van Roeden, Claes Bech Poulsen, Børge Nommesen,
E. Oetling, Bent Næsby, Michael Blæhr,
Fjord- og Bæltcenteret i Kerteminde, Lars Havn Eriksen,
Storstrøms Amt, Henning Morel, Grønlunds Forlag, Ann Nissen m.fl.
Luftfotos: Claes Bech Poulsen og Odense Kommune
Illustrationer: Jensen & Thykjær
Tilrettelæggelse: FYN•TOUR og Turisme region syd
Oversættelse: Jürgen Helm
Repro: IDéHuset A/S, Odense
Trykkeri: Litotryk Svendborg A/S
1. udgave 1997. Oplag: 5.000 stk.
Copyright: FYN•TOUR, Svendborgvej 83-85,
DK-5260 Odense S, tlf. 66 13 13 37,
Turisme region syd, Østergågade 9, 1. sal,
DK-4800 Nykøbing Falster, tlf. 54 86 13 48 og
Preben Heide, Tålforvej 47, DK-8250 Egå, tlf. 86 22 70 44.
ISBN: 87-986406-0-7

Preben Heide, f. 1939, kender og elsker de danske farvande, øerne og de mange hyggelige havne og ankerpladser. Har besejlet Det Syddanske Øhav siden først i 1980'erne og skrevet om sejleroplevelser i bl.a. Morgenavisen Jyllands-Posten og Magasinet Sejl & Motor. Mangeårig medarbejder ved DR-TV (Landet Rundt, Dagens Danmark, Fra Gedser til Skagen, Her på egnen... m.fl.) og TV/2 (Set & Sket, TV2/Østjylland, TV2/Fyn m.fl.). Nu freelance-skribent og medarbejder ved radio og fjernsyn.

Indholdsfortegnelse

Oversigtskort 4-5

Forord 7

Nord om Fyn
Bogense, Fyns Hoved
og Odense Fjord 9

Lillebælt
Fra Strib til Sønderhjørne på
Horne Land 21

Det Sydfynske Øhav 1
Fra Lyø til Langeland. 31

Det Sydfynske Øhav 2
Langeland 53

Storebælt
Fra Kerteminde til Lundeborg 61

Smålandsfarvandet
Næstved, øerne og Lollands nordkyst . . 69

Nakskov Fjord 85

Østersøkysten 1
Fra Kramnitze til Nysted 97

Østersøkysten 2
Gedser, Hesnæs og Klintholm 105

Stevns Klint og Fakse Bugt
Fra Bøgeskov til Præstø 115

Strøm og sund
Fra Bøgestrømmen til Grønsund,
Storstrømmen og Guldborg Sund. 123

Færdselregler i naturen. 140

Lystfiskerens lille "stå-bi" 142

Organisationer og turistbureauer 145

Steder og navne 149

Mere at læse i 152

Oversigtskort

Numrene i parenteserne henviser til sidetallet i bogen.

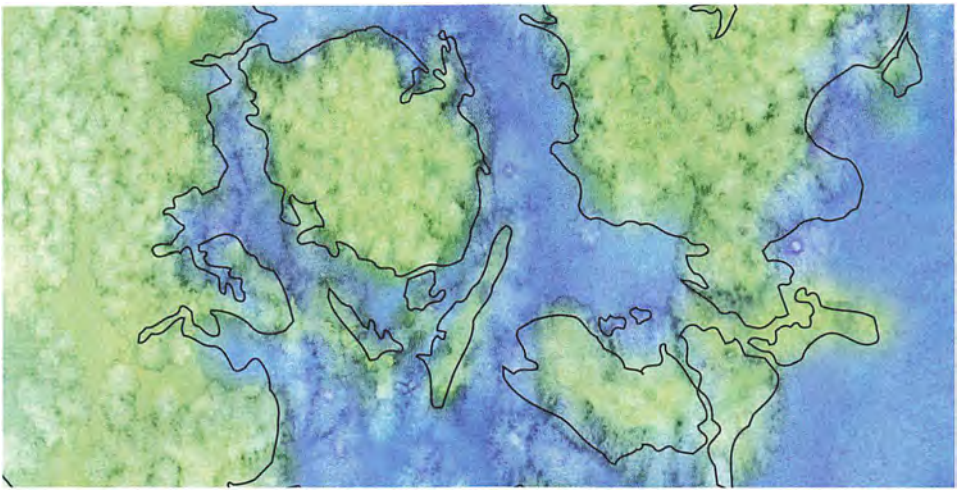

Hvad er Det Syddanske Øhav ?

Det Syddanske Øhav er en nyskabelse. Øhavet har ligget der hele tiden, men hvor det før har været delt mellem øst og vest med tyngdepunkter i farvandet syd for Fyn og Smålandsfarvandet mellem Sjælland og Lolland-Falster, så har vi i "På strejftogt i Det Syddanske Øhav – en guide for søulke og landkrabber " valgt at se det hele under ét. Der er mere fælles end forskelligt. Sejlerne krydser frem og tilbage over Storebælt eller går nordpå og sydpå over Østersøen uden hensyn til den gamle opdeling. For landkrabberne gør et fintmasket net af færgeforbindelser og broer det ganske let at vælge et mål "på den anden side". Og det bliver endnu lettere med den faste forbindelse over Storebælt.

Det Syddanske Øhav strækker sig fra det nordlige Lillebælt ved Strib til Møns Klint og Gedser i sydøst. Det Syddanske Øhav er et stort og alsidigt rekreativt område. Søulke og landkrabber sætter pris på de store vande, de små vige, havnene og øerne. Naturen er rig, og op gennem tiderne har mennesker sat sig spor, der gør et krydstogt gennem Det Syddanske Øhav til en spændende rejse i fortid og nutid. Amter og kommuner på begge sider af vandet arbejder sammen om at styrke natur, miljø og turisme i en afbalanceret udvikling.

For overskuelighedens skyld har vi opdelt det i mindre områder, der fremgår af indholdsfortegnelsen og oversigtskortene. Vil du ned i detaljerne, eller søger du en ganske bestemt oplevelse, så er der et righoldigt stikordsregister bag i bogen.

Det er første gang, vi udsender "På strejftogt i Det Syddanske Øhav – en guide for søulke og landkrabber".

Det er nøglen til en Danmarksferie, når den er bedst.

Venlig hilsen

Karen Nøhr
Amtsborgmester
Fyns Amt

Ivan Olsen
Viceamtsborgmester
Storstrøms Amt

0
5 km
10 km
1 Stege Mølle
2 Gyldensteen
3 Harritslevgaard
4 Lindø Hoved
5 Æbeløgård
6 Fyret
7 Odense Sejlklub
8 Mejlø
9 Tornen
10 Hasmark
11 Hofmansgave
12 Glavendrupstenen
13 Loddenhøj
14 Stige Ø
15 Færge Hans
16 Næsbyhoved Skov
17 Odense Havn
BOGENSE
Stege
Gyldensteen
Harritslevgaard
Lindø Hoved
Æbeløgård
Fyret
Odense Sejlklub
Mejlø
Tornen
Hasmark
Hofmansgave
Glavendrupstenen
Loddenhøj
Stige Ø
Færge Hans
Næsbyhoved Skov
Odense Havn
Sønderso
Otterup
Næsbyhoved-
Broby
Morud
Stige
Allese
Lumby
Bullerup
Seden
ODENSE
MUNKEBO
KORUP
TARUP
HØJSTRUP
ODENSE FJORD
Egense Dyb
Dalby Bugt
Seden Strand
Kertinge Nor
Brændeskov
Æbeløgård
Brådet
Æbelø Holm
Drætegrund
Agernæs
Nørreby Hals
Egebjerggård
Nærå
Nørreby Strand
Jersore
Vesterby
Klinte
Kærup
Gyngstrup
Tørreso
Jørgenso
Bårdeso
Vester Egense
Nørre Nærå
Krogsbolle
Vellinge
Jerstrup
Grindløse
Ringe
Bredstrup
Dalene
Gundstrup
Roerslev
Sandagergård
Nørre Esterbølle
Nørre Højrup
Bederslev
Kappendrup
Nørup
Finshoj
Engeldrup
Bolmerod
Uggerslev
Emmele
Jeppeshoje
Egense
Fjordmarken
Vigsnæs
Leammer
Hals
Gydeby
Brandsby
Ørritslevgård
Ørritslev
Enebærodde
Lodshuse
Skoven
Dalby
Borgbakke
Midskov
Mesinge
Harritslev
Smidstrup
Ejlby Lunde
Guldbjerg
Ejlby Melby
Kærby
Tofte
Reveldrup
Toderup
Rostrup
Kolshave
Eskilstrup
Skåstrup
Skovby
Kattebjerg
Jullerup
Særslev
Bastrup
Hjadstrup
Torup
Asketv
Skamby
Ullerup
Bladstrup
Nislev
Hjorslev
Ølund
Hessum
Gerskov
Gatteboved
Moderup
Hemmerslev
Maderup
Ørritslev
Glavendrup
Ulkendrup
Fremmelev
Ostrupgård
Stensby
Sønder
Esterbølle
Kosterslev
Dallund
Serup
Tåstrup
Lunde
Daugstrup
Østrup
Gudskov
Klintebjerg
Elvedgård
Kelleby
Vigerslev
Holmene
Beldringe
Lumby Torp
Roholm
Lindeværftet
Fedsodde
Vigelsø
Vigerø
Tårup
Drigstrup
Over Kærby
Vierne
Veflinge
Farstrup
Verlby
Margård
Zastrov
Hindevad
Stillebæk
Morud
Skov
Rue
Tværskov
Skovs Højrup
Ravnebakke
Anderup
Bredbjerg
Gammel Korup
Korupgård
Villestofte
Rode Mølle
Langesø
Væde
Tågerud
Andebølle
SLUK-EFTER
Højbjerg
Skovsby
Ubberud
Ejlstrup
Påru
Lille
Gudsbolle
Gruffebjerg
Osterskov
Skibhusene
Mariehlund
Vollsmose
Dræby
Agedrup
Vester
Kærby
Kertinge
Ladby
Ulriksholm
Østergård
Kejrup
Kølstrup
Ørnfelt
Radstrup
Klarskov
Holev
Bækskov
Åsum
Marslev
Hundslev
Rynkeby
Skovbo
Rågelund
Tornø
Lille Viby
Ladbyskibet
Fyns Hoved
Langø Hoved
Bogø
Klintgård
Vejlø
Myrbjerg
Martofte
Scheelenborg
Nordsko
Mejlø
Tornen
Hasmark
Østerballe
Drejet
Seden Strand
Ravnebakke
Anderup
Lumby
Stige
Allese
Næsbyhoved-
Broby
Morud
Bullerup
Seden
ODENSE
MUNKEBO
KORUP
TARUP
HØJSTRUP
ODENSE FJORD
Egense Dyb
Dalby Bugt
Seden Strand
Kertinge Nor

Bogense, Fyns Hoved og Odense Fjord

Det nordfynske landskab er præget af bløde bakker. Det er et sletteland, som helt oppe mod nord glider næsten umærkeligt ud i havet. Store lavvandede områder strækker sig to-tre kilometer ud. Når vandet trækker sig en smule tilbage ved ebbe, blotlægges havbunden til glæde for tusindvis af vadefugle. De har deres spisekammer her og i de store, inddæmmede områder langs kysten.

Men sejlerne holder sig langt til søs. Æbelø på toppen af Fyn er et pejlemærke, der bruges af de mange, der krydser farvandet mellem Fyn, Jylland, Endelave og Samsø. Øens afrundede, træklædte top rager 24 meter op. Når man ser den, skal man holde en lille sømil mere mod nord. Så har man kurs mod den røde afmærkning på Æbelø nordvestre rev.

Fyns Hoved og Hindsholm mod øst ligger som en beskyttende arm ud mod Storebælt. Et afvekslende, bakket ø- og vandrige, der er en dør på klem til åbningen ind til Odense Fjord.

Gabet hedder det snævre løb ved Enebærodde. Her skilles det blide Nordfyn fra de bratte bakker og klinter på Hindsholm. Og her sejler man ind i fjorden på en opdagelsesrejse, som kan ende med at man finder selve H.C. Andersens by.

Sejlturen nord om Fyn fra Røjle Klint på hjørnet mellem Lillebælt og Baaring Vig til gennemsejlingen ret nord for Fyns Hoved er lidt under 30 sømil. Går man fra Lillebælt mod nordøst og øst kan man næsten altid regne med bliden bør og medvind. Vi er jo i et vestenvindsområde med fri bane for de fremherskende vinde. Og den modsatte vej en frisk tur på kryds i de krappe Kattegatbølger.

Bogense

Bogense er den mindste købstad på Fyn. Men marinaen er en af Fyns største. En helt moderne lystbådehavn med ca. 600 pladser. Desuden er her en trafik- og fiskerihavn, hvor lystsejlere kan bruge det østlige bolværk.

I forsommeren er havnen udgangspunkt for den store kapsejlads Fyn Cup med op til 500 deltagende sejlbåde.

Fiskerihavnen er aktiv, og når de lyseblå kuttere kommer ind, kan man måske være heldig at købe en gang fisk over rælingen.

Lige vest for havnen er der børnevenlige badestrande og godt fladvand til surferen.

Fra havnen er der mulighed for udflugter og fisketure i farvandet nord for Fyn og til Lillebælt. Skipperen på den lille, sortmalede lystfiskerkutter M/S Castor kender de gode steder. Den, der er bange for bølger

Bogense Marina. Gæstesejlere kan benytte ledige pladser overalt i marinaen samt den østlige kaj i fiskerihavnen. Et lavvandet område i marinaens svajebassin er afmærket med grønne kugler.

Bogense Kirke.

og søsyge, kan prøve lykken i Bogense lystfiskersø (put & take) kun et par hundrede meter fra marinaen.

Bogense er først og fremmest en idyllisk lilleby, præget af gamle huse og købmandsgårde. Den opleves bedst til fods. En tur gennem de smalle gader fører til et enestående torv. Det er en rektangulær plads. Facaden er en ubrudt række af huse fra 1800-tallet. To rækker gamle lindetræer kranser hele pladsen, der støder op til kirken.

Kirken er et stateligt, hvidkalket bygningsværk fra år 1406, altså snart 600 år gammel. Den er opført i Dronning Margrethe I's

Bybækken i Bogense.

Harritslevgaard, 3,6 km syd for Bogense, med Danmarks største, private riddersal.

regeringstid og viet til Sankt Nikolaus, der er skytshelgen for de søfarende. Kirkens tårn tjener som sømærke. Som noget i Danmark ganske usædvanligt er tårnets spir tækket med spåner af egetræ. I alt 27.000 tjæreduftende, små træplader.

En specialitet i Bogense er kopien af Manneken Pis – den lille statue fra Bruxelles, der forestiller en tissende dreng. Den blev opstillet i 1930'erne af en af byens velhavende sønner, konsul Villem Fønss, der hermed forskønnede sin barndoms by og sikrede sig selv et eftermæle.

Der er afvekslende, ikke for bakkede cykelture på omegnens ikke alt for trafikerede vejnet. Kører man mod øst, kommer man igennem Gyldensteens enge med den gamle Stege Mølle (1), der blev bygget for at pumpe vandet ud af de inddæmmede strandenge. Det er et område på 600 ha, som omkring 1870 blev tørlagt ved at øerne Lille og Store Stegø, Lindholm, Langø og Fårehale med dæmninger er forbundet til Jersore Pynt i øst. Selve hovedbygningen til godset Gyldensteen (2) er bygget i 1640. Den er ikke offentligt tilgængelig. Herregården Harritslevgaard (3) ligger lidt syd for Bogense. Bygningen er fra 1606. En smukt restaureret rennæsancebygning. Slottet har Danmarks største private riddersal.

Æbelø

Der er gode ankerpladser omkring Æbelø. Det samme gælder på begge sider af den lange tange, som forbinder Æbelø med Fyn. Her løber to-meterkurven ganske tæt på stranden, og der er god holdebund.

Korshavn på Fyns Hoved – en naturhavn med gode ankerpladser og en anløbsbro med ca. 60 pladser.

Stilhed, fred og ro karakteriserer øen, der er forbundet med Fyn ved en ebbevej, som udgår fra halvøen Lindø Hoved **(4)** øst for Bogense. Ebbevejen er afmærket med koste, og følger man dem, er der ingen risiko for at falde i. Men turen er lidt våd. Svend Rask, der er naturvejleder på Nordvestfyn, anbefaler bare ben. Han har taget turen med sin søn på 6 år.

Æbelø er en skovklædt, kuplet ø, der på det højeste sted er 24 meter. Øens hovedvej fører til Æbeløgård **(5)**, der bebos af et bestyrerpar, som har opsynet med øen. Længst mod nord ligger fyret **(6)**, og fra skrænterne er der en vid udsigt til Juelsminde, Endelave og Samsø.

Udtrykket "kukkeren på Æbelø" stammer fra en gemytlig vise skrevet af en mand fra Bogense. Kan man ikke blive andet, kan man blive "kukker på Æbelø", synger han. Øen ejes af Aage V. Jensens Fonde.

Fyns Hoved

Hvis man skulle bo i et fjernt og fremmed land og gerne ville have et billede af det mest danske Danmark, så kunne man vælge Fyns Hoved og Hindsholm – den trekantede halvø der som en naturskabt havnemole skærmer indsejlingen til Odense Fjord mod det hidsige Storebælt.

Og hvis man som sejler vil finde et af de gode steder, hvor man kan være næsten i fred, så anduver man Korshavn. Der finder man Odense Sejlklubs gæstfri bro **(7)** i den naturskabte lagunehavn bag krumodden Korsøre. Indsejlingen sker fra sydvest. Der er rød/grøn sideafmærkninger, og et overetmærke leder sikkert ind.

Lige på spidsen af Korsøre er der dybt helt ind. Det bruger lokalkendte sejlere, der ikke skal ligge over for natten. I forsommeren, når kapsejladsen Fyn Rundt udgår herfra, og i hundredvis af både fylder naturhavnen, ligger de stævn ved stævn op på stranden og med et anker løseligt henkastet i strandvoldenes sten.

Der er 60 pladser ved den lille bro. Om sommeren er der ofte fyldt godt op allerede midt på eftermiddagen, men så har man mulighed for at finde en god ankerplads. Det kan være midt ude i lagunen, hvor der i midten er ca. 3 meters vanddybde. Bunden grunder hurtigt op i den nordlige del, men til gengæld kan man finde et sted, hvis man lister sig syd på mellem Langø Hoved og Mejlø **(8)**. Her er der mulighed for at finde en plads, hvor man kun har selskab af nysgerrige, græssende kreaturer og en ørred, der slår med halen i det aftenblanke vand.

Selve Fyns Hoved er et meget kuperet landskab med bratte klinter ned mod stranden. Lige bag ved det lille hotel er der en stejl skrænt, klædt med vindblæst krat. Man snyder sig selv, hvis ikke man tager turen til toppen, hvor en udsigtsbænk er belønningen for møjen. – Og så nyder man udsigten over Halsen til Fyns Hoved og ud over den

"Svanen" – udflugtsbåden på Odense Fjord. Går i fast rutefart mellem Munkebo, Enebærodde, Lodsstationen ved Gabet, Klintebjerg, Vigelsø og Odense.

fladvandede lagune kaldet Fællesstrand over mod Tornen (**9**).

Herfra ser man også tydeligt, hvor man kan gå. Der er en fin sti hele vejen rundt langs kanten af klinterne. Man skal se sig for, hvis man går uden for stierne. Fyns Hoved har en stor bestand af hugorme. Smøger man bukserne op, kan man vade over det lave vand mellem Fyns Hoved og Tornen.

Det lønner sig at tage en kikkert med. Fuglelivet er righoldigt med bl.a. vadefugle og terner. Tornen er reservat for kystfuglene. De skal have fred og ro i yngletiden fra 1. april til 15. juli. Fiskehejren er fast gæst i de lavvandede områder. Blomsterpragten på strandengene er stor, så hvis man kan få plads ved siden af fuglebogen, er det også en ide med en håndbog om vilde blomster.

Det er Danmarks tilblivelseshistorie, man går i. Hele odden er dannet i istiden, men havets gnaven i skrænterne, og vandring af sand og grus betyder, at vore børnebørn vil se et andet Fyns Hoved og Hindsholm end det, der byder sig til i dag.

Lyset og det afvekslende landskab har gennem tiden tiltrukket mange malere. En af dem var Johannes Larsen, hvis hjem og atelier i Kerteminde nu er kernen i et museum. Johannes Larsen og de andre kaldes ofte under ét "Fynboerne". Deres arbejder er også rigt repræsenteret på kunstmuseet i Faaborg.

På Korsøre og på nord- og østsiden af Tornen er der fine bademuligheder. De stenede strande omkring selve hovedet er et godt lystfiskervand med chance for en havørred. Fyns Amt sætter 400.000 stykker ørredyngel ud hvert år. Torsk og fladfisk findes i mængder, og i forsommeren står stimer af hornfisk ind i de kystnære vande.

Odense Fjord

Det er ganske uretfærdigt, at Odense Fjord er overset af fritidssejlerne. Når man er kommet ind gennem det 400 meter brede Gabet, bevæger man sig i et indhav med spændende småhavne for enden af snoede, velafmærkede sejlløb. Man passerer tæt forbi Danmarks største maritime arbejdsplads, Lindøværftet, og fortsætter gennem en gra-

Kanalen fra Odense Fjord til Odense Havn.

Det grønne Nordfyn rummer mange idylliske steder.

vet kanal og ender inde midt på Fyn. Lige i Odense Centrum. Kun 2-3 kilometer fra H.C. Andersens Hus.

For landkrabber, der gerne vil smage sejlerlivets glæder, er Fjorden flittigt besejlet af udflugtsbåden "Svanen". Den er bygget af lærlinge på Lindøværftet som en opgave for kommunerne omkring fjorden. Den har plads til 38 personer og går i fast fart fra Munkebo (Boels Bro) til Enebærodde, Lodsstationen ved Gabet, Klintebjerg, Vigelsø og Odense. Man kan få sin cykel med. Der arrangeres også fisketure og udflugter til Fyns Hoved og Kerteminde. "Svanen" bruges desuden til marinebiologiske formål.

Det er en unik oplevelse, når Lindøværftet siger farvel til en af de store, 3-400 meter lange nybygninger. Det er de største skibe, der bygges i Europa, og det kræver 10 bugsérbåde at få kæmperne gennem renden mellem de lavvandede grunde og ud gennem Gabet. Et helt netværk af særlige sømærker bliver lagt ud under bugseringen. De viser, hvor langt slæberne kan trække skibets agterende uden for renden, når det skal svinge. Kommunikation mellem skibet og bugserbådene foregår på VHF Kanal 12. Først når Gabet er passeret, går kæmpen nord på for egen kraft.

Selv en meget stor lystsejler bliver lille i det selskab, men man behøver ikke holde sig tilbage. Der er rigelig plads til amatørerne blandt de professionelle.

Fjorden er især præget af mange vadefugle, der yngler på holme og strandenge. For at give fuglene fred til at yngle og skaffe sig mad, er fjorden udlagt som vildtreservat med adgangsforbud på holmene i ynglетiden 1/4-15/7.

Enebærodde

Grænsen mellem Kattegat og Odense Fjord er den 6 kilometer lange Enebærodde – et naturområde præget af skov, hede og overdrev med store enebærbuske. For sejlere er det let at gå i land med en jolle eller gummibåd fra de gode ankerpladser på oddens inderside, eller – i sydvestlige vinde – på den nordøstlige side. Den lille bro er forbeholdt "Svanen". Det samme gælder Midskov på den østlige side af Gabet. Det er en lodshavn, der ikke må benyttes af gæstesejlere.

Landkrabber har kun adgang til fods eller på cykel. Man kommer til Enebærodde ved at følge skiltningen fra Otterup. Der er en parkeringsplads ved østsiden af sommerhusområdet Hasmark **(10)**. Der er ca. 6 km til Fyret på oddens yderste spids. Her møder man altid en eller flere lystfiskere, der prøver lykken efter en havørred. Fra stranden falder bunden brat til 18 meters dybde. Det er en biotop med mange ørreder og torsk.

Otterup

Lystbådehavnen ligger fem-seks kilometer fra Otterup By. Inden for rækkevidde på

cykel ligger herregården Hofmansgave **(11)**, et torneroseslot fuldstændig skjult mellem træer. Slottet er ikke åbent, men parken er frit tilgængelig. Gennem Otterup og ca. 8 kilometer mod vest findes Glavendrupstenen **(12)** med Danmarks længste runeindskrift på 210 tegn, ristet af Sote for 1000 år siden. Stenen står i en mindelund med en stor skibssætning og mindesten for Ansgar, der kristnede Danmark, reformationen, kvindernes valgret, genforeningen, og Danmarks befrielse 1945.

Bregnør Fiskerleje og Boels Bro

Som gæstesejler i de to små havne tæt ved Lindøværftet undgår man ikke at falde i snak med lokale fiskere og sejlere. Gæster er sjældne, men velkomne. Fra Bregnør er

Glavendrupstenen med Danmarks længste runeindskrift: "Ragnhild satte denne sten efter Alle, sølvernes gode, uiahskarens hæderværdige thegn. Alles sønner gjorde disse kumler efter deres fader og hans kone efter sin husbond, men Sote ristede disse runer efter sin herre. Thor vie disse runer. Til en ræte vorde den, som over vold mod denne sten eller slæber den bort til minde over en anden."

der 7 km til Kerteminde, fra Boels Bro ligger Munkebo lige for. Det er en by præget af værftet, som den store og altdominerende arbejdsplads.

Nordfyns højeste punkt er Loddenhøj **(13)**, hvor der i over 100 år har stået et udsigtstårn. I 1993 opførte kommunen Munkebotårnet, der øger bakkens 58 meter med yderligere 10 meter. Tårnet er en gave fra A.P. Møllerfonden.

Boels Bro er anløbsplads og hjemhavn for fjordbåden "Svanen".

Klintebjerg

Hvor farvandet smaller ind mellem øen Vigelsø og det fynske fastland ligger Klintebjerg. Engang en betydningsfuld udskibningshavn for de nordfynske herregårde, men efter at kanalen blev gravet ind til Odense havn i 1800-tallet mistede stedet betydning. I dag er det en lille havn, som er anløbssted for "Svanen" og overfartssted til Vigelsø.

Vigelsø og store dele af Odense Fjord er udlagt som EU-fuglebeskyttelsesområde. Øen har derfor været igennem en proces, hvor man har forsøgt at genoprette dens naturlige tilstand. Før i tiden blev det meste af øen brugt til landbrug. Nu realiseres en plan om skovplantning og genskabelse af de salte strandenge. En lille udstilling fortæller om øen og dens forvandling

Øens fuglebestand består bl.a. af hejre, knopsvane, strandskade, edderfugl, grav-

Der skal ti bugserbåde til, når en nybygning forlader Lindøværftet og slæbes fra Odense Fjord ud gennem Gabet. Tankskibet laster 300.000 tons og er 340 meter langt. Der udlægges et stort antal ekstra afmærkninger i fjorden for at vejlede bugserbådenes styrmænd. Sejlere kan holde sig orienteret på VHF kanal 12. En sådan bugsering finder sted ca. hver 3-4 måned.

and, sølvmåge og havterne. Fuglene iagttages bedst fra et udsigtstårn midt på øen.

Odense

Fra Klintebjerg er der cykelsti langs vandet til byen. Hele Odense-egnen er gennemskåret af et stisystem, der gør det til en cyklistvenlig by. Der er mindst 10 cykeludlejere i byen.

På kanalen varer turen ca. en time. Så anduver man Odense C. Det er sejlads tæt forbi Fynsværket og de store industriområder, der varsler indsejling til Danmarks tredjestørste by. Vanddybden er rigelig til alle fritidssejlere. Det er nødvendigt at give plads til erhvervstrafikken, da løbet visse steder er meget snævert.

Før vi lægger til i byen, passerer vi den store lystbådehavn på bagbords side, kaldet Stige Ø **(14)**. Lidt senere ser man en motor-

Odense Havn fotograferet fra syd. Ringhavnen ligger under Næsbyhoved Skov (til venstre). Der er plads til gæstesejlere i Bassin 2, det midterste af de tre havnebassiner.

Den tidligere industribygning, Brandts Klædefabrik, er i dag Odenses kulturelle centrum med museer, udstillinger, caféer og spillesteder.

båd dreje skarpt styrbord og forsvinde ind i en tunnel, der fører under vejen ind til en lille motorbådshavn. Højden i gennemsejlingen er 3,5 meter. Vanddybden i det lille indelukke er 2 meter.

Nu glider en orangemalet færge tværs over kanalen. Den bærer navnet Færge-Hans **(15)** og fragter cyklister og gående over kanalen. Måske Danmarks mindste færge. Odense Kanal er 65 m bred ved færgestedet. Overfartstiden er sat til 2 min. En voksenbillet koster 4 kr, og så kan man tage sin cykel eller knallert gratis med. Færge-Hans er en del af Odenses kollektive trafik og har busforbindelse på begge sider.

I Odense kan den sejlende vælge mellem to muligheder. Først kommer man til ringhavnen, der ligger lige neden for Næsbyhoved Skov **(16)** og Voldsted. Måske bliver man budt velkommen af havnemesteren, der sætter en ære i at møde alle gæster med venlighed og et håndtryk. Helt inde i bunden af havnen er der plads i Bassin 2's **(17)** østlige side. Stedet kendes nemt på de mange ældre skuder, der ligger her under deres gule presenninger og venter på, at ejerne skal få tid og penge til at virkeliggøre deres sejlerdrømme.

Bassin 2 er ikke noget charmerende sted. Heldigvis afspejler det ikke byen, hvor H.C. Andersen-kvarteret, gågadekvarteret med Brandts Klædefabrik (museer, cafe, biograf og friluftsscene) og Sankt Knuds Kirke er nogle af de mange seværdigheder. Noget helt specielt er Odense Aafart, der besejler åen fra Filosofgangen til Zoo og museet Den Fynske Landsby. Fra denne å stammer den nok så kendte sang:

"Vi sejler op ad åen,
sejler nedad igen.
Det var vel nok en dejlig sang.
Den må vi ha' endnu en gang..."

Brandts Passage byder indenfor på café.

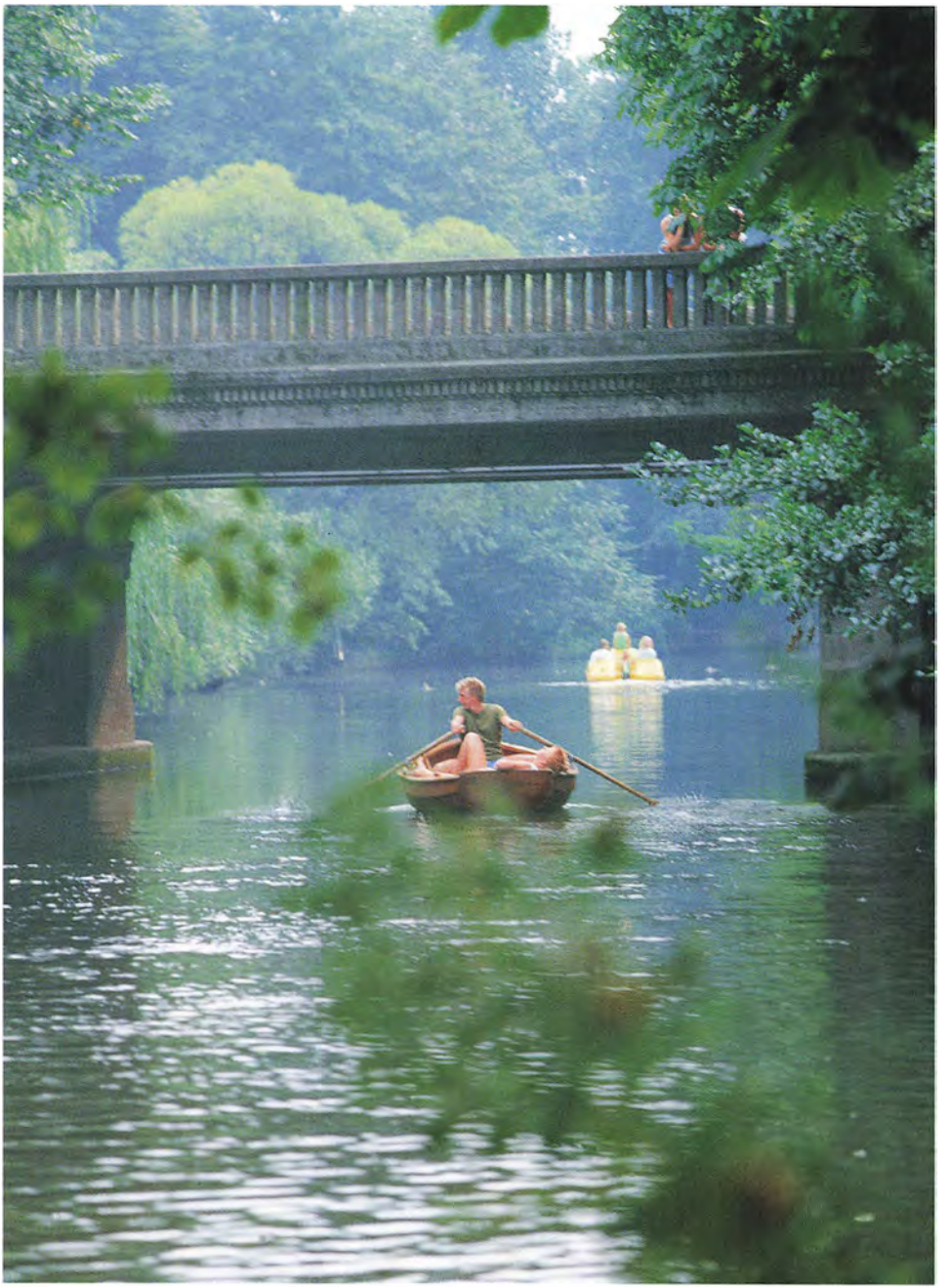

Odense Å.

1 Strib Odde
2 Hindsgavl Slot
3 Frøbjerg Bavnehøj
4 Øksnebjerg
5 Torø Huse
MIDDELFART
Strib
Båring Vig
Gamborg Fjord
Nørre Aaby
Brenderup
Ejby
Gelsted
Vissenbjerg
Aarup
Ørsted
Skydebjerg
ASSENS
Ebberup
Flemløse
Tørø Huse
Tørø Vig
Tybrind Vig
Føns Vig
Åkrog Bugt
LILLEBÆLT
FÆNØ
BRANDSØ
BÅGØ
ÅRØ
Wedellsborg Hoved
Halk Hoved
Flovt Strand
Råde Hoved
Sandager Næs
Sønderby Klint
0
5 km
10 km

Fra Strib til Sønderhjørne på Horne Land

Fra tidlig maj til sen september er Lillebælt tæt besat med tursejlere. Det er en hovedvej for den blå turisme, et tilbagevendende yndlingsmål for danske og tyske feriesejlere. Det er, fordi Lillebælt er et af Danmarks mest charmerende farvande, som det snor sig mellem Jylland og Fyn. "Disse øer, disse vige!" udbryder digteren i sin begejstring over landet, der snart trækker sig genert tilbage og skjuler sig bag en skovklædt pynt, men derefter pludselig kommer tilbage med selvbevidste, stejle klinter. Lillebælt er farvandet med den heftige strøm, som gør det ekstra udfordrende at sejle sikkert igennem, når vestenvinden kommer i kast ned over de skovklædte skrænter.

Allerede i Tragten nord for Røjle Klint ser man ofte marsvin. Det er den lille hval, som for få år siden var truet af udryddelse, men nu igen trives i de danske farvande.

Før i tiden var der marsvinefangst i Lillebælt, Fænø Sund og Gamborg Fjord. 30 borgere i Middelfart havde eneret på at drive dette særlige fiskeri, der fandt sted fra Mortensdag til Kyndelmisse. Hvalens spæk blev brugt til at udvinde tran, der blev brugt til bl.a. lampeolie. Fangsten skete ved at hvalflokkene blev drevet ind på lavt vand

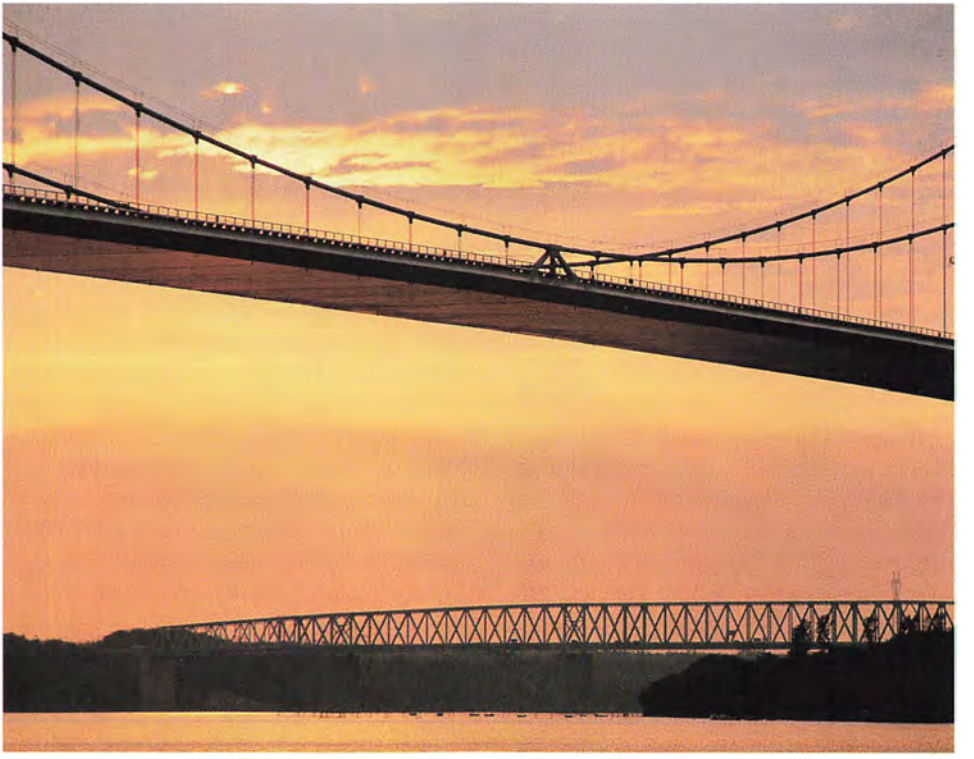

Aftenstemning ved Lillebæltsbroerne.

Sommercaféen Kongebrogaarden ved den gamle Lillebæltsbro. Lystbådehavnen, der skimtes under parasollen, har plads til 40 både.

og stukket ihjel med knive. Der er ikke drevet marsvinefangst siden besættelsestiden 1940-45. I dag er marsvinet fredet.

Når man er kommet ned i Snævringen, som bæltet hedder på det smalleste sted, glæder man sig over broerne. Den nye og den gamle. Ypperlige eksempler på det 20. århundredes ingeniørkunst, som hver på sin måde er bragt i harmoni med en sart natur.

Den nye bro ligger først for i bæltet. Det er en himmelstræber, udtænkt i 1960'erne, da land og folk for alvor skulle løfte sig selv ud af de sidste rester af efterkrigstiden. Mørket var forbi. Nu skulle vi op i lyset. Dét er motorvejsbroens beretning om sin tid. Tanken er omformet i klart sprog af beton og stålwire, og fortællingen ligetil, som når en hjort springer over et vandløb.

Den gamle bro afløste i 1935 færgefarten mellem Strib og Fredericia. Det er en nittet gitterkonstruktion, som bærer en smal vejbane og en dobbeltsporet jernbane. Den er tydeligt i familie med mange andre broer fra 1930'erne, f.eks. Storstrømsbroen. Lillebæltsbroen er klart funktionalistisk. De store træk og tryk, den skal kunne tåle, fordeles ud på hele broen gennem jerndragerne, som er relativt spinkle. Broen fortæller selv, hvad den er. Solidt, gedigent, vandret fremskridt.

Modsætningen til broerne er højspændingsledningerne, der som knækbenede

insekter stolprer ud fra Jylland, over bæltet, ind over Galsklint og op på Hindsgavls herregårdsjord – en disposition, der vakte harme i 1970'erne.

Længere syd på indbyder bæltet til turplanlægning omkring øerne Fænø, Brandsø og Bågø med afstikkere ind bag Helnæs og Horne Næs, der dækker for Helnæsbugtens lille ørige. Kun Bågø er tilgængelig for landkrabber, som tager med den lille færge fra Assens. De øvrige øer er private, men man kan gå i land fra båd og tage en spadseretur på stranden.

Strib

Lystbådehavnen i Strib er indrettet i det gamle færgeleje. I perioden fra 1866 til 1935 var det en færgehavn af samme betydning som Nyborg. Hele den øst-vestgående trafik – såvel biler som tog – skulle passere stedet her, og et stort antal færger sejlede frem og tilbage. Overfartstiden var under 1/2 time. Da den første bro over Lillebælt blev åbnet i 1935, mistede Strib hurtigt sin betydning som trafikknudepunkt.

Der er godt en kilometers spadseretur til Strib Odde **(1)** med det lille fyr. Her er der stor vanddybde helt ind til stranden, og det er derfor et flittigt benyttet lystfiskersted. Strømmen er meget stærk, og under de store kapsejladser rundt om Fyn kan man her på allernærmeste hold følge sejlernes kamp mod strømmen, der hvirvler helt uberegneligt kun 10 meter ud for odden. Ofte kaster kapsejlerne anker for ikke at drive tilbage, hvor de kom fra.

Slotsbanken ved Herregården Hindsgavl, der i dag er kursusejendom. I baggrunden Fænø.

Kapsejlads på Lillebælt – her et felt af Folkebåde på hårdt kryds. Skønt Folkebåden er konstrueret i 1941, er den stadig en af de mest velsejlende både. Den er gang på gang blevet vinder af distance-kapsejladser som Fyn Rundt.

Middelfart Havn, Kongebro og Middelfart Lystbådehavn

Udsigten til Fyn er det bedste ved Fredericia, lyder et mundheld i Middelfart. Det bygger på den sandhed, at hvor Fredericia fremtræder som en rygende industriby med en stor trafikhavn, så har Middelfart ud mod Lillebælt en kajgade, der er helt fri for høje siloer og grå pakhuse. Den gamle kirke er som i Middelalderen det mest fremtrædende punkt. Den ligger kønt hævet over byens lave huse. I kirken hænger et par kæber fra en bardehval, der i 1600-tallet strandede ud for byen.

For lystfiskere er Lillebælt noget af et eldorado. Kysterne er tæt besat, og adskillige fartøjer tager lystfiskere med ud på vandet.

Byens gamle navn, Melfar, bruges stadig i mange sammenhænge. Det stammer fra Middelalderen, da Middelfart var det mellemste overfartssted til Jylland. Det var her den flygtende Kong Christian II i 1523 sejlede frem og tilbage, grebet af dyb usikkerhed og tvivl om, hvorvidt han skulle blive i Jylland og tage kampen op mod oprørerne, eller flygte videre for senere at sende tropper til kampen og forsøge på ny at sætte sig på den danske kongetrone. Sejladsen er skildret i forfatteren Johs. V. Jensens bog "Kongens Fald", hvor manglen på beslutsomhed bliver et billede på dansk folkekarakter.

Der er gode muligheder for fisketure på Lillebælt. Fem-seks skippere har rigget deres både til lystfiskeri, og fangstmulighederne i det strømfyldte farvand er gode: torsk, sej og ørred.

Halvøen Hindsgavl er et skovklædt område gennemskåret af et stisystem, der kalder på både fodfolk og cyklister. Halvøen afgrænses af Lillebælt og Fænø Sund. En halv kilometer vest for den nuværende herregård Hindsgavl (2) ligger voldstedet af det gamle Hindsgavl, en kongsborg, som kendes fra år 1295. Voldstedet ligger helt ud til Lillebælt og har været omgivet af voldgrave og palisader.

Der er tre lystbådehavne at vælge mellem i Middelfart. Den gamle havn i selve byen. Kongebro lige under den gamle Lillebæltsbro og Middelfart Lystbådehavn, der er en moderne marina ved Teglgaardsbugten i Fænø Sund. Distancen mellem Middelfart byhavn og marinaen er 4 1/2 sømil, men over land er der kun godt 1,5 km.

Fænø Sund og Gamborg Fjord

En af de mest yndede ankerpladser i Lillebælt er Fænø Sund. Der er god vanddybde helt ind til stranden, og de høje skrænter giver mulighed for at finde læ for vinde fra nordvest til sydvest. Fartøjer med ringe dybgang kan forsigtigt liste forstavnen helt op på stranden og gøre sig fast til et træ.

Den gamle Lillebæltsbro. Den blev taget i brug i 1935 som en kombineret vej- og jernbanebro. Den blev i 1970 suppleret med en motorvejsbro.

Middelfart har bevaret det gamle købstadspræg. Overalt får man et glimt af en af Lillebæltsbroerne.

Hele Fænø er et privatejet land-og skovbrug, hvor der også drives megen jagt. Ejerne har tidligere været meget restriktive m.h.t. besøgendes adgang til selve øen. Nu må man her som andre steder færdes på veje og stier (se afsnittet "Færdselsregler i naturen").

Landskaberne langs Fænø Sund er lidt af en geologisk oplevelse. Store partier af klinterne består af plastisk ler, der er i konstant bevægelse. Derfor ser man udskridninger med fuldvoksne træer, der er i færd med langsomt at forsvinde ud i vandet.

I Gamborg Fjord findes en lille, privat bådehavn på nordsiden af Svinø. Der er gode ankermuligheder både langs indsejlingen til Svinø og helt inde i bunden af Gamborg Fjord. Ved Svinø lå marsvinefangstpladsen, deraf navnet (mar-)svinø, der kendes allerede fra 1200-tallet.

Bågø

En lille færge tøffer frem og tilbage mellem Assens og Bågø med passagerer og biler.

Lystbådehavnen ligger op ad færgehavnen. Der er god badestrand langs hele sydkysten. Afstanden til Bågø by er ca. 2 km, og på grund af den ringe biltrafik er øen velegnet for udflugter til fods eller på cykel. Hovedparten af Bågøs indbyggere bor i selve byen, hvis huse er tæt sammenbyggede. I forsommeren og om efteråret er der langs øens kyster et meget righoldigt fugleliv.

Assens

En 800-årig søkøbstad ud til Lillebælt. Præget af at den i gamle dage var vigtigste udskibningshavn for eksporten af især stude til hertugdømmerne Slesvig og Holsten. I dag en af de for provinsen så karakteristiske blandingsbyer, hvor 1980'ernes gågadekultur og de landbrugsafhængige industrikvarterer prøver at finde sig til rette side om side med bindingsværk og brolægning. I Assens er det lykkedes så godt, at Vejdirektoratet i 1994 prisbelønnede den moderniserede hovedgade.

Assens er Peter Willemoes' by. På havnen står hans statue – en spinkel skikkelse højt hævet på en granitsokkel. Den er placeret i en brolægning, som angiver omridset af linieskibet "Prins Christian Frederik", hvor Peter Willemoes gjorde tjeneste, da han blev dræbt i slaget ved Sjællands Odde 22. marts 1808. "Han var dreng, men stod som mand," hedder det om Peter Willemoes.

Brydes Gaard i Assens er et flot eksempel på den gamle handelsbys købmandsgårde, hvoraf flere er bevaret næsten uberørt af de moderne tider.

Bågø Havn med 45 pladser. Færgeforbindelse til Assens. Cirka 1 km til Bågø by.

Assens Havn. Gæstesejlere anvises fortrinsvis plads ved bro nr. 1, men kan lægge sig overalt, hvor der er et grønt skilt.

Statuen af søhelten Peter Willemoes på havnen i Assens. Statuen er placeret i en brolægning, der har form som linie skibet "Prins Christian Frederik", hvor Willemoes led døden i 1808.

Han blev af digterpræsten N.F.S. Grundtvig udødeliggjort igennem sangen "Kommer hid I piger små" – en tårevædet hyldest til den 24-årige, der gav sit liv for fædrelandet.

Willemoesgaarden, hvor han blev født, er en mere end 300 år gammel embedsbygning. Bygningen rummer i dag et museum med mange af Willemoes' personlige ejendele. Desuden belyses byens historie.

Willemoesgaarden er en af de fineste blandt mange særegne bygningsværker og bymiljøer, der bl.a. tæller Brydes gård og Plums gård. Den sidste er en forhenværende travl købmandsgård af de helt store med bindingsværk og svalegange.

Assens har fine badestrande og mulighed for fisketure på Lillebælt. En cykeltur i omegnen kan føre til Fyns højeste "bjerg", Frøbjerg Bavnehøj (3) på 131 meter. Det er en tur på 17 kilometer gennem noget af Fyns mest kuperede natur. På tilbagevejen er Øksnebjerg (4) et besøg værd. Her står mindestenen til erindring om det vigtigste slag i 1535 under borgerkrigen Grevens Fejde 1534-36, der gjorde en ende på katolicismen i Danmark.

Torø

Torø Vig syd for Assens er god for ankerliggere. Torø er ikke mere en ø, men forbundet med Fyn ved en smal, naturlig sandtange. Helt ind i bunden af Torø Red ved Torø Huse (5) er der god vanddybde og mulighed for landgang i det lille, idylliske fiskerleje. På østsiden af Torø lidt længere mod nord er der med tiden opstået en krumodde med dybt vand helt ind. Her kan man se lokale sejlere løbe stævnen op på stranden og ligge sikkert med et hækanker ude, mens de nyder den fine badestrand.

Helnæs Fyr, placeret på Lindehoved højt hævet over Lillebælts mellemste del – et glimrende udsigtssted mod Als.

Helnæs Bugt

Fynboerne kigger på kortet og beskriver halvøen Helnæs som en moden pære, der ved en tynd stilk er fastgjort til den vestfynske kyst mellem Assens og Faaborg.

En plukkemoden idyl. Stilken er en smal landtange, Langøre, der af naturen er skabt lige akkurat bred nok til en befæstet kørevej. Den er sikker nok selv i de vestenstorme, der kan få frit løb over Lillebælt. Til gengæld kan den i svær isgang være blokeret af isskruninger.

Helnæs er med rette et yndet udflugtsmål. Det kuperede terræn gør det muligt at finde mange udsigtspunkter og god læ. I Helnæs by findes Helnæs Mølle Friluftsgård, der tilbyder friluftsaktiviteter for grupper og enkeltpersoner. Naturvejlederne har afmærket gode vandreture på Helnæs, bl.a. til fyrtårnet på Lindehoved og til Maden, som er et stort inddæmmet naturområde.

For de blå turister, der kommer ad søvejen, er Helnæs Bugt et spændende og tillokkende lille indhav. På østsiden af Helnæs er gode ankerpladser. Det samme gælder helt oppe i den nordlige del af vigen bag Skarris Odde på Agernæs. Illumø, Horsehoved og Vigø er også en landgang værd, men det er farvande med mange, store sten, så man finder sikrest sin ankerplads i klart vejr.

Bøjden

Bøjden på Horne Land er først og fremmest kendt for sin færgehavn, der forbinder Fyn med Fynshav på Als – en genvej mellem landsdelene, der muliggør pendling for folk, som ikke vil slippe deres landsdel undtagen i arbejdstiden. Men i Bøjden er der også en

mindre anløbsbro for småbåde og fiskere. Den ligger for enden af en 100 meter lang dæmning, og ganske kort fra naturreservatet Bøjden Nor **(se kort side 30 nr. 1)** ved færgehavnen. Ved bredden af noret er der et observationssted, hvor man kan opleve fuglelivet på få meters afstand. Skjulet er forsynet med plancher, der fortæller om fuglene.

En seværdighed i gå-afstand (en time) er Horne Kirke **(se kort side 30 nr. 2)** – en af landets syv bevarede rundkirker. Bygget til forsvarsformål i 1100-tallet, men næsten "begravet" i tilbygninger – bl.a. et tårn fra 1471. Døbefonten er af Bertel Thorvaldsen. Hævet over kirkegulvet er slægten Bille Brahes kirkestol. Fra kirkebakken uden for er der en vid udsigt over Horne Land, hvor engang Bille Braherne på Hvedholm, centrum i grevskabet Brahesminde, sad hårdt på gods og magt, og videre ud over Faaborg mod syd og Helnæs Bugt mod nord.

Faldsled

Helt inde i bunden af Helnæs bugt finder man en hyggelig lille havn med et par hundrede pladser. Faldsled – eller Falsled uden "d". Stedet er velbekendt i Danmark og ud over landets grænser for sin kro. Den er indrettet i nænsomt restaurerede, stråtækte længer. Spisekortet og det bagvedliggende køkken med et snit af det franske er i sig selv en rejse værd. Indretningen, betjeningen, serveringen, atmosfæren – alt er gennemført kvalitet, og som det ofte er: kvalitet koster. Men der er dog mange, der rejser uden at lade tegnebogen blive hjemme, og som sætter pris på en kulinarisk oplevelse. Kroen er beliggende i en idyllisk landsby med mange bevarede huse fra 1700-1800 tallet, da det lille søfartssamfund havde sin blomstringstid.

For cyklister og fodfolk er der mulighed for selv at søge de fynske glæder ved at

Faldsled Havn med 200 pladser. Centrum i den lille by med de mange stråtækte huse er Faldsled Kro.

stoppe op ved en af de talrige boder, hvorfra der sælges frugt og grønt: salat, dild, persille, nyopgravede kartofler, spidskål, jordbær og – som noget specielt for Sydvestfyn – grønne asparges, der smager allerbedst under den blå himmel og med lærkesangen som taffelmusik.

Bær og grøntsager sælges fra talrige boder langs de fynske landeveje.

1 Bøjden Nor
2 Horne Kirke
3 Klokkestenen
4 Knolden
5 Revkrogen
6 Rødkilde
7 Nakkebølle
8 Vester Skerninge Kro
9 Ollerup Gymnastikskole
10 Bregninge Kirke
11 Landet Kirke
12 Valdemars Slot
13 Ambrosiusegen
14 Søfartsmuseum
15 Walsteds Bådeværft
16 Thurø Kirke
17 Kragnæs
18 Urehoved
19 Vodrup Klint
20 Revkrogen
21 Skjoldnæs
22 Søby Volde
23 Øhavets Smakkecenter
FAABORG
SVENDBORG
RUDKØBING
ÆRØSKØBING
Marstal
ÆRØ
TÅSINGE
AVERNAKØ
LYØ
BJØRNØ
DREJØ
SKARØ
STRYNØ
Faaborg Fjord
Nakkebølle Fjord
Lunkebugten
Knudedyb
Mørkedyb
SVENDBORG SUND
Lyø Krog
Lyø Havn
Revkrog
Lindelse Nor
Sjø Sund

Fra Lyø til Langeland

Alle ved, hvor det er, men på kortet findes det ikke. Hvis man leder efter et farvand kaldet Det Sydfynske Øhav, noterer man sig, at det består af bugter, vige og sunde som f.eks. Lyø Krog, Hansebugt, Nakkebølle Fjord, Svendborg Sund, Mørke Dyb og Lunke Bugt.

Lavvandede stenede områder mellem øer og holme veksler med strømfyldte dyb, der snor sig i det store trekantområde, der begrænses af Fyn, Ærø og Langeland. Maritimt set er det et livligt område. Fragtskibe på vej til og fra Svendborgs betydelige havn snakker sikker sejlads over skibsradioen med skipperne på de mange småfærger, der holder sammen på øriget, hvor der ikke er broer.

Veteranskibe med okseblodsfarvede sejl glider adstadigt gennem vandet og hilser med venlige vink på begejstrede lystsejlere, der smutter af sted i hobetal. Kursen er sat mod en af de næsten 40 gæstfrie marinaer, havne og ankerpladser, der venter på sæsonens opdagelsesrejsende.

Fynboernes nationaldigter, Mads Hansen, skrev i 1870 en sang, som han gav titellinjen "Jeg ved hvor der findes en have så skøn". Heri har han sat mottoet for den blå turisme i Det Sydfynske Øhav:

"Og midt i den friske og gyngende sø,
der dukker af dybet den dejligste ø;
og søen af prægtige skibe er fuld
og øen af frugt og af blomster og –
guld."

I istiden skød en vældig gletscher sig med dovendyrets knusende ro op over dette område fra sydøst mod nordvest. Langsomt formede den landskabet og skubbede jord og sten sammen til volde, hvis toppe er de øer, vi kender i dag. Siden er havet steget, og vind og strøm flytter bestandig rundt på materialerne, så det aldrig finder sin endelige form. Et af resultaterne er, at øerne forbindes med volde af sten og grus. Eksempelvis Avernakø og Korshavn. Et dynamisk landskab, kalder geologerne det.

Store vandområder er ganske lave. Her kan hverken skibe eller både komme. Derfor er det et fristed for vadefugle. På områdets mange småøer, strandenge, odder og revler er der fra naturens hånd beskyttede ynglesteder for en lang række fuglearter. Det giver gode muligheder for naturoplevelser, men kræver også særlige hensyn i yngleperioden 1/4-15/7.

Spildevandsrensningen begynder langsomt at virke, så havbunden kommer i balance,

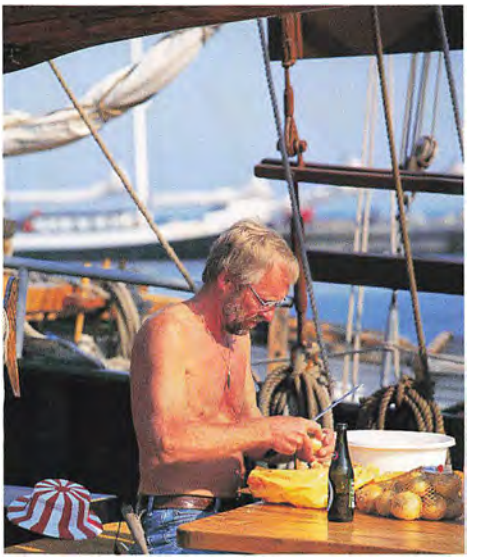

En tjans som køkkendreng hører med til sejlerlivet på krydstogtskibet "Palnatoke", der anløber adskillige havne i Det Syddanske Øhav.

Lyø Havn. 70 pladser. Dæmning til øen.

ålegræsset breder sig igen og dermed det myldrende liv af fisk.

Sejlere fra Sjælland anduver øhavet fra Storebælt mod syd mellem Langeland og Fyn. Gæster fra Tyskland finder deres vej ind via Ærø. Sejlere, der kommer ned gennem Lillebælt, runder Sønderhjørne på Horne Land, og så har de Lyø Trille 21/2 sømil mod øst.

Det er porten fra vest til Det Sydfynske Øhav.

Lyø

Der er færgeforbindelse fra Faaborg til Lyø og Avernakø. 40 minutters introduktion til øhavet, der slutter i havnen på øens nordside. Der er plads til ca. 75 både i havnen, som er forbundet med øen ved en 250 meter lang dæmning. Er der for mange både i havnen – og det er der tit – kan man lægge sig for svaj i bugten vest for molen. Stedet kaldes Lyø Havn, og her er læ for vestlige vinde.

Lyø er et af de danske øsamfund, der kommer tættest på forestillingen om idyl og nostalgisk hygge. Lyø by ligger en kilometer fra havnen. Den er pietetsfuldt bevaret uden særlig meget skæmmende landsbrugsbyggeri. Gårde og huse flokkes omkring gadekæret, og veje går i stjerneform ud over hele øen. Vil man ikke spadsere, kan man leje en cykel.

Vesterude findes Klokkestenen (3), der er overligger på en stendysse. Den har fået sit navn, fordi den kan klinge som en klokke, hvis man slår på den. Når – eller hvis – den klinger, kan man ønske. Og så går ønsket i opfyldelse!

Kong Valdemar Sejr blev kidnappet under en jagt på Lyø i 1223. Han sad i to år som fange hos Henrik af Schwerin, indtil han blev løskøbt for 45.000 mark.

Dyreborg

Det er de korte distancers farvand, vi sejler i. Fra Lyø til Dyreborg på det fynske fastland er der en smule mere end 3 sømil. Man sejler forbi klinterne på den lille halvø Knolden, der hæver sig 30 meter over havet. Kanter sig forbi et par færger og et rødt tankskib fra Faaborg. Så ligger Dyreborg lige for næsen.

Dyreborg Havn ved Dyreborg Skov ret nord for Bjørnø. Fiskerihavn med ca. 50 pladser.

Det er en hjemhavn for småfiskeri. Plads til et halvt hundrede både, som lægger sig så tæt i bassinet, at fiskerne hverken kan komme ind eller ud, medmindre de maser sig igennem. Det sker. De skal jo fiske. Bl.a. for at gæsterne kan købe en friskrøget fisk eller måske en gang fjordrejer.

Der er gode muligheder for traveture i Dyreborg Skov. En anden mulighed er en strandtur vestud langs stranden til Noret, hvor man kan vade over til Knolden (4), hvis top er et godt udsigtspunkt. Måske det sted, hvorfra man planlægger sin videre færd.

Den nærliggende rundkirke i Horne er beskrevet under Bøjden (se side 29) .

Faaborg Havn. I trafikhavnen er der plads til ca. 150 gæstesejlere. I lystbådehavnen (øverst i billedet) ligger ca. 200 lokale sejlere. Gæstesejlere kan lægge sig på grønt afmærkede pladser.

Faaborg

Når man sejler rundt om Fyn, cykler i dets bakker og traver på øerne, når man lader sig gennemstrømme af lys og vind og i løbet af en weekend eller nogle feriedage får lukket op for det sted lige ved hjertet, hvor man har evnen til at se verden omkring sig, ja, så vil man måske gerne have rede på, hvorfor man oplever det, man oplever. Der er en mulighed i Faaborg.

For mange år siden var der en rig mand, som hed Mads Rasmussen. Han var glad for kunst – især malerkunst, og han havde mange venner blandt de bedste fynske ma-

Faaborg Museum. "Marmorpigen" udført af billedhuggeren Kai Nielsen 1909-10. I baggrunden Johannes Larsens "Bygevejr i april" 1901-07.

Ymerbrønden på Torvet i Faaborg – udført af billedhuggeren Kai Nielsen.

lere. Han besluttede at bekoste et museum for deres kunst ved sin sommerbolig i Faaborg. Det var dengang, kunstnere kunne male, så enhver kunne se, hvad det var. Det ligner, men mere end det. Deres billeder er så at sige koncentreret naturoplevelse.

Fynboerne – det kaldes malerne – forstår at uddrage selve motivets væsen. Eksempel: Når man står og ser på Johannes Larsens "Bygevejr i april", malet før 1910, så ved man en gang for alle, hvad der er det særlige ved bygevejr i april. Man ved det måske ikke med forstanden. Men med hjertet. Og det er det vigtigste, som H.C. Andersen sagde.

Faaborg Kunstmuseum er ikke stort. Men det er godt. Det ligger få hundrede meter fra havnen. Turen gennem byen er en tur gennem den typiske danske lilleby. Med sine krogede gader, smukke gårde og mange bindingsværkshuse trækker den mange besøgende til sig.

De ser på Kai Nielsens Ymerbrønd på Torvet, går måske på Modelskibsmuseum eller hen til Klokketårnet, der spiller små melodier som timeslag. Tårnet er den sidste rest af byens middelalderlige Sankt Nikolaj Kirke. En byport fra 1400-tallet er bevaret endnu. Dengang var købstæderne i området befæstet. Fra havnen er der færger til Ærø, Avernakø, Lyø, Bjørnø – og en spritrute til Gelting. Vil man under sejl, er Faaborg anløbshavn for galeasen "Palnatoke", en prægtig træskude, hvormed man kan sejle

Svanninge bakker knap 4 km. fra Faaborg er et yndet udflugtssted. Træbevoksningen fjernes gradvist for at bringe bakkerne tilbage til tidligere tiders udseende.

Avernakø Havn er en næsten ny lystbådehavn bygget i nærheden af færgelejet. Plads til 55 både.

Korshavn på Avernakø. 15-30 pladser afhængigt af vejr og bådstørrelse. Ikke over 2 meter vanddybde.

på kryds og tværs i øhavet. Man kan oven i købet få sin cykel med, så det nostalgiske krydstogt bliver integreret i ferieturen.

5-6 km nordøst for Faaborg ligger Svanninge Bakker, også kaldet De Fynske Alper. Man har måske allerede set dem på et af de fine malerier på kunstmuseet. Nu kan man nå dem til fods eller på cykel.

Det var sidste istids ismasser og smeltevand, der formgav Svanninge Bakker. Oprindelig var bakkerne dækket af lyng, men i årene efter 1900 begyndte man at plante nåletræer. Inden for de sidste 50 år har staten fredet og opkøbt dele af Svanninge Bakker for at genskabe arealernes lyngklædte udseende.

Nordøst for bakkerne ligger Fyns største sø, Arreskov sø. Odense Å har sit udspring her. Søen får en stor del af sin vandtilførsel fra Hammerdammen i bakkernes nordlige udkant.

Det hele er skabt af kæmpen Gamle Finn, der har fået sit monument i bakkerne.

Den nærliggende rundkirke i Horne er beskrevet under Bøjden.

Bjørnø

Bjørnø er anbragt et par sømils sejlads – eller 20 minutter med færge – fra Faaborg. Der er ikke en egentlig havn, men en lille anløbsbro på den nordøstlige side af øen. Her lægger den flotte, nye færge til, og her er liggemulighed for lystbåde – dog ikke særlig velbeskyttet. Men mange vil gerne lave en dagtur til Bjørnøs lilleverden, der er befolket af 36 fastboende. Der er et godt stisystem på øen med en vejviser opsat ved havnen. Øen er ikke større, end man kan gå hele vejen rundt på et par timer. Gåturen giver mulighed for at opleve en specialitet i dyreverdenen: tudser. Der er en fin bestand af fredede, grønbrogede tudser, strandtudser og skrubtudser.

Avernakø og Korshavn

Fastboende og tilflyttere kan på det hyggeligste mundhugges om hele den store dobbeltø hedder Avernakø eller om den sydøstlige ende har sit eget navn, Korshavn.

Sikkert er det, at det tidligere var to selvstændige øer: Avernakø og Korshavn. Men i 1937 blev drejet mellem de to øer udbyg-

get med en dæmning, som i dag er kørevej.

Landkrabber kommer til Avernakø med færgen "Faaborg II", der sejler i trekantfart mellem Faaborg, Avernakø og Lyø – nogle gange den ene vej, andre gange modsat. Det afhænger bl.a. af om skolebørnene fra Avernakø skal til skole eller fra skole. Der er nemlig ingen skole på Avernakø. Den ligger på Lyø.

Rejsende på egen køl har to anløbsmuligheder. Den ene er den store, nye lystbådehavn på nordspidsen af Avernakø med plads til 55 både. Den anden er den lille bro på nordsiden af Korshavn. Større både må lægge sig på den urolige yderside af dækmolen. Fartøjer med mindre dybgang kan kante sig inden for molehovedet og ligge godt i læ på en af de mere idylliske pladser i øhavet. Endelig er der Revkrogen (5) på østsiden af Korshavn. Det er en meget yndet ankerplads. God læ. God holdebund. Smuk, kuperet natur og fine strandenge. Bademuligheder – også for børn. Dansk Sejlunion har her udlagt ankerbøjer, som dog er forbeholdt medlemmer af sejlklubber under DS.

Mulighederne for lystfiskeri er gode næsten alle steder langs Avernakøs kyster.

Avernakø og Korshavn er cyklernes land. Fra den ene ende af øen til den anden går en fin vej, der fører igennem de mest afvekslende landskaber og udsigter – lige fra de flade strande til kuperede bakker. Der er tre landsbyer, Avernak, Munke og Korshavn. Avernak har sit majtræ, Munke sin majstang – to særprægede kendetegn. De pyntede stænger rejses Pinsedag under stor festivitas og får lov at stå til næste Pinse.

Oprindeligt (og måske endnu i dag) er det frugtbarhedssymboler.

På Avernakø ligger sekretariatet for Sammenslutningen af danske Småøer. Det er stedet for den, der på sin ø-færd er blevet interesseret i dyberegående viden om livsvilkårene på de små øer.

Svelmø

Ret nord for Korshavn (Avernakø) ligger Store og Lille Svelmø – tilgængelig ad en ebbevej fra Fyn eller i jolle for ankerliggere. Der er udmærkede pladser under skrænterne lige inden for Svelmø Trille – et lille rev markeret med en grøn sideafmærkning. Svelmø er ret kuperet. Det meste er landbrugsjord tilhørende to gårde midt på øen.

Fjællebroen

Langs Danmarks kyster ligger talrige små udskibningshavne fra gamle dage, da søværts transport var den mest effektive. Her gik korn, kartofler, frugt, grøntsager og levende dyr om bord på de små skuder, der stampede først for sejl og senere for små petroleumsmotorer fra sted til sted. Ind kom kalk, gødning og byggematerialer.

Jernbanerne og landevejstrafikken slog benene væk under havnene, der i mange år faldt mere og mere sammen. I 1960'erne begyndte lystsejladsen for alvor at vinde indpas i Velstands-Danmark, og mange steder gik initiativrige folk i gang med at bygge op og forandre, hvad der var sunket sammen.

Resultatet er et stort antal gode lystbådehavne. En af dem er Fjællebroen i bunden af Nakkebølle Fjord midt mellem Faaborg og Svendborg. Her er plads til 180 både.

Kun tre-fire kilometer fra havnen ligger herregårdene Rødkilde (6) og Nakkebølle (7). Rødkilde nævnes første gang i 1314. Ligger idyllisk ved en sø, der er mølledam for den stråtækte Rødkilde Mølle. Nakkebølle er placeret midt i en sø – resterne af en gammel fjordarm. Til stedet knyttes den grufulde historie om slotsfruen Anna Bilde, der fødte sin mand, Ejler Brockenhus, sytten

Ballen Havn ved indsejlingen til Svendborg Sund. Nybygget marina med 64 pladser.

børn. De døde allesammen. To kvinder på stedet fik skylden for ulykkerne og blev brændt som hekse.

Ballen

Lige ved indsejlingen til Svendborg Sund ligger Ballen Marina – bygget i tilslutning til fiskerlejet ved udløbet af Syltemae Å. Marinaen har 64 pladser. Åen snor sig ud i havet gennem et bakket landskab. Den har skåret sig dybt ned i en kløft med kratbevoksede sider.

Der findes mange fine restauranter på Fyn, og mange mener, at prøven på om et spisested er ikke bare fint, men også godt, skal udføres på en hverdagsret. Hvis det nu er æggepandekage med stegt flæsk, man mener, så kan man lade prøven foregå på Vester Skerninge Kro **(8)** – godt fem kilometer oppe i landet. Kroen er indrettet i noget af landets bedst bevarede og mest karakteristiske landsby-bindingsværk. Og æggekagen kan være belønningen for en god travetur.

Gymnastikhøjskolen i Ollerup **(9)** er en anden af egnens seværdigheder. Den er i dag en moderne skole, men bygget i 1930'erne i en stil, der måske kan kaldes germansk med grå cement, klassiske statuer omkring et stadion og en stor figurgruppe til minde om skolens grundlægger, Niels Bukh. Det hele er præget af idealiseret styrke. Stilen virker fremmed og fortidig i dag, men vidner om nationale overvejelser i 1930'erne. Mange følte dengang, at folkestyre og demokrati havde udspillet sin rolle, og at "en stærk mand" som statsleder kunne være svaret på den tids store udfordringer.

Digterpræsten Kaj Munk holdt i slutningen af 1930'erne en tale her på stedet, hvor han ikke skjulte sin beundring for "de stærke mænd" i Tyskland og Italien. At han senere blev et forbillede i modstanden mod besættelsesmagten 1940-45 forhindrer ikke, at hans og Ollerups navne stadig kan give næring til en diskussion om, hvad der var – og er – det rette nationale sindelag.

Skarø

Hvis man sejler fra Ballen, tværs over Svendborg Sund og holder et par streger mod sydøst, får man snart en rød-hvid anduvningsbøje i sigte. Så kan man gå lidt mod sydvest og straks efter er man foran Skarø Havn med 100 gæstepladser. Hele færden er såmænd kun et par sømil eller det samme som 3,7 kilometer. Med færge er det en tur på 50 minutter fra Svendborg – en populær tur, fordi Skarø egner sig fint til en endags-udflugt. Skarø er lille. Kun 22 fastboende mod engang over 200. Øen er dyrket, men betydelige vådområder er ynglelplads for henved 50 forskellige fuglearter. Noget helt særegent er den store bestand af mosegrise, der underminerer især digerne. Skarøboernes forhold til mosegrisen afspejles af det navn, den har dér på øen: Jordrotten.

De små færger forbinder øerne i det sydfynske øhav. En tur fra Svendborg til Skarø tager 50 minutter.

Drejø

Skarø-færgen betjener også den lidt større Drejø. Sejladsen går gennem den snorlige, gravede rende kaldet Højestene Løb. På øens sydøstlige side er en nybygget færgehavn og marina. Lige ved marinaen findes en fin, børnevenlig badestrand. Der findes endnu en havn på Drejø. Det er et lille fiskerleje på øens nordside, som nås gennem en afmærket rende med 1,5-1,8 meter vand. Selve det idylliske fiskerleje har kun ca. halvanden meter vand. Ved ebbe ned til

Den nye havn på Drejø ligger på øens sydside. Ca 40 pladser. 2,5 meter vanddybde.

Drejø Gl. Havn ligger på øens nordside. Den har kun få pladser, og vandstanden er ved ebbe ca. 1 meter.

kun én meter. Drejø består ligesom Avernakø af to dele vokset sammen ved et smalt drag kaldet Drejet. Syd for Drejet i Skovens Vig er en god ankerplads, der ofte benyttes af lokalkendte sejlere. Det er dog en godtvejrsplads. Den østlige del af Drejø er forholdsvis flad, hvorimod der ude på vestøen, Skoven, er mere kuperet. Fra klinterne er en god udsigt over øhavet.

Drejøs største seværdighed er en landsby, der ikke findes. Sankt Hans Aften 1942 udbrød der brand i en af de gamle, stråtækte gårde i den tæt sammenbyggede Drejø by. I løbet af kort tid spredte ilden sig, og i alt 11 gårde og 7 huse nedbrændte. Vil man vide, hvordan der så ud før ilden, findes der i forfatteren Achton Friis' bog om de danske øer en glimrende beskrivelse illustreret med tegninger af den fynske kunstner Johannes Larsen. De to besøgte Drejø i 1921.

Hjortø

Hjortø betjenes af sin egen lille færge, "Hjortøboen", der udgår fra Svendborg. Færgen kan tage 12 passagerer. Den smukke tur gennem Svendborg Sund og ned forbi Tåsinge varer en time. Havnen på øens nordside har ved siden af færgelejet plads til godt en snes gæstesejlere. Hjortø er den mindste af de beboede øer i Det Sydfynske Øhav. De gamle bindingsværkshuse er indbegrebet af hyggeligt, dansk landsbymiljø, men Hjortø er ligesom Drejø også brandhærget. I 1917 blev tre gårde i byen hærget af ild. Nu er gårdene spredt ud over øen. Kun 15 har fast adresse på den flade, inddæmmede ø.

Øen er ganske lav og blev to gange i slutningen af 1800-tallet hærget af stormfloder. Derfor har beboerne bygget store diger til beskyttelse mod det ellers så venligtsindede sydfynske øhav.

Når først det viser tænder, sparer det hverken folk eller fæ. På hver eneste ø ved man at berette om fiskere, der ikke er vendt hjem fra havet, eller om hele familier, der er forlist i de vanskelige farvande, hvor 6-8 m.s dyb veksler med grunde på under $^1/_2$ m.

Hjortø har en fin, sund harebestand. I vandhullerne lever klokkefrøen. En stille stund hører man dens karakteristiske kvækken, der lyder som fjerne kirkeklokker. Bliver den skræmt lægger den sig på ryggen med bugens blåviolette og orangefarvede tegninger opad. Til afskrækkelse.

SVENDBORG SUND

Der er ni lystbådehavne, tre gode ankervige og talrige små, private broer på den korte strækning kaldet Svendborg Sund, som er 7-8 sømil fra Lehnskov Pynt i vest til Slotshage i øst. Det er et strømfyldt farvand, som snor sig mellem Svendborg, Tåsinge og Thurø. Hele tiden er man i Svendborg Kommune.

Trafikken er livlig. De små færger futter energisk frem og tilbage. Fragtskibene kommer til og fra Svendborg Havn eller bruger sundet som en genvej fra Storebælt til den vestlige del af Østersøen. Veteranskibe og moderne lystsejlere blander sig mellem hinanden med fatter ved roret og mor ivrigt optaget af kikkert og søkort. Der er mange bøjer, og ved nordafmærkningen lige over for værftet skifter afmærkningen, så dér hvor bøjerne før var røde, er de nu grønne – og omvendt.

En af de store maritime oplevelser, man kan få her, er i juni, når de store kapsejlads-felter passerer igennem. Måske er man heldig at se flere hundrede sejlere komme for en frisk vestenvind med de mangefarvede spilere i top. Vandet bruser om de slanke, hurtige både. I snævringen mellem Thu-

rø og Tåsinge er der næsten ikke plads. De råbende mænd om bord kæmper grinende med de store sejl for at undgå kollisioner. Mandfolkesejlads. Lige uden for sejlløbet ligger mere adstadige folk i deres små motorbåde og følger sceneriet. Mange ryster på hovedet og smiler: "Man sku' næsten ikke tro, det kun er for sjov!"

Svendborg fastholder på alle måder sin fortid som søfartscentrum. Her er nogle eksempler:

- Veterandampskibet "Helge" pløjer sundets bølger
- Valdemars Slot på Tåsinge lægger hus til det helt nye Danmarks Museum for Lystsejlads
- i Troense findes Søfartssamlingerne
- de gamle træskibsværfter præger havnefronten i Svendborg, på Tåsinge og Thurø
- der er krydstogt-sejlads med galeasen "Palnatoke" eller skonnerten "Johanne"
- og museumsbesøg om bord på den sejlførende toldkrydsjagt "Viking"
- mange private veteranskibe fra hele Østersø-området mødes i Svendborg på ferie eller som deltagere i kapsejladsen Fyn Rundt for "oldtimere" i slutningen af juli.

Er man ikke selv søfarende, lader det meste sig nå til fods og det hele overkommes på en cykelferie. Det er så praktisk i Svendborg, at kommunen er bundet godt sammen. Der er bro til Tåsinge og dæmning til Thurø samt hyggelige færger til Skarø, Drejø, Hjortø og Ærø.

Svendborg er et godt udgangspunkt for et kig på nogle af de gamle slotte og herregårde. Der er udgivet pjecer og bøger om denne kulturarv. I de fleste besøgendes øjne vil Egeskov ca. 20 km nord for Svendborg stå som særlig interessant. Det er en af de bedst bevarede renæssanceborge i Danmark. Den blev bygget i 1554 på egepæle i en sø. Haverne omkring borgen er velholdte og offentligt tilgængelige. Et billede på de haveanlæg som var nødvendige – især køkkenhaven – på den tid, da en herregård var et økonomisk centrum i en egn.

Veterandamperen "Helge" sejler passagerfart på Svendborg Sund. Den er et attraktraktivt tilbud til den, der gerne vil dyrke "blå turisme" uden selv at have båd.

Hver sommer er der kapsejlads Fyn Rundt for Gamle Sejlskibe med hygge for deltagere og tilskuere i de fynske havne. Det er sejlende kulturhistorie. Maritimt Center Danmark tilbyder desuden i højsæsonen dagsejladser for hele familien med et gammelt træskib med afgang fra 6 forskellige havne i Det Sydfynske Øhav.

Næsten ingen af de gamle slotte og borge kan vedligeholdes ved hjælp af "naturlige" indtægter fra mark- og skovbrug. Turisterne må hjælpe til. På Egeskov holdes i sommersæsonen slotskoncerter, der er rundvisninger i en del af slottet, og i nogle af de gamle produktionsbygninger er et stort vogn-, bil- og flymuseum. Desuden holdes der markeder ved slottet.

Til trods for turismen er Egeskov stadig en privatbolig. Den har siden 1784 været i slægterne Bille-Brahes og Ahlefeldt-Laurvig-Billes eje.

Rantzausminde

Rantzausminde er den første af hele striben af yachthavne langs Svendborgsund. Det er en nybygget marina. Hjemsted for Svendborg Sunds Sejlklub – Danmarks næstældste.

Langs vandet er der en god travetur til Lehnskov Pynt, der er et af de steder, surferne holder til. Der er bus til Svendborg.

Rantzausminde i Svendborgs vestlige del. Der er gode busforbindelser til Svendborg.

Egeskov er ca. 20 km nord for Svendborg. Slottet er fra 1500-tallet og står på egepæle, der er banket ned i søbunden. En seværdighed i europæisk klasse.

Svendborg Lystbådehavn ligger lige øst for Svendborgsundbroen. Lige over for på Tåsinge ligger Vindeby. To gode alternativer.

Svendborg Lystbådehavn

Den cirkelrunde marina er den første af de tre byhavne i Svendborg. Den er udbygget til i alt 300 pladser. Den ligger næsten under Svendborgsundbroen, som er Danmarks første søjlebro, bygget i 1966. Den er 1220 m lang med 38 brofag. Gennemsejlingshøjden er 33 m. Fra fortovet eller cykelstien på broen er der en flot udsigt. Her kan man kigge ned på et stort villakvarter i Svendborg kaldet "guldkysten" på grund af de mange smukke, velplacerede villaer.

Vindeby (Tåsinge)

Er der fyldt op i den runde havn, ligger lystbådehavnen i Vindeby på Tåsinge direkte over for – under en halv mil borte.

Søfartsmuseet i Troense på Tåsinge er et udflugtsmål for hele Svendborgområdet.

Svendborg Byhavn er det store trækplaster. Der er mange pladser, og miljøet omkring havnen tiltrækker mange sejlende gæster.

Havnen er indrettet i den gamle færgehavn fra før bygningen af broen over Svendborg Sund. Der er over 100 pladser. Der er en glimrende cykeltur på kun 3 km til Bregninge Kirke **(10)** på Tåsinge. Fra toppen af tårnet er der en storslået udsigt over hele det naturskønne område. Udsigtsbalkonen er 74 m over havet. En fintælling viser, at der er 95 trin derop. Efter sigende kan man se 60 kirker, 15 herregårde og 33 øer og holme, når vejret er klart.

Mange romantikere besøger Landet Kirke **(11)** lidt længere syd på. Her finder man linedanseren Elvira Madigan og grev Sixten Sparre begravet. Deres liv og tragiske død på Tåsinge blev filmatiseret af svenskeren Bo Widerberg. Filmens underlægningsmusik var Mozarts Klaverkoncert nr. 21, der nu er en bestseller under navnet "Elvira Madigan-musikken".

Herfra kan man fortsætte til Valdemars Slot **(12)** – Danmarks største slotsanlæg i privat eje. Slottet rummer et herregårdsmuseum, der fortæller om livet på slottet siden det blev bygget af Chr. IV i 1639-44 til sønnen Valdemar. Desuden findes det nyindrettede museum for lystsejlads.

Et par kilometer sydvest for slottet står Ambrosiusegen, der er opkaldt efter digteren Ambrosius Stub. Han var skriver på slottet og skal ifølge overleveringen have holdt af at sidde her i fred og ro. Ambrosius Stub **(13)** skrev bl.a:

"Hvad vindes på verdens vidtløftige hav?
Oh, tusinde farer i skummende trav
Man ved kun to havne, bekendte af navne,
den ene vor vugge, den anden vor grav."

Slottet har sin egen anløbsbro. På vej tilbage til Vindeby går turen gennem Troense (s.d.). Hele turen er på ca. 16 kilometer.

Svendborg Havn

De fleste sejlere i Svendborg Sund sejler ind til selve den gamle byhavn, der er en livlig trafik-, værfts- og færgehavn. Som i de fleste provinshavne er gæstesejlere velkomne ved de tomme kajer. Mange søger ind i bunden af havnen til den vestligste kaj –

Svendborg Sund Marina.

Troense Havn på Tåsinge. Søfartsmuseet ligger lige oven for havnen.

lige over for Ring Andersens træskibsværft. Det er et af de få, stadig aktive træskibsværfter. Ring Andersen og det før hen så betydningsfulde Svendborg Værft ligger begge på Frederiksø midt i havnen.

Skulle man blæse inde i en fæl kuling, er Svendborg stedet. Byen ved sundet er et livligt handelscentrum, men der er andre seværdigheder end butikkerne. F.eks. har byen et zoologisk museum, hvor man kan tage på "udflugt i istiden" og stå ansigt til ansigt med en moskusokse. Viebæltegaard er den gamle fattiggård og arbejdsanstalt. Gården er i dag indrettet til bl.a. forhistorisk museum. I Vestergade ligger ovnmuseet, der ikke bare er en samling ovne, men en beretning om jernstøbningens historie. Midt i den atmosfærefyldte, gamle bymidte ligger 1200 tals-kirken Sankt Nikolaj.

Svendborg er en af de provinsbyer, der stadig har sin egen daglige avis med mange lokalrubrikker, så man som besøgende kan orientere sig om, hvad der sker, og tage det med i sin turplanlægning – hvad enten man gerne vil ramme en by- og havnefest eller hellere undgå det store sommerhalløj.

Christiansminde

Anløbsbroen ved Christiansminde har beskeden vanddybde – undtagen ved brohovedet, der er forbeholdt sundfartsbåde, Broen har plads til ca. 45 både. Den ligger neden for de skovklædte bakker i byens østlige udkant. Der er en god badestrand og gode legemuligheder for børnene.

Svendborg Sund Marina

Langs med kysten ud for Gammel Hestehauge ligger Svendborg Sund Marina. Det er en privat lystbådehavn med over 60 pladser. Lokale sejlere gør opmærksom på, at der kan stå en tidevandsstrøm på 2-3 knob langs broerne. I nærheden findes Hallingskoven med 20 gravhøje.

Pilekrogen

Der er udmærkede ankerpladser i Pilekrogen tæt inde under Bregninge Skov med god læ for vestenvinde. Lokale påpeger at bunden kan være lidt mudret, og at det ikke sjældent sker, at en ankerligger kommer i drift og af den stærke strøm føres ud på en ufrivillig, natlig sejltur.

Skibsbygning har i århundreder været i højsædet på Thurø, og den dag i dag kan man komme bådebyggeren på nært hold på hans bedding.

Gambøl hedder havnen på Thurø. Den er hjemsted for mange klassiske træskibe, og farvandet Thurø bund er en glimrende ankerplads.

Troense

En af Danmarks mest idylliske, gamle skipperbyer er Troense på Tåsinge. Mange gæstesejlere har erklæret: "Her vil vi bo, når vi engang bliver gamle!" Lystbådehavnen har plads til 90 både, men måske kan det være svært at finde en plads i sæsonen juni-august, hvis man kommer senere end kl. 14. Troense er præget af stråtækte bindingsværkshuse bygget mellem 1750 og 1850. I den gamle skole lige oven for havnen ligger et søfartsmuseum **(14)**, der rummer samlinger af skibsmodeller og genstande, som søfolk bragte hjem fra fremmede lande. En særlig afdeling er viet Kina-farten. Troense er et godt udgangspunkt for vandre- og cykelture til bl.a. Valdemars Slot og

Landet og Bregninge Kirker (se under Vindeby).

Gambøt (Thurø)

Lige over for Troense ligger lystbådehavnen under de skovklædte bakker i Gambøt. Der er ca. 75 pladser. Havnen ligger tæt op og ned af et af Danmarks berømteste lystbådeværfter, Walsteds Bådeværft **(15)**, der stadig står for det ypperste i dansk bådebyggeri. Her er næsten altid lejlighed til at studere nybygninger og et eller flere klassiske fartøjer, som er på bedding eller afventer ejerens ankomst efter klargøring.

Den velkendte sejlbåd "Ghoster", der er næsten 70 år gammel, har sin base her i Gambøt. Den ejes af Thurø-parret Ulla-Britt og Bent Lyman, der har skrevet om deres mange eksotiske togter i bogen "På langfart med Ghoster". Thurø er fra gammel tid kendt for sine træskibsværfter. Fra midten af 1800-tallet til første verdenskrigs udbrud i 1914 blev der bygget omkring 200 skibe på Thurøs værfter, mest skonnerter, som gik i Nord- og Østersøfart.

En af de største seværdigheder på Thurø er kirkegården ved Thurø Kirke **(16)**. Den er anlagt i terrasser med en storslået udsigt mod nord ud over Skaarupøre Sund til herregården Bjørnemose. Forfatteren Tom Kristensen ligger begravet her.

Thurø Bund

Hvis man sejler forbi lystbådehavnen kommer man ind i Thurø Bund, der er en meget fin ankerplads.

Valdemars Slot

For lystsejlere er det en hel særlig oplevelse at sejle ind til lystfartens eget museum på Valdemars Slot. Anløbsbroen er først og fremmest til sundbåden "Helge", men efter åbningen af museet har man besluttet at tillade lystsejlere. Vanddybden er ringe, og det mest hensigtsmæssige er at kaste anker og sejle i land i en jolle.

Danmarks Museum for Lystsejlads blev indviet den 2. juni 1996 af Dronningen og Prins Henrik. De kom – naturligvis – om bord på Kongeskibet. Museet rummer 36 bevaringsværdige lystfartøjer, konstruktionstegninger, billeder, bøger og mange genstande med tilknytning til den blå sport.

Lunkebugten

I Lunkebugten på østsiden af Tåsinge er der gode muligheder for at ligge for anker. Hvis man lægger sig neden for Pederskov og Nørreskov, er det let at gå i land og nå skovvejen, der fører til Valdemars Slot. Men der er endnu bedre læ for vest og sydvest, hvis man passerer rundt om stenodden og kaster anker i ly af skoven.

ÆRØ

Ærø kalder sig selv for Perlen i Det Sydfynske Øhav. Der er ikke færre end fem færgeforbindelser: Faaborg-Søby, Svendborg-Ærøskøbing, Rudkøbing-Marstal, Mommark (Als)-Søby og Marstal-Kiel. En færgetur gennem Det Sydfynske Øhav tæt forbi de mange øer og holme er i sig selv en oplevelse. Dels på grund af den charmerende blanding af fastboende og turister, der nyder turen i salonen, dels på grund af det hele tiden afvekslende panorama med øer og vand og skibe. Samme oplevelse venter dem, der er på en sejltur på egen køl til Søby, Ærøskøbing eller Marstal, der bestandig ligger i hyggelig kappestrid om at være "førende" på øen. Den er opdelt i to kommuner: Marstal og Ærøskøbing, hvortil Søby hører.

Ærø er et typisk dansk kulturlandskab. Stynede popler langs de smalle veje, der snor sig langs bakkekammene og styrter ned i de

På den kilometerlange dækmole ved Marstal Havn står byens vartegn, den hvide kalkovn.

store slugter. Frodige marker adskilt af stendiger. Spredte, velholdte landbrugsejendomme og – frem for alt – de store udsigter. Man hører billedkunstnere erklære, at de foretrækker Ærø frem for Fyn eller Tåsinge, fordi der her er vidt til væggene og højt til loftet.

Biltrafikken er ikke så massiv som andre steder. Det betyder bedre plads til cyklisterne. Turistbureauerne har her gjort meget ud af at udarbejde cykelguider.

På Ærø ser man af og til et andet flag vaje side om side med Dannebrog. Det er det ærøske lokalflag – vandret stribet: grøn, gul, rød. Det er fra den tid, da Ærø ikke hørte til det fynske område, men var en del af Hertugdømmet Slesvig og altså hørte til Sønderjylland.

Marstal

Lystbådehavnen i Marstal er et mekka for den blå turisme. Mindst 15.000 besøger hvert år havnen, der ligger på den sydøstlige spids af Ærø i ly af krumodden Ærøs Hale. På den kilometerlange beskyttelsesmole foran havnen står en karakteristisk, hvid kalkovn. Havnen har plads til ca. 400 lystsejlere, men der er ofte overfyldt.

Marstal er en rigtig søfartsby, som i 1890'erne havde over 300 sejlskibe indregistreret. Ved århundredskiftet var der otte skibsbyggerier langs havnen. Skønt Danmark var neutral, mistede Marstal under 1. verdenskrig næsten 100 skibe ved minesprængninger og andre krigshandlinger. Omstillingen til moderne skibsfart reducerede flåden stærkt, men selv i dag er der flere coaster-rederier i byen. Marstalskipperne nyder et ry, der udtrykkes i det gamle ord: "Der hvor fanden ikke selv tør komme, sender han en ærøbo."

I dag er der kun ét træskibsværft i Marstal, Ebbes Bådebyggeri. Her holdes de gamle traditioner i live gennem nybyggeri og reparationer.

Marstal Havn. Med 15.000 gæstesejlere er den et mekka for "den blå turisme". Havnen har ca. 400 pladser, og udskiftningen er stor, så det er næsten altid muligt at finde en plads selv i højsæsonen.

Ærøskøbing Havn – i virkeligheden to havne. Lystbådehavnen (til venstre) og den gamle trafikhavn (til højre) rummer tilsammen ca 275 både.

Byen bærer præg af den erhvervsmæssige tilknytning til havet, f.eks. med en ny flydedok. Gaderne har skibsnavne, kirkens altertavle viser Jesus, der stilner stormen, kirken er udsmykket med velbyggede skibsmodeller, på kirkegården finder man en gravsten, der fortæller, at "her ligger Christen Hansen til ankers ved sin kone. Han letter ikke før han kommer for Guds trone". Og så har byen en god søfarthistorisk samling på Marstal Søfartsmuseum.

Kleven ved Ommel

Den velstand, der kom til Marstal med skibsfartens storhedstid for 100 år siden, smittede af på den lille by Ommel på halvøen Ommel nordvest for Marstal. Byen er tæt sammenbygget, husene er små. De var jo kun til konen og børnene. Skipper var borte en stor del af året. Den udmærkede naturhavn, der findes inden for halvøen, var dengang vinterplads for en lille snes af de gamle skuder. Der er stadig stenvarder fra dengang, afsat med prikker i søkortet. Den lille havn kan anløbes af skibe med højst 2 meters dybgang, og der er gode ankermuligheder i Kleven, som er navnet på den smalle fjordarm, der skyder sig ind bag Ommel.

På Kragnæs **(17)** over for havnen ligger en velbevaret, tilgængelig jættestue.

Ærøskøbing

Indsejlingen til Ærøskøbing er syd-sydvest og går i en gravet rende mellem Bjergene til styrbord og Dejrø til bagbord. Det er en idyl, der byder velkommen. Havnen er opdelt, så lystbådehavnen ligger lidt nord for færge- og trafikhavnen. Der er 200 pladser, men ofte overfyldt. Trafikhavnen har plads til ca. 75 både.

Første gang man besøger Ærøskøbing, tror man næsten ikke sine egne øjne. Eventyrbyens gader og pladser er et levende købstadsmuseum. Fredet, velbevaret og omhyggeligt vedligeholdt står byen som for 100, 200, ja 300 år siden. Gade op og gade ned finder man de lave familiehuse, og de bro-

lagte stræder indbyder til en byvandring mellem stokroser, bindingsværk og lave, røde tegltage. Men man kommer ikke til at gå alene. Byen er en turistmagnet.

Den var oprindelig en søfartsby, men mistede efterhånden terræn i forhold til Marstal, der har en mere gunstig beliggenhed for sejlskibene. Desuden var Ærøskøbing meget afhængig af handelen med Slesvig og Holsten, og den forbindelse faldt bort efter krigen i 1864.

Vil man som landkrabbe indsnuse lidt af sølivets atmosfære, er der mulighed for en tur med skonnerten "Meta", som sejler fra Ærøskøbing på minikryds hver onsdag.

En af byens berømteste seværdigheder er museet for flaskeskibe med 1700 flaskeskibe bygget af Flaske-Peter, som boede i Ærøskøbing fra 1943 til 1960. Ærø Museum udvider horisonten lidt mod land. Samlingerne fortæller bl.a. om samspillet mellem by og egn gennem tiderne – og Ærøskøbing har et godt opland, der stadig er vigtigt for byens status som handelscentrum.

Ærøskøbing er et godt udgangspunkt for cykeludflugter. Under klinterne på Urehoved **(18)** nordvest for byen er der gode muligheder for lystfiskeri, og langs hele Revkrogen er der badestrande. Vodrup Klint **(19)** på Ærøs vestside – godt 7 km fra Ærøskøbing – er en geologisk seværdighed. Som en overdimensioneret trappe hæver den sig 30 meter over Lillebælts sydlige del med udsigt over til naboøen Als. Hele klinten er fredet. Den består for en stor del af ler, der bliver plastisk og flydende, når det optager meget vand. Deraf kommer udskridningerne og trappetrinene. Det er et landskab, der stadig er under formning.

Revkrogen

En ankermulighed for blå turister på egen køl, som finder det for trangt og overfyldt i Ærøskøbings marina, er Revkrogen **(20)**, hvor man ligger i læ for østlige vinde. Går man i land ved campingpladsen er der kun en spadseretur på en god kilometer til den gamle bydel. Et andet udflugtsmål er Urehoved, hvor borgerne fra byen i et par generationer har haft deres maleriske badehuse ved stranden.

"Du danske, friske strand... med sejlerens tusindtal". Det må være billeder som dette, der har inspireret vore digtere til at besynge Sommerdanmark.

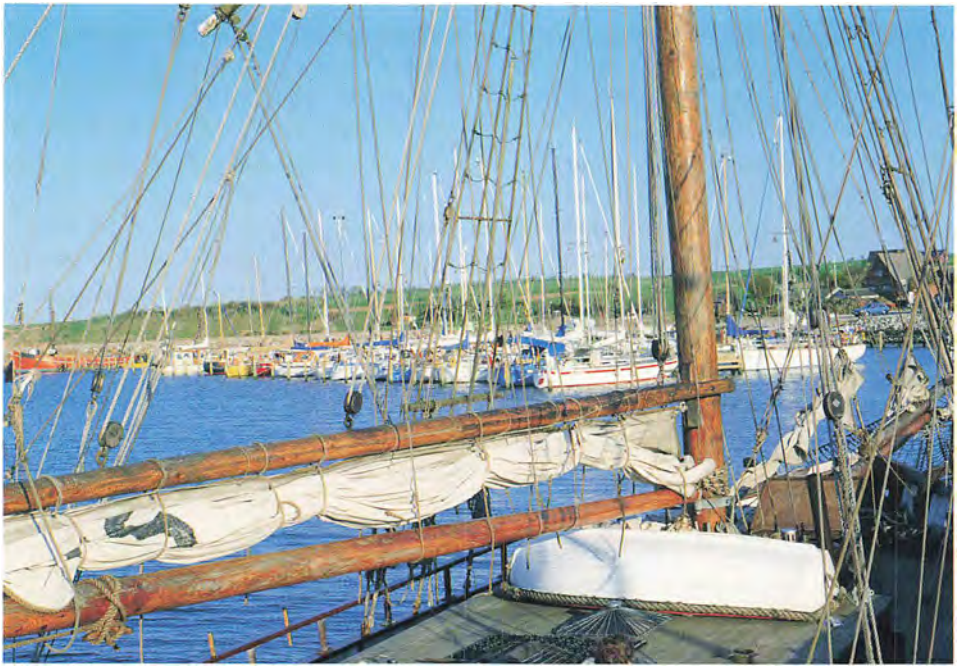

Søby Havn ligger på den nordlige del af Ærø. Det er en moderne trafikhavn med plads til ca. 200 lystfartøjer.

Søby

Der er ikke så megen duft af fortid over Søby som over Ærøskøbing og Marstal. Det er en travl færge-, fiskeri- og industriby, som er hjemsted for øens største arbejdsplads: Søby Motorfabrik og Stålskibsværft. Havnen ligger velbeskyttet bag to molearme. I lystbådenes afdeling er plads til godt 200 fartøjer. Der er en god strand lige ved siden af lystbådehavnen.

En yndet cykeltur går til Ærøs nordligste spids, Skjoldnæs **(21)**. Lidt over 5 km gennem smukt kuperede landskaber med udsigtsglimt til begge sider. Skjoldnæs Fyr er bygget i 1881 af bornholmsk granit. Efter at have besteget fyret kan man klatre ned på stranden under klinterne. For lystfiskere er her gode muligheder på det dybe vand næsten ind til kysten.

Cykler man i stedet mod sydøst, kommer man et par kilometer fra Søby til det velbevarede Søby Volde **(22)** – et voldsted fra Middelalderen. Ved voldstedet ligger Ærøs eneste intakte herregård, Søbygård.

Skjoldnæs

Lige syd for Næbbet på østsiden af Skjoldnæs er en god ankermulighed. Strømmen har gravet sig tæt ind under land, og der er god holdebund. Stedet er meget fredfyldt, landskabet seværdigt og en travetur til fyret er god motion for stillesiddende sejlere. Før Søby Havn blev anlagt, var ankerpladsen under Næbbet et udskibningssted for landbrugsprodukter.

Birkholm

Birkholm midt i Det Sydfynske Øhav er en del af Marstal Kommune. Sejltid for den lille færge til Martstal er ca. 45 minutter, og der er to dobbelt-ture om dagen. Sejlere anduver den velbeskyttede lille havn fra

Søby Havn, opdelt i to. Trafik- og færgehavn mod nord, lystbådehavnen mod syd.

Strynø Havn , også kaldet Grevebroen. Den er karakteristisk for øhavnene i det sydfynske ved at være bygget for enden af en lang dæmning, der løser problemerne med den lavvandede kyst. Ca. 35 pladser.

syd-sydvest. Der er ca. 40 pladser i havnen. Øen er fredeligheden selv. Kun 6-8 fastboende, men en del sommergæster. Den er ganske flad og bestandigt truet af stormflod. Derfor er den centrale del også inddiget. Der er gode badestrande og fine fiskemuligheder. Fynske sejlere anbefaler, at man selv har drikkevand med. Vandkvaliteten er ikke den bedste.

Strynø

Mellem Rudkøbing og Marstal på Ærø ligger Strynø – ret syd for Tåsinge. Øen er en del af Rudkøbing Kommune. Der er færgeforbindelse mellem Strynø og Rudkøbing. Den 30 minutters overfart bestrides af færgen "Strynboen". Havnen ligger på øens østside over mod Langeland.

Færgen – og alle andre besøgende – anløber Grevebroen. Det er en mere end 300 meter lang dæmning, der bærer sit navn efter øens fordums tilhørsforhold til grevskabet Langeland. Den lille lystbådehavn ligger på broens sydlige side.

Midt på øen ligger Strynø by med mange, små grundmurede huse. Det er fortrinsvis familieboliger fra 1800-tallet, da der boede mange søfolk på øen. Øens gårde er spredt ud over det dyrkede land. Øen har 200 beboere.

I byen står majstangen, en hvidmalet flagstang. Først i maj lægges den ned og stryges med maling. Nogle uger senere, når majstangsforeningen melder klar, pyntes stangen med tre grønne kranse og rejses igen. Den dag holdes der fest.

Tæt ved Strynøs havn ligger Øhavets Smakkecenter **(23)**. Her er udstillet joller med den for smakker karakteristiske sprydstagerigning. Smakken var førhen øboernes arbejds-, fiske- og rejsefartøj. Hvordan den sejler, kan man selv prøve. Enten ved at leje en båd "uden fører" eller med en bådfører ved rorpinden. Jollen kan udrustes med lejrudstyr til flerdagsture i øhavet. Bådens ringe dybgang gør det muligt at besøge steder, man ellers umuligt kan komme.

SVENDBORG
Skårup
Vindeby
Thurø By
THURØ
Troense
Valdemarsslot
Bregninge
TÅSINGE
Strammelse
Landet
Lundby
Lunkebugten
Vemmenæs
Gesinge
Hellev
Bjerreby
Siø Sund
Siø
Strandhuse
Peløkke
Kulepile
RUDKØBING
Simmerbølle
Pederstrup
Spodsbjerg
Tullebølle
Kassebølle
Skebjerg
Løkkeby
Stengade
Frellesvig
Klavsebølle
Næshoved
Bjerreby Mølle
Snøde
Snøde Hesselbjerg
Tressebølle
Egeløkke
Bøstrup
Emmerbølle
Lejbølle
Helletofte
Korsebølle
Slotsmølle
Tranekær Slot
Botofte
Tranekær
Jesbjerg
Stengade Skov
Stengade
Vogterholm
STRYNØ
Strynø By
Strynø Kalv
Lindelse Nor
Vesterby
Langø
Lindø
Herslev
Illebølle
Lindelse Mølle
Lindelse
Vindeby
Kædeby
Kædeby Kirke
Havbølle
Hennetved
Skovsgård
Frederiksberg
Brandsby
Humble
Hjortholm
Fodslette
Hesselbjerg
Nyby
Ore
Lykkesholm
Tryggelev
Kinderballe
Østerskov
Ormstrup
Nordenbro
Sædballe
Nordenbro Vesteregn
Søndergade
Magleby
Brøløkke
Søndenbro
Vognsbjerg
Bagenkop
Søgård
Gulstav
Falkebjerg
Keldsnor Fyr
Dovnsklint
LANGELAND
LANGELANDSBÆLT
Albuen
5 km
10 km
1 Egeløkke
2 Tranekær
3 Dyssekammer
4 Hulbjerg Jættestue
5 Fakkebjerg
6 Dovns Klint
7 Langelandsfortet
8 Tryggelev Nor
9 Oldenbjerg
10 Stengadevej

Langeland

Tag engang et kort og se på Langeland, der ligger som den tredje side i den triangel, der udgør Det Sydfynske Øhav. Så usædvanlig er dens form og størrelse, at den næsten selv fortæller sit navn: det lange land. 52 km lang og 11 km på det bredeste sted.

Langeland er et morænelandskab, dannet af Storebæltsgletcherens fremtrængen i den sidste del af istiden – dengang Danmark skulle lægges endeligt på plads. Karakteristisk for øen er de hatformede bakker, der i smukke, bløde buer løfter sig op over de grønne agres flader. Der er 1000 af dem.

Landskabet er meget afvekslende. Der er skov og strand og dyrket land. Mod Storebælt er stranden brat og barsk. Mod vest med flere indhak og fladvande.

Der er tre kommuner på Langeland: Tranekær, Rudkøbing og Sydlangeland Kommuner.

Øen er let at overkomme. For de hurtige biler er der en fin landevej fra nord til syd og fra øst til vest. For cyklisterne er der et finmasket net af småveje. Og endelig er der seks havne.

Der er fem større indfaldsporte til Langeland.

Lohals i nord har færgeforbindelse til Korsør.

Spodsbjerg har færgeforbindelse med Tårs på Lolland.

Fra Bagenkop er der forbindelse til Kiel.

Rudkøbing er endestation for færgerne til Marstal og Strynø.

Langelandsbroen blev taget i brug i 1962 som et led i forbindelsen mellem Langeland og Fyn via Siø og Tåsinge. Gennemsejlingshøjden er 26 m.

Rudkøbing – og dermed hele Langeland – er brofast med Siø, Tåsinge og Fyn. Broen er et af de tre led i den faste forbindelse, der blev etableret mellem Fyn og Langeland i 1966. Først er der broen over Svendborgsund, dernæst dæmningen og broen mellem Tåsinge og Siø og endelig den 774 m lange bro over til Langeland, hvor den får landfæste ved hjælp af en 400 m lang vejdæmning. Gennemsejlingshøjde 26 m.

Langeland har altid tiltrukket folk udefra og kalder sig selv "digternes ø". Det var her Adam Oehlenschläger lod sig inspirere til nationalsangen "Der er et yndigt land". "Salten Østerstrand" er faktisk Stengade Strand 3,5 km øst for Tullebølle på Midtlangeland. Her står, som beskrevet i sangen, vældige bøgetræer ganske tæt ved Storebælts blå vand.

Langelands Museum i Rudkøbing fortæller i en serie på ni letlæste, illustrerede småbøger til 20 kr. "hvad enhver turist bør vide". Emnerne er oldtidsminderne, kirkerne, færgerne, haverne, Tranekær slot og by, Det Gamle Apotek i Rudkøbing, Strynø, herregården Skovsgaard og selve Langelands Museum.

Lohals

I Lohals har sejlere mulighed for at finde plads i lystbådehavnen (117 pladser) og trafikhavnen (70 pladser). Havnen er et godt udgangspunkt for cykle- og traveture til Nordlangeland. Det 12 meter høje Hou Fyr **(se kort side 60 nr. 12)** fra 1893 er et godt mål. Der er rene strande hele vejen rundt om øens nordspids og gode muligheder for at fiske fra stranden. Vil man hellere til søs, er der flere gange om ugen fisketure ud i Storebælt. Havbunden er meget kuperet med dybdeforskelle på op til 20 meter inden for ganske få meter. Derved skabes de skrænter, hvor fisken går.

Stengade Strand på Langelands østkyst. Der var her digteren Adam Oehlenschläger blev inspireret til "Der er et yndigt land, det står med brede bøge nær salten østerstrand..."

Storvildtjægeren Tom Knudsens Safari Museum **(se kort side 60 nr. 13)** rummer den største samling af trofæer uden for København. Tom Knudsen udvandrede fra Lohals til USA i 1910 og skabte sig en formue, som han for en del brugte til jagtture

Lohals Havn. Gæstesejlere må benytte såvel lystbådehavnen mod syd samt fiskerihavnen mod nord.

Tranekær Mølle nord for Tranekær – indrettet til mølle-museum.

over hele verden. Hvad han fik ud af det, kan nu ses i Hou knap 4 km fra Lohals.

Dageløkke

Tidligere var det en beskeden fiskerihavn og udskibningssted for teglprodukter, svin, korn, frugt og grønt fra godset Nedergaard. I dag er det et moderne ferie- og sejlercentrum med faciliteter som svømmehal, sejlerstue og restaurant. Der er 100 pladser i havnen.

Terrænet er bakket og skovklædt. Syd for havnen ligger herregården Egeløkke (**2**), hvor parken er åben om søndagen. Salmedigteren N.F.S. Grundtvig var huslærer her 1805-1809 og i parken står en mindesten.

7 km fra Dageløkke finder man den store attraktion, landsbyen og slottet Tranekær (**1**). Byen og slottet var i mange år Langelands egentlige "hovedstad" på grund af godsets dominerende økonomiske stilling på øen. For 200 år siden hørte halvdelen af Langeland under godset, der i dag ejes af greve Christian Ahlefeldt-Laurvig. I næsten 350 år har hans familie ejet og beboet den knejsende, rødkalkede borg, der ligger højt hævet over byen. Der er ikke offentlig adgang til slottet.

Der er indrettet et mindre herregårdsmuseum og i parken er en skulpturpark med såkaldt Land-Art, d.v.s. skulpturer af naturmaterialer. Den gamle kornmølle nord for byen er et arbejdende møllemuseum.

Hele området er velbeskrevet i den lille bog "Tranekær slot og by". Vil man se det hele fra en anden vinkel, kan man dykke ned i forfatteren Frank Jægers digte og essays. Han boede i Tranekær 1954-69 og har skildret livet på øen – før broen – i bl.a. digtsamlingerne "Dydige Digte" og "Morgenens Trompet".

Rudkøbing

Mange byer har med mindre held end Rudkøbing søgt at lave en moderne skudehavn, hvor man kombinerer det maritime miljø med moderne faciliteter til overnatning i værelser eller lejligheder. Skudehavns-centret har bl.a. en svømmehal. Fra havnen er der færgeforbindelse til Strynø og Marstal (Ærø).

Skudehavnen i Rudkøbing – et eldorado for både søulke og landkrabber.

Ristinge – tidligere færgehavn for forbindelsen Langeland-Ærø, i dag en beskeden havn med 30 pladser.

Bagenkop Havn på det sydlige Langeland er en aktiv fiskeri- og færgehavn, samt mødested for sejlere fra alle verdenshjørner.

Marinaen har 350 pladser. Også i trafikhavnens vest-bassin er der liggemuligheder.

Den gamle havne- og handelsby er noget af en turistmagnet. De smalle, brolagte gader og de hyggelige torve i byen summer af liv hele sommeren. Det er fornemmelsen af uberørt, gammeldags købstadsidyl, der tiltrækker så mange. Centrum er præget af bindingsværksbygninger fra 1700-1800-tallet.

Det gamle Apotek i Rudkøbing er museum for apotekervæsenet, men også det sted to af de største danskere blev født. Hans Christian Ørsted (1877) og Anders Sandøe

På den sydlige side af halvøen Ristinge findes en af Fynsområdets bedste badestrande.

Færgeforbindelsen Langeland-Kiel er først og fremmest Nordtysklands forbindelse til hjertet af Det Syddanske Øhav, men samtidig en meget benyttet udflugtsrute for danskere med hang til toldfrie indkøb.

Ørsted (1778). H.C. Ørsted opdagede elektromagnetismen og lagde dermed grundstenen til den teknologiske udvikling. Det var også ham, der som den første fremstillede aluminium. Hans yngre bror, Anders, grundlagde gennem sit juridiske arbejde den moderne, danske strafferetspleje. Han var statsminister fra 1842 til 1848.

Langelands Museum er et af de fineste arkæologiske museer i Danmark. Museets fagfolk arbejder på Langeland, Siø, Strynø og Ærø og har udgivet en lang række populære publikationer om historiske og forhistoriske emner. Museet er center for al undervandsarkæologisk aktivitet i Fynsområdet.

Ristinge

Ristinge på den sydlige del af Langeland havde tidligere færgeforbindelse til Marstal (Ærø). I dag er det et beskedent fiskerleje med plads til enkelte gæstesejlere.

Kun to kilometer borte, på den sydlige side af halvøen Ristinge, kan man bade. EU's nuværende (1997) miljøkommissær, Ritt Bjerregaard, erklærede i 1989, at "Ristinge, hvor der er hvidt sand og rigtige klitter, formentlig har Fynsområdets bedste badestrand".

På halvøens højeste punkt **(3)** ligger et imponerende, mandshøjt dyssekammer.

Bagenkop

Langelands største fiskeri- og færgehavn er Bagenkop. Byens lidt u-danske navn er formentlig plattysk. Det er en by, der udpræget vender sig mod havet. Den kaldes af og til "Porten mod Syd" på grund af færgeforbindelsen til Kiel. Det er en by præget af samme hårde eksistenskamp, som kendetegner de vestjyske fiskebyer. Kvoteordninger for fisk og svingende priser har sendt mange af de lyseblå Bagenkop-kuttere til ophugning, men det er stadig muligt at opleve stemning-

en omkring klargøring af kutterne og landing og salg af fangsterne: sild, torsk og fladfisk.

Frisk fisk skal man byde sig selv i Bagenkop. Eller måske en fiskefrikadelle efter den gamle skipperfamilies opskrift, der fordrer fiskefarsen hakket sammen med røget spæk.

Der er altid mulighed for en handel over bolværket, hvis man selv har en plastikpose med.

Med anløb af 4-5.000 lystbåde hver sæson er Bagenkop også et træfpunkt for sejlere, der krydser øst-vest i Det Syddanske Øhav eller som sejler syd-nord. Lystbådehavnen har 150 pladser – langt de fleste belægges af gæster, og det tyske og det danske flag forekommer lige hyppigt.

Sydspidsen af Langeland tiltrækker både fodfolk og cyklister. Hulbjerg Jættestue **(4)** ved Søgaard er en stor seværdighed. Den er intakt og åben, men vil man ind, skal man bruge en batterilygte. I gravkammeret blev fundet knogler fra 36 voksne og 17 børn. Fundene er udstillet på Langelands Museum i Rudkøbing.

Dovns Klint er det sydligste punkt på Langeland. Det er en af de mange hatbakker – men kun en halv. Havet har taget den anden halvdel.

Flakkebjerg (5) ligger omkring 2 kilometer fra Langelands sydspids. Fra toppen kan man blandt andet se ned imod indsøen Keldsnor.

Skovene på Sydlangeland er, hvad man kalder stævningsskove eller gærdselsskove. Træerne skæres helt ned, så man kan få materialer til gærder, men nye skud vokser frem af stubbene. Træer der "stævnes" på den måde, kan blive lige så gamle som andre træer, men ikke lige så høje. Bevoksningen i en stævningsskov består af forskellige løvtræer og buske, bl.a. ask, eg, hassel, tjørn og elm. Driftsformen har været kendt siden bondestenalderen.

Langelands sydligste punkt er Dovns Klint (6) – halvdelen af en hatbakke. Havet har taget den anden halve. Stranden er meget stenet, men lystfiskere elsker den.

Lidt længere nord på ud mod Storebælt ser man Langelandsfortets (7) radarskærme og antenner. Herfra holdt man under Den kolde Krig øje med skibene i Storebælt. Fortet er fra sommeren 1997 museum for Den kolde Krig.

6-7 km nord for Bagenkop ligger Tryggelev Nor (8) ud mod øhavet. Det er et af de mest fuglerige vådområder i Danmark. Her findes næsten alle de arter af ænder, vadefugle, småfugle osv., som lever i søer og moser. Det rige fugleliv skyldes den varierede natur. Der er sø, rørsump, eng, mark, krat og strand. Færdsel er kun tilladt på stier og veje. En natursti fører gennem området til et fugletårn. Der er en sti langs kysten, og endelig er der en planche-udstilling i et lille bjælkehus ved parkeringspladsen.

Spodsbjerg

Den eneste havn på østsiden af Langeland er Spodsbjerg, som først og fremmest er færgehavn for Det Sydfynske Dampskibs-Selskabs lille, effektive færgerute til Tårs på Lolland. (Ruten er nu overtaget af Scandlines). Tre hyggelige færger smutter frem og tilbage mellem den vestlige og den østlige del af Det Syddanske Øhav. De bærer navne som Thor, Odin og Frigg Sydfyen, skrevet med den gamle stavemåde, der har "e" i Fyn: Fyen. Færgerne er sejlende venlighed på klingende fynsk eller lollandsk. Tre kvarter tager turen til Taars – en udflugtsmulighed, hvis man vil se Nakskovegnen.

Spodsbjerg er noget af et slaraffenland for lystfiskere. Vandet er dybt, strømmen er frisk. Der er store fisk. "Felix" og "Karen M." hedder de to kuttere, der tilbyder fisketure på Storebælt. På kanten af Rute T – det dybe vand, hvor de store skibe sejler – er havbundens skrænter stejle. Her er der bid.

Lystbådehavnen er ganske ny med 180 pladser. Lige syd for havnen findes en meget børnevenlig badestrand.

I baglandet – ca. 4 km fra havnen – ligger Oldenbjerg Langdysse (9) omgivet af gamle ege. Fra banken med dyssen er der en fin udsigt. Den hæver sig 39 m over "salten østerstrand".

Vil man se stedet, hvor bøgen spejler sin top i bølgen blå – som Oehlenschläger skriver i nationalsangen – er det en tur på ca. 9 km. Det er en smuk strand med store, højstammede bøge. Kun et par kilometer længere mod nord – på Stengadevej – ligger en mærkværdighed, husmand Hans Hansens tobakstørrelade fra 1944 (10). Under krigen blomstrede tobaksdyrkningen på Langeland. Tobaksblade lufttørres, men ikke i træk. Derfor byggede man den stråtækte, åbne tørrelade. Den er istandsat med penge fra en tobaksfabrik og rummer en udstilling om tobaksrygningens historie.

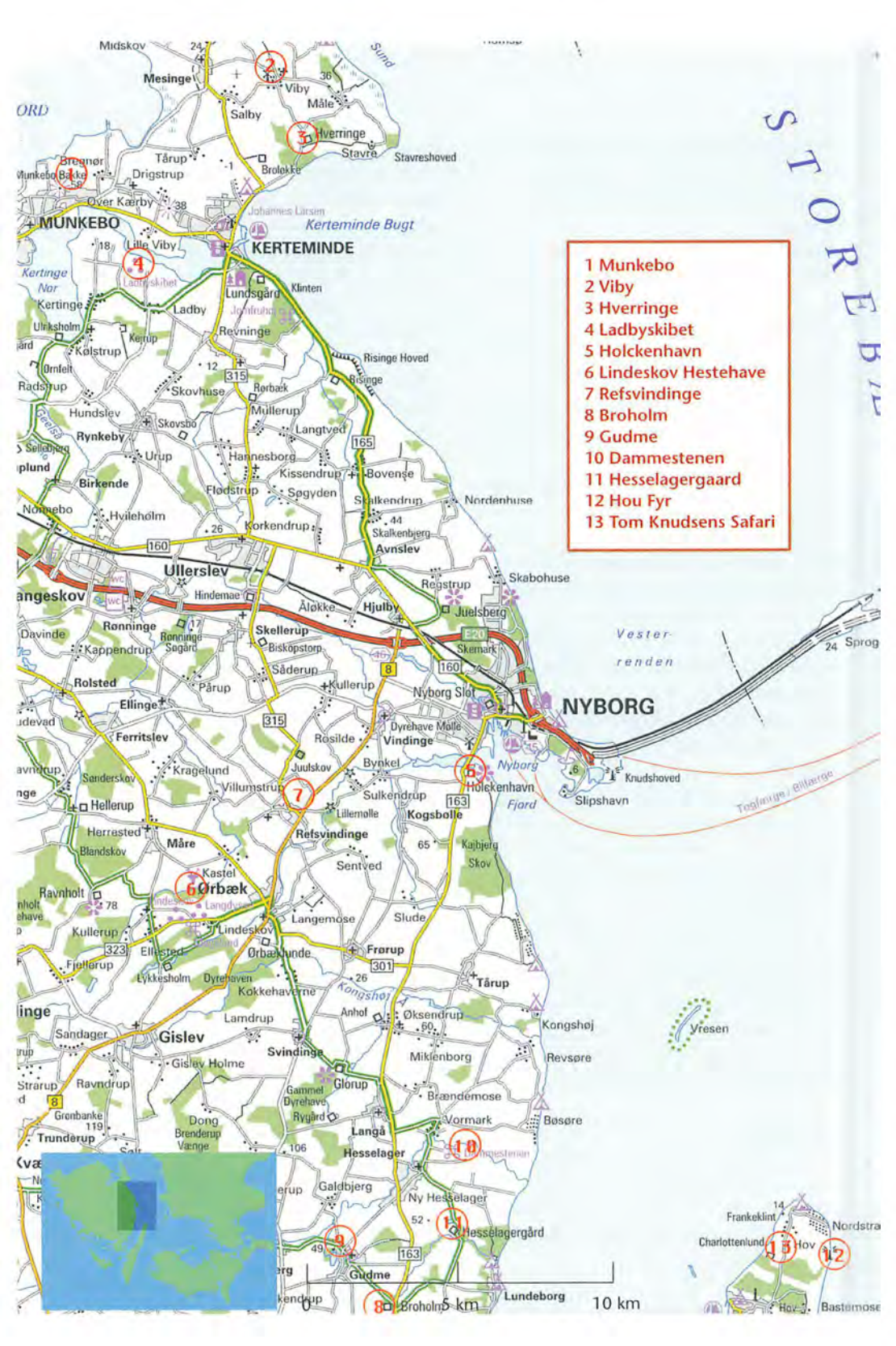
1 Munkebo
2 Viby
3 Hverringe
4 Ladbyskibet
5 Holckenhavn
6 Lindeskov Hestehave
7 Refsvindinge
8 Broholm
9 Gudme
10 Dammestenen
11 Hesselagergaard
12 Hou Fyr
13 Tom Knudsens Safari
MUNKEBO
KERTEMINDE
NYBORG
Kerteminde Bugt
Nyborg Fjord
Vesterrenden
STOREBÆ
Ullerslev
Gislev
Ørbæk
Refsvindinge
Hesselager
Gudme
Broholm
Lundeborg
Holckenhavn
Slipshavn
Knudshoved
Skellerup
Rønninge
Kogsbølle
Frørup
Tårup
Svindinge
Juelsberg
Skabohuse
Nordenhuse
Skalkendrup
Bovense
Kissendrup
Langtved
Rynkeby
Birkende
Hvileholm
Korkendrup
Avnslev
Hjulby
Ålokke
Hindemae
Skemark
Nyborg Slot
Vindinge
Dyrehave Mølle
Bynkel
Sulkendrup
Lillemølle
Rosilde
Sentved
Kajbjerg Skov
Slude
Langemose
Lindeskov
Ørbæklunde
Kokkehaverne
Anhof
Øksendrup
Miklenborg
Glorup
Brændemose
Vormark
Bøsøre
Revsøre
Kongshøj
Vresen
Ny Hesselager
Hesselagergård
Galdbjerg
Lamdrup
Sandager
Gislev Holme
Ravndrup
Grenbanke
Trunderup
Dong
Brenderup
Vænge
Dyrehaven
Gammel Dyrehave
Rygård
Langå
Ellinge
Ferritslev
Rolsted
Pårup
Såderup
Biskopstorp
Rønninge Sogård
Kappendrup
Kragelund
Villumstrup
Juulskov
Hellerup
Herrested
Blandskov
Måre
Ravnholt
Kastel
Kullerup
Ellested
Fjellerup
Lykkesholm
Mesinge
Viby
Måle
Salby
Hverringe
Stavre
Stavreshoved
Brolekke
Tårup
Drigstrup
Over Kærby
Munkebo Bakke
Breagnør
Johannes Larsen
Lille Viby
Ladbyskibet
Kertinge
Kertinge Nor
Lundsgård
Klinten
Ladby
Revninge
Ulriksholm
Kølstrup
Kerrup
Ørnfelt
Radsrup
Skovhuse
Rørbæk
Risinge Hoved
Risinge
Müllerup
Hundslev
Skovsbo
Sellerup
Urup
Hannesborg
Søgyden
Flodstrup
Nordenbo
Skalkenbjerg
Reistrup
Sprog
Toglinje/Billerne
Havnebro
Havnepladsen
Havnegade
Havnepromenaden
Havnepark
Havnebassin
Havnebassin 1
Havnebassin 2
Havnebassin 3
Havnebassin 4
Havnebassin 5
Havnebassin 6
Havnebassin 7
Havnebassin 8
Havnebassin 9
Havnebassin 10
Havnebassin 11
Havnebassin 12
Havnebassin 13
Havnebassin 14
Havnebassin 15
Havnebassin 16
Havnebassin 17
Havnebassin 18
Havnebassin 19
Havnebassin 20
Havnebassin 21
Havnebassin 22
Havnebassin 23
Havnebassin 24
Havnebassin 25
Havnebassin 26
Havnebassin 27
Havnebassin 28
Havnebassin 29
Havnebassin 30
Havnebassin 31
Havnebassin 32
Havnebassin 33
Havnebassin 34
Havnebassin 35
Havnebassin 36
Havnebassin 37
Havnebassin 38
Havnebassin 39
Havnebassin 40
Havnebassin 41
Havnebassin 42
Havnebassin 43
Havnebassin 44
Havnebassin 45
Havnebassin 46
Havnebassin 47
Havnebassin 48
Havnebassin 49
Havnebassin 50
Havnebassin 51
Havnebassin 52
Havnebassin 53
Havnebassin 54
Havnebassin 55
Havnebassin 56
Havnebassin 57
Havnebassin 58
Havnebassin 59
Havnebassin 60
Havnebassin 61
Havnebassin 62
Havnebassin 63
Havnebassin 64
Havnebassin 65
Havnebassin 66
Havnebassin 67
Havnebassin 68
Havnebassin 69
Havnebassin 70
Havnebassin 71
Havnebassin 72
Havnebassin 73
Havnebassin 74
Havnebassin 75
Havnebassin 76
Havnebassin 77
Havnebassin 78
Havnebassin 79
Havnebassin 80
Havnebassin 81
Havnebassin 82
Havnebassin 83
Havnebassin 84
Havnebassin 85
Havnebassin 86
Havnebassin 87
Havnebassin 88
Havnebassin 89
Havnebassin 90
Havnebassin 91
Havnebassin 92
Havnebassin 93
Havnebassin 94
Havnebassin 95
Havnebassin 96
Havnebassin 97
Havnebassin 98
Havnebassin 99
Havnebassin 100
Havnebassin 101
Havnebassin 102
Havnebassin 103
Havnebassin 104
Havnebassin 105
Havnebassin 106
Havnebassin 107
Havnebassin 108
Havnebassin 109
Havnebassin 110
Havnebassin 111
Havnebassin 112
Havnebassin 113
Havnebassin 114
Havnebassin 115
Havnebassin 116
Havnebassin 117
Havnebassin 118
Havnebassin 119
Havnebassin 120
Havnebassin 121
Havnebassin 122
Havnebassin 123
Havnebassin 124
Havnebassin 125
Havnebassin 126
Havnebassin 127
Havnebassin 128
Havnebassin 129
Havnebassin 130
Havnebassin 131
Havnebassin 132
Havnebassin 133
Havnebassin 134
Havnebassin 135
Havnebassin 136
Havnebassin 137
Havnebassin 138
Havnebassin 139
Havnebassin 140
Havnebassin 141
Havnebassin 142
Havnebassin 143
Havnebassin 144
Havnebassin 145
Havnebassin 146
Havnebassin 147
Havnebassin 148
Havnebassin 149
Havnebassin 150
Havnebassin 151
Havnebassin 152
Havnebassin 153
Havnebassin 154
Havnebassin 155
Havnebassin 156
Havnebassin 157
Havnebassin 158
Havnebassin 159
Havnebassin 160
Havnebassin 161
Havnebassin 162
Havnebassin 163
Havnebassin 164
Havnebassin 165
Havnebassin 166
Havnebassin 167
Havnebassin 168
Havnebassin 169
Havnebassin 170
Havnebassin 171
Havnebassin 172
Havnebassin 173
Havnebassin 174
Havnebassin 175
Havnebassin 176
Havnebassin 177
Havnebassin 178
Havnebassin 179
Havnebassin 180
Havnebassin 181
Havnebassin 182
Havnebassin 183
Havnebassin 184
Havnebassin 185
Havnebassin 186
Havnebassin 187
Havnebassin 188
Havnebassin 189
Havnebassin 190
Havnebassin 191
Havnebassin 192
Havnebassin 193
Havnebassin 194
Havnebassin 195
Havnebassin 196
Havnebassin 197
Havnebassin 198
Havnebassin 199
Havnebassin 200
Havnebassin 201
Havnebassin 202
Havnebassin 203
Havnebassin 204
Havnebassin 205
Havnebassin 206
Havnebassin 207
Havnebassin 208
Havnebassin 209
Havnebassin 210
Havnebassin 211
Havnebassin 212
Havnebassin 213
Havnebassin 214
Havnebassin 215
Havnebassin 216
Havnebassin 217
Havnebassin 218
Havnebassin 219
Havnebassin 220
Havnebassin 221
Havnebassin 222
Havnebassin 223
Havnebassin 224
Havnebassin 225
Havnebassin 226
Havnebassin 227
Havnebassin 228
Havnebassin 229
Havnebassin 230
Havnebassin 231
Havnebassin 232
Havnebassin 233
Havnebassin 234
Havnebassin 235
Havnebassin 236
Havnebassin 237
Havnebassin 238
Havnebassin 239
Havnebassin 240
Havnebassin 241
Havnebassin 242
Havnebassin 243
Havnebassin 244
Havnebassin 245
Havnebassin 246
Havnebassin 247
Havnebassin 248
Havnebassin 249
Havnebassin 250
Havnebassin 251
Havnebassin 252
Havnebassin 253
Havnebassin 254
Havnebassin 255
Havnebassin 256
Havnebassin 257
Havnebassin 258
Havnebassin 259
Havnebassin 260
Havnebassin 261
Havnebassin 262
Havnebassin 263
Havnebassin 264
Havnebassin 265
Havnebassin 266
Havnebassin 267
Havnebassin 268
Havnebassin 269
Havnebassin 270
Havnebassin 271
Havnebassin 272
Havnebassin 273
Havnebassin 274
Havnebassin 275
Havnebassin 276
Havnebassin 277
Havnebassin 278
Havnebassin 279
Havnebassin 280
Havnebassin 281
Havnebassin 282
Havnebassin 283
Havnebassin 284
Havnebassin 285
Havnebassin 286
Havnebassin 287
Havnebassin 288
Havnebassin 289
Havnebassin 290
Havnebassin 291
Havnebassin 292
Havnebassin 293
Havnebassin 294
Havnebassin 295
Havnebassin 296
Havnebassin 297
Havnebassin 298
Havnebassin 299
Havnebassin 300
Havnebassin 301
Havnebassin 302
Havnebassin 303
Havnebassin 304
Havnebassin 305
Havnebassin 306
Havnebassin 307
Havnebassin 308
Havnebassin 309
Havnebassin 310
Havnebassin 311
Havnebassin 312
Havnebassin 313
Havnebassin 314
Havnebassin 315
Havnebassin 316
Havnebassin 317
Havnebassin 318
Havnebassin 319
Havnebassin 320
Havnebassin 321
Havnebassin 322
Havnebassin 323
Havnebassin 324
Havnebassin 325
Havnebassin 326
Havnebassin 327
Havnebassin 328
Havnebassin 329
Havnebassin 330
Havnebassin 331
Havnebassin 332
Havnebassin 333
Havnebassin 334
Havnebassin 335
Havnebassin 336
Havnebassin 337
Havnebassin 338
Havnebassin 339
Havnebassin 340
Havnebassin 341
Havnebassin 342
Havnebassin 343
Havnebassin 344
Havnebassin 345
Havnebassin 346
Havnebassin 347
Havnebassin 348
Havnebassin 349
Havnebassin 350
Havnebassin 351
Havnebassin 352
Havnebassin 353
Havnebassin 354
Havnebassin 355
Havnebassin 356
Havnebassin 357
Havnebassin 358
Havnebassin 359
Havnebassin 360
Havnebassin 361
Havnebassin 362
Havnebassin 363
Havnebassin 364
Havnebassin 365
Havnebassin 366
Havnebassin 367
Havnebassin 368
Havnebassin 369
Havnebassin 370
Havnebassin 371
Havnebassin 372
Havnebassin 373
Havnebassin 374
Havnebassin 375
Havnebassin 376
Havnebassin 377
Havnebassin 378
Havnebassin 379
Havnebassin 380
Havnebassin 381
Havnebassin 382
Havnebassin 383
Havnebassin 384
Havnebassin 385
Havnebassin 386
Havnebassin 387
Havnebassin 388
Havnebassin 389
Havnebassin 390
Havnebassin 391
Havnebassin 392
Havnebassin 393
Havnebassin 394
Havnebassin 395
Havnebassin 396
Havnebassin 397
Havnebassin 398
Havnebassin 399
Havnebassin 400
Havnebassin 401
Havnebassin 402
Havnebassin 403
Havnebassin 404
Havnebassin 405
Havnebassin 406
Havnebassin 407
Havnebassin 408
Havnebassin 409
Havnebassin 410
Havnebassin 411
Havnebassin 412
Havnebassin 413
Havnebassin 414
Havnebassin 415
Havnebassin 416
Havnebassin 417
Havnebassin 418
Havnebassin 419
Havnebassin 420
Havnebassin 421
Havnebassin 422
Havnebassin 423
Havnebassin 424
Havnebassin 425
Havnebassin 426
Havnebassin 427
Havnebassin 428
Havnebassin 429
Havnebassin 430
Havnebassin 431
Havnebassin 432
Havnebassin 433
Havnebassin 434
Havnebassin 435
Havnebassin 436
Havnebassin 437
Havnebassin 438
Havnebassin 439
Havnebassin 440
Havnebassin 441
Havnebassin 442
Havnebassin 443
Havnebassin 444
Havnebassin 445
Havnebassin 446
Havnebassin 447
Havnebassin 448
Havnebassin 449
Havnebassin 450
Havnebassin 451
Havnebassin 452
Havnebassin 453
Havnebassin 454
Havnebassin 455
Havnebassin 456
Havnebassin 457
Havnebassin 458
Havnebassin 459
Havnebassin 460
Havnebassin 461
Havnebassin 462
Havnebassin 463
Havnebassin 464
Havnebassin 465
Havnebassin 466
Havnebassin 467
Havnebassin 468
Havnebassin 469
Havnebassin 470
Havnebassin 471
Havnebassin 472
Havnebassin 473
Havnebassin 474
Havnebassin 475
Havnebassin 476
Havnebassin 477
Havnebassin 478
Havnebassin 479
Havnebassin 480
Havnebassin 481
Havnebassin 482
Havnebassin 483
Havnebassin 484
Havnebassin 485
Havnebassin 486
Havnebassin 487
Havnebassin 488
Havnebassin 489
Havnebassin 490
Havnebassin 491
Havnebassin 492
Havnebassin 493
Havnebassin 494
Havnebassin 495
Havnebassin 496
Havnebassin 497
Havnebassin 498
Havnebassin 499
Havnebassin 500
Havnebassin 501
Havnebassin 502
Havnebassin 503
Havnebassin 504
Havnebassin 505
Havnebassin 506
Havnebassin 507
Havnebassin 508
Havnebassin 509
Havnebassin 510
Havnebassin 511
Havnebassin 512
Havnebassin 513
Havnebassin 514
Havnebassin 515
Havnebassin 516
Havnebassin 517
Havnebassin 518
Havnebassin 519
Havnebassin 520
Havnebassin 521
Havnebassin 522
Havnebassin 523
Havnebassin 524
Havnebassin 525
Havnebassin 526
Havnebassin 527
Havnebassin 528
Havnebassin 529
Havnebassin 530
Havnebassin 531
Havnebassin 532
Havnebassin 533
Havnebassin 534
Havnebassin 535
Havnebassin 536
Havnebassin 537
Havnebassin 538
Havnebassin 539
Havnebassin 540
Havnebassin 541
Havnebassin 542
Havnebassin 543
Havnebassin 544
Havnebassin 545
Havnebassin 546
Havnebassin 547
Havnebassin 548
Havnebassin 549
Havnebassin 550
Havnebassin 551
Havnebassin 552
Havnebassin 553
Havnebassin 554
Havnebassin 555
Havnebassin 556
Havnebassin 557
Havnebassin 558
Havnebassin 559
Havnebassin 560
Havnebassin 561
Havnebassin 562
Havnebassin 563
Havnebassin 564
Havnebassin 565
Havnebassin 566
Havnebassin 567
Havnebassin 568
Havnebassin 569
Havnebassin 570
Havnebassin 571
Havnebassin 572
Havnebassin 573
Havnebassin 574
Havnebassin 575
Havnebassin 576
Havnebassin 577
Havnebassin 578
Havnebassin 579
Havnebassin 580
Havnebassin 581
Havnebassin 582
Havnebassin 583
Havnebassin 584
Havnebassin 585
Havnebassin 586
Havnebassin 587
Havnebassin 588
Havnebassin 589
Havnebassin 590
Havnebassin 591
Havnebassin 592
Havnebassin 593
Havnebassin 594
Havnebassin 595
Havnebassin 596
Havnebassin 597
Havnebassin 598
Havnebassin 599
Havnebassin 600
Havnebassin 601
Havnebassin 602
Havnebassin 603
Havnebassin 604
Havnebassin 605
Havnebassin 606
Havnebassin 607
Havnebassin 608
Havnebassin 609
Havnebassin 610
Havnebassin 611
Havnebassin 612
Havnebassin 613
Havnebassin 614
Havnebassin 615
Havnebassin 616
Havnebassin 617
Havnebassin 618
Havnebassin 619
Havnebassin 620
Havnebassin 621
Havnebassin 622
Havnebassin 623
Havnebassin 624
Havnebassin 625
Havnebassin 626
Havnebassin 627
Havnebassin 628
Havnebassin 629
Havnebassin 630
Havnebassin 631
Havnebassin 632
Havnebassin 633
Havnebassin 634
Havnebassin 635
Havnebassin 636
Havnebassin 637
Havnebassin 638
Havnebassin 639
Havnebassin 640
Havnebassin 641
Havnebassin 642
Havnebassin 643
Havnebassin 644
Havnebassin 645
Havnebassin 646
Havnebassin 647
Havnebassin 648
Havnebassin 649
Havnebassin 650
Havnebassin 651
Havnebassin 652
Havnebassin 653
Havnebassin 654
Havnebassin 655
Havnebassin 656
Havnebassin 657
Havnebassin 658
Havnebassin 659
Havnebassin 660
Havnebassin 661
Havnebassin 662
Havnebassin 663
Havnebassin 664
Havnebassin 665
Havnebassin 666
Havnebassin 667
Havnebassin 668
Havnebassin 669
Havnebassin 670
Havnebassin 671
Havnebassin 672
Havnebassin 673
Havnebassin 674
Havnebassin 675
Havnebassin 676
Havnebassin 677
Havnebassin 678
Havnebassin 679
Havnebassin 680
Havnebassin 681
Havnebassin 682
Havnebassin 683
Havnebassin 684
Havnebassin 685
Havnebassin 686
Havnebassin 687
Havnebassin 688
Havnebassin 689
Havnebassin 690
Havnebassin 691
Havnebassin 692
Havnebassin 693
Havnebassin 694
Havnebassin 695
Havnebassin 696
Havnebassin 697
Havnebassin 698
Havnebassin 699
Havnebassin 700
Havnebassin 701
Havnebassin 702
Havnebassin 703
Havnebassin 704
Havnebassin 705
Havnebassin 706
Havnebassin 707
Havnebassin 708
Havnebassin 709
Havnebassin 710
Havnebassin 711
Havnebassin 712
Havnebassin 713
Havnebassin 714
Havnebassin 715
Havnebassin 716
Havnebassin 717
Havnebassin 718
Havnebassin 719
Havnebassin 720
Havnebassin 721
Havnebassin 722
Havnebassin 723
Havnebassin 724
Havnebassin 725
Havnebassin 726
Havnebassin 727
Havnebassin 728
Havnebassin 729
Havnebassin 730
Havnebassin 731
Havnebassin 732
Havnebassin 733
Havnebassin 734
Havnebassin 735
Havnebassin 736
Havnebassin 737
Havnebassin 738
Havnebassin 739
Havnebassin 740
Havnebassin 741
Havnebassin 742
Havnebassin 743
Havnebassin 744
Havnebassin 745
Havnebassin 746
Havnebassin 747
Havnebassin 748
Havnebassin 749
Havnebassin 750
Havnebassin 751
Havnebassin 752
Havnebassin 753
Havnebassin 754
Havnebassin 755
Havnebassin 756
Havnebassin 757
Havnebassin 758
Havnebassin 759
Havnebassin 760
Havnebassin 761
Havnebassin 762
Havnebassin 763
Havnebassin 764
Havnebassin 765
Havnebassin 766
Havnebassin 767
Havnebassin 768
Havnebassin 769
Havnebassin 770
Havnebassin 771
Havnebassin 772
Havnebassin 773
Havnebassin 774
Havnebassin 775
Havnebassin 776
Havnebassin 777
Havnebassin 778
Havnebassin 779
Havnebassin 780
Havnebassin 781
Havnebassin 782
Havnebassin 783
Havnebassin 784
Havnebassin 785
Havnebassin 786
Havnebassin 787
Havnebassin 788
Havnebassin 789
Havnebassin 790
Havnebassin 791
Havnebassin 792
Havnebassin 793
Havnebassin 794
Havnebassin 795
Havnebassin 796
Havnebassin 797
Havnebassin 798
Havnebassin 799
Havnebassin 800
Havnebassin 801
Havnebassin 802
Havnebassin 803
Havnebassin 804
Havnebassin 805
Havnebassin 806
Havnebassin 807
Havnebassin 808
Havnebassin 809
Havnebassin 810
Havnebassin 811
Havnebassin 812
Havnebassin 813
Havnebassin 814
Havnebassin 815
Havnebassin 816
Havnebassin 817
Havnebassin 818
Havnebassin 819
Havnebassin 820
Havnebassin 821
Havnebassin 822
Havnebassin 823
Havnebassin 824
Havnebassin 825
Havnebassin 826
Havnebassin 827
Havnebassin 828
Havnebassin 829
Havnebassin 830
Havnebassin 831
Havnebassin 832
Havnebassin 833
Havnebassin 834
Havnebassin 835
Havnebassin 836
Havnebassin 837
Havnebassin 838
Havnebassin 839
Havnebassin 840
Havnebassin 841
Havnebassin 842
Havnebassin 843
Havnebassin 844
Havnebassin 845
Havnebassin 846
Havnebassin 847
Havnebassin 848
Havnebassin 849
Havnebassin 850
Havnebassin 851
Havnebassin 852
Havnebassin 853
Havnebassin 854
Havnebassin 855
Havnebassin 856
Havnebassin 857
Havnebassin 858
Havnebassin 859
Havnebassin 860
Havnebassin 861
Havnebassin 862
Havnebassin 863
Havnebassin 864
Havnebassin 865
Havnebassin 866
Havnebassin 867
Havnebassin 868
Havnebassin 869
Havnebassin 870
Havnebassin 871
Havnebassin 872
Havnebassin 873
Havnebassin 874
Havnebassin 875
Havnebassin 876
Havnebassin 877
Havnebassin 878
Havnebassin 879
Havnebassin 880
Havnebassin 881
Havnebassin 882
Havnebassin 883
Havnebassin 884
Havnebassin 885
Havnebassin 886
Havnebassin 887
Havnebassin 888
Havnebassin 889
Havnebassin 890
Havnebassin 891
Havnebassin 892
Havnebassin 893
Havnebassin 894
Havnebassin 895
Havnebassin 896
Havnebassin 897
Havnebassin 898
Havnebassin 899
Havnebassin 900
Havnebassin 901
Havnebassin 902
Havnebassin 903
Havnebassin 904
Havnebassin 905
Havnebassin 906
Havnebassin 907
Havnebassin 908
Havnebassin 909
Havnebassin 910
Havnebassin 911
Havnebassin 912
Havnebassin 913
Havnebassin 914
Havnebassin 915
Havnebassin 916
Havnebassin 917
Havnebassin 918
Havnebassin 919
Havnebassin 920
Havnebassin 921
Havnebassin 922
Havnebassin 923
Havnebassin 924
Havnebassin 925
Havnebassin 926
Havnebassin 927
Havnebassin 928
Havnebassin 929
Havnebassin 930
Havnebassin 931
Havnebassin 932
Havnebassin 933
Havnebassin 934
Havnebassin 935
Havnebassin 936
Havnebassin 937
Havnebassin 938
Havnebassin 939
Havnebassin 940
Havnebassin 941
Havnebassin 942
Havnebassin 943
Havnebassin 944
Havnebassin 945
Havnebassin 946
Havnebassin 947
Havnebassin 948
Havnebassin 949
Havnebassin 950
Havnebassin 951
Havnebassin 952
Havnebassin 953
Havnebassin 954
Havnebassin 955
Havnebassin 956
Havnebassin 957
Havnebassin 958
Havnebassin 959
Havnebassin 960
Havnebassin 961
Havnebassin 962
Havnebassin 963
Havnebassin 964
Havnebassin 965
Havnebassin 966
Havnebassin 967
Havnebassin 968
Havnebassin 969
Havnebassin 970
Havnebassin 971
Havnebassin 972
Havnebassin 973
Havnebassin 974
Havnebassin 975
Havnebassin 976
Havnebassin 977
Havnebassin 978
Havnebassin 979
Havnebassin 980
Havnebassin 981
Havnebassin 982
Havnebassin 983
Havnebassin 984
Havnebassin 985
Havnebassin 986
Havnebassin 987
Havnebassin 988
Havnebassin 989
Havnebassin 990
Havnebassin 991
Havnebassin 992
Havnebassin 993
Havnebassin 994
Havnebassin 995
Havnebassin 996
Havnebassin 997
Havnebassin 998
Havnebassin 999
Havnebassin 1000
0 5 km 10 km

Fra Kerteminde til Lundeborg

Den nordøstligste del af Fyn hedder Hindsholm. Det er den trekantede halvø, der som en naturskabt havnemole skærmer indsejlingen til Odense Fjord mod det mere barske Storebælt. Fyns Hoved er beskrevet i kapitlet Nord om Fyn.

Både for rejsende til lands og til vands er det et meget dansk landskab, der med store, bølgende marker, faldende blidt ned mod Storebælt byder velkommen til farvandet mellem Fyn og Sjælland. Danmark ligger lige ned til vandet. Næsten hele strækningen fra Fyns Hoved til Risinge Hoved er fri for sommerhuse. Herregårdene Hverringe, Lundsgård og Risinge har stort set holdt den fri for bebyggelse. Efter Risinge Hoved er der sommerhusområder næsten uafbrudt til Nyborg.

Det siges, at klimaet er mildere – i hvert fald mere tørt her ved Storebælt end andre steder. Meteorologerne underbygger med tal: i et område, der strækker sig fra Mols Bjerge ned over Samsø til Hindsholm og Storebælt er den årlige gennemsnitsnedbør 450 mm mod 650 mm for hele landet.

Til søs har naturen sat nogle gode mærker med øerne Romsø, Sprogø, Vresen og Langelands nordspids og Farvandsvæsenet har fulgt dem op med sømærker, der for mange sejlere markerer de to yderpunkter i bæltsejladsen. Det er nordafmærkningen 2,5 sømil nord for Fyns Hoved, og det er sydafmærkningen ved Thurø Rev, hvor Svendborg Sund forener sig med den sydlige gren af bæltet.

Storebælt er en hovedfærdselsåre for den store skibstrafik til og fra Østersøen. Men bæltet er også den gamle skillelinje mellem øst og vest i Danmark. Nu er den effektivt brudt med den faste forbindelse: lavbroen mellem Fyn og Sprogø, og højbroen mellem Sprogø og Fyn. Broerne vil i mange år fremover være en ganske særlig attraktion, hvad enten man kommer fra landsiden og gerne vil kigge nærmere på moderne ingeniørkunst, eller man kommer som sejler og stryger under Vestbroens afmærkede midterfag midt mellem Knudshoved og Sprogø. Gennemsejlingshøjde 18 meter ved normal vandstand. Har man en mast, der rager længere op, må man øst om Sprogø og under højbroen.

Kerteminde

Ordet "minde" er gammelt dansk sprogbrug for det smalle, strømfyldte løb mellem det friske vand og en næsten afskåret fjordarm, kaldet et nor. Det kendes fra Karrebæksminde, Norsminde, Kerteminde og flere andre steder.

Kerteminde Havn var oprindelig kajerne på begge side af det smalle farvand mellem havbugten og Kertinge Nor. Den er stadig tilgængelig for større lystfartøjer, bortset fra fiskerihavnen på sydsiden. Men de fleste foretrækker den store, moderne marina.

De lyseblå Kerteminde fiskekuttere lander hver dag frisk fisk, som præger spisekortene på byens restauranter. Bogstavet "O" i kutternes kendingsmærker refererer til Tolddistrikt Odense.

Kerteminde havn og by er opstået ved udløbet fra Kertinge Nor, som er et fjordområde, der strækker sig til Munkebo. I dag er Kerteminde en trafik- og fiskerihavn med kajer på begge sider af det strømfylde udløb. Marinaen er anlagt lidt nord for den gamle havn. Det er en af Fyns største med 630 pladser. Umiddelbart nord for marinaen er der en fin badestrand. Man kan også lægge sig i trafikhavnen.

Mange prøver fiskelykken i Mindets stærke strøm. Er det ikke tilfredsstillende, er der mulighed for at vælge mellem fartøjerne "Njord" og "Niros" for en fisketur til de gode steder i Store Bælt. Der er dagudflugter med Romsø Båden – både til Romsø og på Kertinge Nor til Munkebo (1). En ombygget minestryger sejler nu som sportsdykkerfartøj med mulighed for vragdykning i Storebælt.

To attraktioner på havnen er Kertemindefiskernes fiskesalg og Fjord- og Bæltcentret.

På fiskesalget i den gamle auktionsbygning på fiskerihavnen kan man overvære morgenhandelen med frisk fisk i kassevis. Man kan let gætte sig til menuen på de bedre restauranter i byen. For kokkene kommer selv og vælger ud og køber op.

Fjord- og Bæltcentret er et moderne oplevelsescenter, hvor man bl.a. kan iagttage livet på havbunden set i fiskeperspektiv. Der er en 50 m lang ståltunnel på 3-4 meters dybde. Gennem ruder kan man se bunden, hvor den undersøiske flora og fauna udfolder sig.

"Min Amanda er fra Kerteminde" lyder det i en gammel, dansk revyvise. Amanda er hugget som en fin granitskulptur og opstillet lige ved broen over Mindet.

Johannes Larsen Museet på Møllebakken lidt nord for havnen er et kunstmuseum fyldt med Johannes Larsens arbejder. Det er indrettet i tilknytning til malerens eget hjem. Han levede i Kerteminde næsten hele sit liv og er især kendt for sine skildringer af fynsk natur. Sankt Laurentius Kirke og det kulturhistoriske museum Farvergården er også i gå-afstand fra vandet ligesom museumsbutikken Høkeren, hvor der er et vareudbud og en stemning som på oldemors tid.

Vil man op på cyklerne er der gode muligheder. Nord på ligger Hindsholm med små landsbyer, hvor af især Viby (2) med sine velbevarede stråtage og bindingsværkshuse fremtræder næsten uberørt af de moderne tider. Omkring herregården Hverringe (3) og ud mod Stavres Hoved på "hjørnet" af Storebælt og Kerteminde Bugt færdes man i et typisk herregårdsterræn med vidtstrakte, bølgende marker, fritstående, gamle træer og med store udsigter over vandet. Der er også mulighed for at se Hindsholm med bus. Om sommeren er der daglige forbindelser fra rutebilstationen i Kerteminde til Fyns Hoved. Langs vejene er der et stort udbud af friske grøntsager fra de mange små selvbetjeningsboder.

Johannes Larsen Museet i Kerteminde er indrettet i malerens hjem – med visse udvidelser.

Det nye Fjord- og Bæltcenter i Kerteminde giver mulighed for at opleve livet på havbunden, tørskindet og i øjenhøjde med fiskene.

Syd for Kertinge Nor ligger Ladby med en af de store, historiske seværdigheder – Ladbyskibet (4). Det er den eneste skibsbegravelse fra vikingetiden, der er fundet i Danmark. Museet er underjordisk og indrettet i en hvælving under den gravhøj, som dækker skibet. Resterne af skibet ligger, som de blev fundet ved udgravningen i 1935.

Romsø

Romsø i Storebælt hører under godset Hverringe. Den er åben for besøgende året rundt. Der er dagture fra havnen i Kerte-

Blå sommer i Danmark. Stille vejr. Ud med ankeret. Bade fra båden. Her er det Kerteminde Bugt.

minde, og sejlere kan finde enkelte ankerpladser, som dog vil forekomme lidt urolige på grund af dønningerne fra de store skibe, der passerer forbi. Den private anløbsbro på sydsiden må ikke benyttes som havneplads.

Tidligere boede der et halvt hundrede-mennesker på øen, i dag kun to. Romsø er skovklædt og rummer en dådyrbestand på ca. 200. Der er et meget rigt fugleliv med ca. 50 forskellige ynglende arter. En gåtur øen rundt er på ca. 3 km. Man bør dog i fuglenes yngleperiode 1/4-15/7 undgå det sydvestlige område Maden, som er fuglereservat.

Nyborg

Den evindelige brummen fra de store færger og støjen fra de mange tog, der kører til og fra færgerne, er historie fra sommeren 1997. Det betyder at Nyborg Lystbådehavn bliver meget mere attraktiv end tidligere, og at seværdighederne i den gamle fæstningsby rykker opad på den blå turismes favoritliste. Havnen har 400 pladser.

På den klassiske DSB-færge "Kong Frederik IX" – kaldet Kongen – indrettes færgemuseum. I første omgang er færgen selv et museum over den tid, da træ om bord var mahogni og alle beslag var gedigent messing. Åben fra 1. juni 1997.

Rundt om Sprogø og brobyggeriet hedder et tilbud fra "M/S Pip" – en søværts sightseeing til Danmarkshistoriens største anlægsarbejde. Vil man hellere på fisketur på bæltet er der hele tre kuttere i Nyborg Havn. Nyborg er med sine 700 år en af de ældre danske provinsbyer. Den har altid været af stor betydning på grund af færgeriet til Sjælland. I stilheden efter åbningen af Storebæltsforbindelsen skal færgebyen nu til at finde sig en ny rolle at spille.

Nyborg Slot er grundlagt ca. 1170 til forsvar af Fyn mod især venderne. På slottet blev der gennem 200 år holdt Danehof – en slags rigsdag. Det var her Kong Erik Klipping i 1282 måtte underskrive en håndfæstning. Den kaldes Danmarks første grundlov og er bl.a. udtryk for en deling af magten – et princip vi i dag anser for et selvfølgeligt grundlag for samfundslivet. Kongen lovede at holde hof hvert år, d.v.s. stille sin politik under stormændenes kontrol. Han lovede at overholde Kong Valdemars love, d.v.s. gøre landet til en retsstat, hvor også kongen skulle holde loven. Endelig lovede han, at ingen skulle fængsles uden lov og dom.

Nyborg Havn.

Voldanlægget ved slottet er hver sommer ramme om de flotte voldspil, som regel en kendt musical.

En anden seværdighed i Nyborg er museet på Nyborg Statsfængsel, hvor man kan få et indblik i livet bag tremmerne og den fantasi, der bruges i forsøg på at slippe væk.

Et historisk billede: en storebæltsfærge på Nyborg Fjord. Færgefarten er fra sommeren 1997 afløst af bro/tunnel over bæltet, og færgen "Kong Frederik IX" ligger som museum i Nyborg.

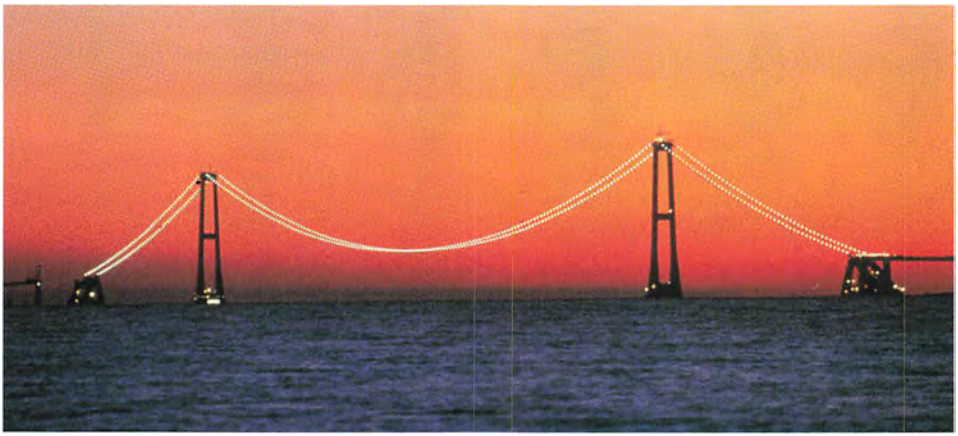

Højbroen mellem Sprogø og Sjælland. Byggepladsen er et udflugtsmål med M/S "Pip" af Nyborg.

Holckenhavn Slot **(5)** lige syd for lystbådehavnen er et af landets største renæssanceslotte. Den har ligget på stedet siden 1590. Parken er tilgængelig, og der er guidede rundvisninger til riddersalen og slotskapellet. Holckenhavn er i familien Holcks eje.

I Lindeskov Hestehave sydvest for Nyborg findes et helt kompleks af oldtidsgrave. Der er blandt andet to parallelle langdysser, hvoraf den længste er 47 meter lang. Ved en markvej syd for Lindeskov Hestehave **(6)** ligger Danmarks næstlængste langdysse på 168 m. En anden dysse, der ligger tæt ved landevejen, er speciel ved at have 4 gravkamre.

På vejen nordpå tilbage til byen passerer man landsbyen Refsvindinge **(7)**, hvor der findes et lille, lokalt ølbryggeri. Bryggeriet fremstiller det såkaldte "stakitøl". Det er hvidtøl i 5 liters flasker, som er beskyttet mod stød og slag ved at være omgjort med træstave som i et gammeldags stakit. Øllet distribueres til de faste kunder af en øl-bil, der kører fra hus til hus.

Det historiske Nyborg Slot bag voldene, der i dag er ramme om opførelse af store musikforestillinger.

Sprogø

Molen og broen må kun benyttes af A/S Storebæltsforbindelsen. Der er heller ikke ankerpladser, som umiddelbart kan anbefales.

Lundeborg

"Er du trist og har du sorg i sinde, så kom med mig ned til Lundeborg", lyder det i den gamle lundeborger, Ove Bagers vise. Da den blev lanceret for omkring 30 år siden, ændrede den brat hverdagen i Lundeborg, en lille fiskerby 25 km (10 sømil) syd for Nyborg.

Fra at være en hengemt idyl er den blevet et turistmål for dem, der føler sig tiltrukket af dets stilfærdige liv i en lille fiskeri- og skudehavn. Tusindvis af danskere tog Ove Bager på ordet. Til overraskelse for ham selv og den lille klike, der af og til nappede sig en pilsner sammen i redskabsrummene i det store bindingsværkshus på havnen, bygget i 1863 som pakhus i to etager med høj rejsning og rødt tegltag.

Nu kendetegnes havnen med plads til ca. 100 fartøjer af ofte at være overfyldt. Den er base for en flåde af trænings- og kapsejladsbåde tilhørende en idrætshøjskole i den nærliggende by Oure (udtales 'ore').

Baglandet er et smukt kuperet, velnæret, bondeland. En tur fra Lundeborg over Broholm **(8)** (familien Sehesteds herresæde i over 200 år) til Gudme fører til et ganske særligt sted.

"Her blev Danmark til" står der på byskiltene. På egnen er der udgravet en jernalderbegravelsesplads med 2.300 urner. Danmarks største guldskatte fra samme tid er fremdraget i form af romerske mønter og

I Gudme blev Danmark til. I hvert fald er det et af de ærkæologisk rigeste områder i landet. Gravefelterne ligger åbne og velbeskrevne.

Sådan skal Storebælt opleves – i sejlbåd med vinden foran for tværs.

4,6 kg smykkeguld. Der er også rester af stort byggeri, måske datidens kongsgård – Gudmekongens hal. Ved Lundeborg er der fundet 102 såkaldte guldgubber, små plader med to figurer, der omfavner hinanden.

Gudme **(9)** (oprindelig Gudhjem), som er kommunens navn, betyder "gudernes by". En oversigt over alle findesteder fås på kommunens turistinformation.

Fra Gudme kan man fortsætte til Dammestenen (Hesselagerstenen) **(10)**, der bærer prædikatet Danmarks største sten. Den vejer ca. 1.000 tons. Afglattet og skuret af den baltiske isstrøm i sidste istid ligger den nu og lader sig bestige af letfodede ynglinge. På vejen tilbage til havnen ligger renæssanceborgen Hesselagergaard **(11)**, færdig i 1538 med rigskansler Johan Friis som bygherre. Hesselagergaard er bygget med hjørnetårne, der gjorde det muligt for en indesluttet forsvarer eller en vagtpost at skyde langs med murene. I murene er der talrige skydeskår og skoldehuller. Der er ikke offentlig adgang.

1 Enø
2 Enø Overdrev
3 Dybsø Havn
4 Herlufsholm
5 Holmegaards Glasværk
6 Gavnø Slotspark
7 BonBon-Land
NÆSTVED
Gelsted
Fensmark
Holme-Olstrup
Mogenstrup
Karrebæksminde
KARREBÆKSMINDE BUGT
DYBSØ FJORD
AVNØ FJORD
KNUDSHOVED ODDE
VANDET
VORDINGBORG
Neder Vindinge
FEMØ
0
5 km
10 km

Næstved, øerne og Lollands nordkyst

Smålandsfarvandet er det havområde, der skærer sig ind mellem Lolland-Falster i syd og det sydvestlige Sjælland imod nord. Det er "de små lande", Vejrø, Fejø, Femø og Askø, småhavnene og de stilfærdige, lidt bortgemte steder, der karakteriserer området. Kvaliteterne i hele Det Syddanske Øhav fra Lillebælt i vest til Øresund i øst dækkes måske bedst af denne enkle karakteristik: Småt er smukt!

Smålandsfarvandet ligger åbent mod Storebælt i vest. Der er talrige, velafmærkede sejlløb mellem de mere lavvandede områder, og mulighederne for at tage på opdagelsesrejse på egen køl og måske finde sig en ankerplads helt alene er meget gode.

Nordvest for Vordingborg skyder Knudshoveds 15 km lange, smalle odde sig ud i Smålandsfarvandet og fortsætter som en undervandsryg yderligere 15-20 kilometer mod nordvest. På Venegrund og Kirkegrund er der nogle steder under 1 meter vanddybde.

Odden og revet skiller Smålandsfarvandet fra Avnø Fjord og Karrebæksminde Bugt.

Karrebæksminde

To molearme strækker sig ud og beskytter det rummelige svajebassin foran indsejlingen til Karrebæksminde. Hele to lystbådehavne har den lille by at byde på. Én uden for klapbroen med 65 pladser, én inden for med 225 pladser. Begge administreres af Næstved Sejlklub.

Den smalle indsejling er til tider meget strømfyldt og kan kun passeres for maskine. Især når strømmen er for udadgående og vinden blæser fra vest-sydvest kan der opstå en udfordrende strømsø, som kræver rorgængerens fulde opmærksomhed.

Det gamle fiskermiljø er bevaret i Karrebæksminde med fiskerboder og røgerier lige ned til bådebroerne. Et udflugtsmål for det halve Sjælland.

Broen forbinder det sjællandske fastland med Longshave og Enø **(1)**. Den åbnes hver time for både, der ikke kan nøjes med de 2,5 m fri gennemsejlingshøjde. Broen er en gammeldags gitterkonstruktion med en kontravægt højt hævet over vejbanen. Den er Karrebæksmindes vartegn.

Den lille by var tidligere Næstveds ladeplads. Hertil kom de større skibe, og der

Der er to lystbådehavne i Karrebæksminde – en uden for klapbroen, en inden for.

Udflugtsbåden "Friheden" ved kaj foran klapbroen – Karrebæksmindes vartegn. I perioden maj-september åbnes broen for lystsejlere én gang i timen – hvis landvejstrafikken tillader det.

skete omladning af gods til og fra Næstved – enten til pramme eller vogne. I dag passeres den af en del mindre fragtskibe, der besejler Næstved ad en næsten 10 km lang gravet rende gennem Karrebæk Fjord.

Havneidyllen og det aktive fiskermiljø tiltrækker turister i meget stort tal. Badestranden er attraktiv, og der er varierede muligheder for lystfiskeri. Fra molerne kan man fange ørred, torsk og fladfisk, i Karrebæk Fjord aborre, ål og ørred. Og der er mulighed for fisketure i Smålandsfarvandet og Storebælt – enten i lejet båd eller med en kutter.

Fra P-pladsen på den sydøstlige del af Enø er der cirka 1,5 km til Enø Overdrev (2) Det meste af vejen kan man følge en sti langs kysten. Enø Overdrev er stadig et græsningsområde for kvæg, men det er også en af Sjællands allerbedste fuglelokaliteter. Så man skal færdes med stor hensyntagen til ynglefuglene. Man hører deres advarselsskrig på lang afstand og bør iagttage dem i kikkert.

Man ser terner, måger, viber, strandskader og mange andefugle. I eftersommeren og det tidligere efterår er der en del rovfugle på træk, bl.a. fiskeørnen.

Dybsø Havn

4 mils sejlads sydøst for Karrebæksminde findes en lille, velbeskyttet naturhavn kaldet Dybsø Havn (3). En ca. 100 meter bred strømrende skærer sig ind mellem Dybsø og Svinø til Dybsø Fjord. Her er der mulighed for at lægge et anker ud og finde et sted helt i læ for vestlige og sydlige vinde.

Næstved

At besejle Næstved gennem den lange, gravede rende i den lavvandede Karrebæk Fjord er en naturoplevelse på grund af det rige fugleliv. Meget store flokke af svaner

Næstved Havn i byens midte – med plads til gæstesejlere i dei østlige bassin.

har deres tilholdssteder her. Der er en buket af muligheder for at lægge til for natten – hvis man da ikke foretrækker at ankre. De Hvide Svaner er en campingplads med en bådebro, hvor der er 100 pladser. Pouls Vig på Ydernæs 3,5 km fra bymidten er en ny kommunal lystbådehavn med 135 pladser. Fartøjer med beskeden dybgang kan gå lidt længere mod sydøst og finde Susåens gamle, naturlige udløb i fjorden. Her ligger Jacobshavn med plads til 70 både. I Næstved by er der mulighed for at lægge sig ind i Kanalhavnen halvanden km fra centrum eller at gå helt ind i Inderhavnen. Lystsejlere er velkomne for kortere ophold, men må være indstillet på at flytte sig for fragtskibe. Der er altid mulighed for at finde en plads.

Næstved er en travl by. Centrum for handel og erhverv på det sydvestlige Sjælland. Knap 40.000 indbyggere. Hjemsted for Gardehusarregimentet, hvis hesteskadron rider gennem byen hver onsdag. Centrum er fuld af gamle huse og kan ifølge en brochure udgivet af Næstved Kommune ses på en times spadseretur.

Seniormedarbejdere på Holmegaards Glasværk arbejder som glaspustere i turistsæsonen. Man kan under deres kyndige vejledning få lov at prøve selv.

Glaskunst fra Holmegaards Glasværk. Design: Per Lütken, kunstnerisk leder af det store glasværk i en menneskealder.

Næstved Museum rummer historiske samlinger og kunsthåndværk i Helligåndshuset og Boderne, begge fra Middelalderen. Udgravninger i byen viser, at der allerede i jernalderen har været beboelse, hvor Næstved ligger i dag.

I byen og omegnen er flere seværdigheder, der frister til en god cykeltur: Herlufsholm **(4)**, H.A. Kählers Keramik, Holmegaards Glasværk **(5)** og Gavnø Slotspark **(6)**. For børnene er der BonBon-Land **(7)** undervejs. Det er et familie-legeland i Holme-Olstrup.

Herlufsholm er formentlig landets bedst kendte kostskole. Den er indrettet i det tidligere Skovkloster, stiftet 1135. Det blev af Herluf Trolle og Birgitte Gøye omdannet til kostskole i 1565. Det var oprindelig en skole for adelens unge mænd. Nu er det en

Kostskolen Herlufsholm.

betalingsskole med gymnasium for både drenge og piger.

Holmegaards Glasværk fra 1825 er Danmarks bedst kendte virksomhed for finere glas. I den arbejdende fabrik har man mulighed for at følge fremstillingen af mundblæste glas.

Bag ved glasværket ligger den 326 ha store Holmegaards Mose. Den er en del af godset Holmegaard, og er åben for offentligheden. Mærkede ruter på 2,5 og 5 km fører gennem et typisk moselandskab med det dyreliv og den vegetation, der hører fugtige områder til. Man kan også se de tørveskær, hvor der langt op i 1940'erne blev gravet tørv til brændselsformål. Tørvegravene er i dag søer.

6 km fra Næstved ligger Gavnø, slægten Thotts stamhus siden 1682. Især kendt for sin store, åbne blomsterløgpark.

Udflugtsbåden "Friheden" er en særlig mulighed for at opleve kanalen, Karrebæk Fjord, Gavnø Slot og Karrebæksminde fra søsiden. Den sejler fra 1. maj til 31. august – i højsæsonen fire gange dagligt, og man kan enten tage på en guidet rundtur eller simpelthen benytte "Friheden" som en transportmulighed.

Gardehusarerne – Næstveds stolthed – kan opleves i byen hver onsdag.

"Friheden" med det smukke Gavnø Slot i baggrunden.

Gavnø Slotspark – kendt ud over landets grænser for blomsterløgparken.

1 Østerby
2 Vesterby
3 Fejø Kirke
4 Dragét
5 Nørreby
6 Sønderby
7 Vindmøllepark
8 Nøjsomheds Odde
9 Birket Kirke
10 Bavnehøj
11 Ravnsborg Voldsted
12 Pederstrup
13 Kong Svends Høj
14 Knuthenborg
15 Maribo
16 Engestofte Kirke
0
5 km
10 km
NAKSKOV
FEMØ
FEJØ
ASKØ
MARIBO
Stålgrund Sand
Vindeby Havmøllepark
Bjælkehoved
Nøjsomheds Odde
Vindnæs Horn
Nørreby
Sønderby
Andemose Nakke
Skellerev
Issemose Bjerg
Sletteren
Skovnakke
Skalø
Nebberne
Rågø Kalv
Rågø
Rågø Sund
Kagevig
Skoven
Østerby
Vesterby
Dybvig
Avernakke Hage
Femø Sund
Lilleø
Askø By
Østerhoved
Lindholm Dyb
Lindholm
Vigsø
Vestermark
Tårs Vig
Rødsnæs Nakke
Rømnes Nakke
Oreby Rende
Saksköbing Fjord
Bandholm
Orebygård
Knuthenborg
Maltrup Skov
Oreby
Kalløgård
Blans Vig
Blans
Keldernæs
Keldernæsskov
Reersnæs
Havløkke
Havløkkegård
Rørmark
Ugleholt Skov
Saltvig
Hejringe
Ørbygård
Kragenæs
Torrig
Torrig Skov
Ravnsby
Birket
Bavnehøj
Lindet
Bønnet
Bøgeskov
Pederstrup
Ørslevkloster
Horslunde
Egholm
Nøbbet
Svinsbjerg
Nybølle
Urne
Ravnsholt
Hede
Mader
Utterslev
Vindeby
Vindebygård
Vintersborg
Nørre Tvede
Kastager
Tjørneby
Onsevig
Roløkke
Rolokkegård
Lille Utterslev
Havgård
Sandbjerg
Lille Købelev
Købelev
Store Løjtofte
Lille Løjtofte
Gammeleje
Asserstrup
Vester Nordlunde
Bulskov
Skelstofte
Vedby
Øster Nordlunde
Rosningen
Jysted
Vesterborg
Kragemose
Vester Karleby
Øster Karleby
Kristiansdal
Sandby
Tårs
Sletnæs
Branderslev
Nakskov Ladegård
Lindelse
Vejlø
Hellenæs
ROSNÆS
Slotø
Halstedkloster
Halsted
Højtje
Sæbyholm
Lille Avnede
Store Avnede
Børneholm
Langø
Store Riddersborg
Fredsholm
Savnsgård
Holleby
Torpe
Ore
Ollerslev
Gurreby
Rårup
Tryghuse
Vestenskov
Arninge
Grønnegade
Kuditse
Emb
Jordbjerg
Vesternæs
Læsø
Spidsby
Sjunkeby
Kappel
Næsby
Rudbjerggård
Knubbeløkke
Munkeby
Tillitse
Majbolle
Maglehoi
Dannemare
Gloslunde
Husby
Biddertofte
Vindeholmegård
Ydø
Tottesgabe
Sørup
Merretskov
Nielstrup
Hunseby
Krårup
Væbensted
Pårup
Norreballe
Maglemer
Grimstrup
Skelstrup
Anderstrup
Forneby
Agerupgård
Lille Slemminge
Slemminge
Olstrup
Sletteskov
Revshale
Engestofte
Udstolpe
Borgø
Søndersø
Skovby
Heijrede
Ettenav
Storskov
Dornæs
Hillested
Skørringe
Kristianssæde
Kristianssæde Skov
Maribo Ladegård
Erikstrup
Erikstrup Skov
Langet
Sjibanken
Østoftе
Gammelgård
Hestehave
Ryde
Stokkemarke
Tjønnemarke
Havløkke
Knuthenborg
Avlsgård
Hårød
Rå
Skovnæs
Tårs Sko
Killer
Rø
Reersø
Kallø
Od

Femø. Den lille færge- og bådehavn på Femøs sydvestkyst er en af de mest yndede havne for tursejlere.

Askø. En idyllisk og rolig færge- og bådehavn. Det er ikke tilladt at lægge sig ved færgemolen.

SMÅLANDS ØHAV

Øhavet mellem Sydsjælland og Lolland er resultatet af en landsænkning, der har fundet sted siden stenalderen. I stenalderen var området et sammenhængende stykke land, hvor nutidens sejlrender var åer og vandløb. I dag ligger stenalderens bopladser på havbunden. Skiveøkser, flækker og andre forarbejdede flintestykker skylles jævnligt i land efter stormvejr, når strømmen har revet hul på de sandlag, som beskytter de gamle bopladser.

Øhavet tæller fire større og tre mindre øer med Fejø og Femø som de største. Øerne har svært ved at holde på de fastboende og især de yngre indbyggere, men de tiltrækker stadig flere gæster, der søger den lidt gammeldags idyl i landsbyerne, glæder sig over at møde en tilværelse, der er mindre hektisk, og som ønsker at lytte til stilheden i naturen.

Der er færgeforbindelse til Askø, Fejø og Femø. Man kan oven i købet få sin bil med. Men det er der ingen grund til, og de fleste foretrækker da også at opleve øerne til fods eller på cykel. Askø er forbundet med Lilleø med en dæmning. Fejø og Skalø er forbundet på samme måde. Vejrø er kun tilgængelig for sejlere, og den lille Rågø har ingen havn, men kan nås i en jolle eller gummibåd.

Askø

Der er en halv times sejlads med katamaranfærge fra Bandholm til tvillingerne Askø/Lilleø. Udover færgen har havnen plads til en snes gæstesejlere. Askø og Lilleø har været forbundet med en dæmning siden 1914. Øens seværdigheder er kirken og et lille lokalmuseum i præstegården. Der er et halvt hundrede indbyggere.

Øen er flad – kun 4 m over havet. Derfor er den næsten helt inddiget. På øens sydkyst sørger 800 meter dige for, at den udtørrede Kirkevig forbliver tør.

Fejø

Færgen til Fejø har en overfartstid fra Kragenæs på kun 15 min. Den anløber Vester Havn (Vesterby). Havnen har plads til enkelte gæstesejlere. Fejø Havn (Dybvig) er havnen for lystsejlere med ca. 50 gæste-

pladser. Fejø er fast forbundet med Skalø, hvor der er en lille, privat havn. Der er kun ringe vanddybde (1,2 m), så de fleste kølbåde må holde sig væk.

Fejø er den største af småøerne i Smålands Øhav. Terrænet er let kuperet, og øen er kendt for frugtavl. Pæreskuderne besejlede i gamle dage de store byer – især København – med deres last af fineste Fejøfrugt. Det er i de seneste år blevet genoptaget med en sejlads til Nyhavn i København. Her sælges friske æbler på kajen. Selvom motorsaven har bidt hårdt i frugttræernes antal, er der stadigvæk smukke plantager på øen. De står kønnest i forsæsonen, når de blomstrer, eller sent på året, når frugten lader sig se og smage for alvor. Der plantes igen frugttræer på øen. Der er igangsat et forsøg med økologisk frugtavl.

Øen har 628 fastboende (1995) og hele to landsbyer, der praktisk nok hedder Østerby **(1)** og Vesterby **(2)**. Den gamle, åbne smedje ligger i Østerby. Skolen med ø-museum ligger midt mellem de to byer.

Femø – frugtbarheden selv midt i Smålandsfarvandet. Kirken (i billedets højre side) er bygget midt mellem øens to byer, Nørreby og Sønderby.

Vesterby er den ene af de to havne på Fejø. Det er færgebyen med forbindelse til Kragenæs på Lolland.

Øens kirke **(3)** ligger gemt af vejen helt ude ved kysten mod sydøst. Men det har sin forklaring. Den er ældst af kirkerne på øerne og var i mange år Gudshus og mødested for folk fra de andre øer. De sejlede så langt ind de kunne bagved Fejø Kirkegrund, der i dag er afmærket med en grøn bøje. Når båden stod fast på bunden, hoppede kirkegængerne i vandet med støvlerne i hånden og vadede det sidste stykke.

Draget **(4)** mellem Fejø og Skalø er i dag styrket med en dæmning. Den er bygget af nogle af de mange store sten, som ligger spredt i fladvandet mod øst.

"Den fede bund rager op som græsdækte småøer. Det virker som et floddelta; men op af fladvandet og over øerne rager uhyre mængder af kampestensblokke i kaotisk forvirring og spejler sig i det blanke vand". Sådan beskriver Achton Friis landet på sin efterårsrejse til De danskes Øer i 1922. Han forestiller sig at være vidne til, at landet langsomt skabes af tidernes aflejringer i det lave vand. Det ser ligesådan ud i dag.

I farvandet er der gode fiskemuligheder efter regnbueørred.

Femø

Femø er landskendt af to specielle grunde: kvindernes ølejr og jazzfestivalen. Men øen er også velbesøgt af dagturister og sejlerfolket, som alle skal ind over bolværket i Femø Havn. Overfarten fra Kragenæs tager 50 minutter. Femø har godt 200 indbyggere. Hovednæringen er landbrug (korn og sukkerroer) med grøntsager og frøavl som specialer.

Der er to landsbyer, Nørreby (**5**) og Sønderby (**6**). De er begge gennemskåret af et virvar af små veje og stier. Kirken ligger lige midt imellem de to byer. Den er bygget af kampesten og røde munkesten og rummer velbevarede, senmiddelalderlige kalkmalerier. En fodtur med Femøs guide i hånden fører bl.a. ad snoede veje med de kendte stynede popler, som efter lollandsk skik kaldes pile. De blev i sin tid plantet for at levere ris (lange, smidige kæppe) til øens mange risgærder. Øen var tidligere delt af en fugtig dal, der ved højvande kunne skille øen i to dele. Dalen er nu afvandet, og ned gennem Bækkenet snor sig en meget idyllisk vej.

Den første kvindelejr blev holdt på Femø i 1971. Søstersolidaritet var løsenet, der gav adgang. Her kunne – og kan – "det underkuede køn", befriet for mandens og bh'ens snærende bånd, åbne hjerterne og bruge hjernerne til at planlægge en bedre fremtid. Således skrev Paul Hammerich i sin Danmarkskrønike (1980), der også beretter om den daværende kulturminister, Kristen Helveg Petersen, der gerne ville besøge ølejren, som han havde støttet med 30.000 skattekroner. "Du kan sende din kone," svarede rødstrømpernes talskvinde.

Jazzfestivalen holdes de første dage i august. Den tiltrækker hvert år gode danske og udenlandske musikere, som ikke uden held prøver at få hele øhavet til at swinge.

Onsevig på Lollands nordkyst er havnen for den vindmølleinteresserede. Her har besøgende adgang til at følge de store vindmøllers produktion minut for minut ved hjælp af moderne elektronisk overvågning.

Vejrø

Med sit fyr til at retlede trafikken i hele området og med sin havns lokkende skærm springer Vejrø i øjnene på søkortet. Fra land lader den sig ikke se, idet den ligger 8-10 sømil fra havnebyerne på det lollandske fastland.

Vejrø – en næsten øde ø med en stor, moderne marina.

Den lader sig heller ikke nå, hvis ikke man kan selv. Der er ingen færgeforbindelse til øen.

Uforknytte landmænd, skrappe spekulanter i folkets feriebehov og drømmende sejlere, der gerne ville have deres helt egen havn og en "øde ø", er nogle af dem, der på skift gennem tiderne har kastet deres øjne på Vejrø i Smålandsfarvandet.

Øen ejes af et jagtkonsortium. I dag er den udstyret med en god marina med plads til ikke færre end 140 både. Der bor kun enkelte opsynsfolk på øen, hvis landbrug er opgivet. Havnen, jagten og øens landingsbane for småfly er øens indtægtskilder. Gæster må færdes overalt, og naturoplevelserne bliver rigere hvert år, efterhånden som naturen erobrer agerlandet tilbage. Badestrandene er af god kvalitet.

En næsten tilgroet kirkegård vidner om fordums tiders liv på øen. Dengang levede og døde man som bønder på Vejrø. Og der var folk til at sætte en sten og mindes. Kirke var der ikke. Vejen til himlen for de knap fire snese beboere, som Achton Friis optalte i 1922 ("De danskes Øer"), gik over Smålandshavet og den fjerne Fejø Kirke.

Onsevig

En tur til Onsevig er en tur til vindmølleland.

Onsevig Havn har navn efter den havbugt, der fra nordvest skærer sig ind i Lolland. Det er en fiskeri- og lystbådehavn med ca. 35 pladser. Fiskeriet er ret ubetydeligt – medmindre man medregner de fisk, som landes af lystfiskere, der benytter sig af muligheden for med en kutter at tage på fisketur i Langelandsbæltet. "Hanne", "Kirsten" og "Svend" byder sig til med redningsflåde på fordækket og pralefotos af tidligere lystfiskerbedrifter i vinduerne. Her hersker ingen EU-kvoter.

Nordøst for havnen har elselskabet SEAS på 2-5 meters vanddybde opført 11 havbaserede vindmøller. Det er såvidt vides verdens første vindmøllepark (7) til søs. Der er indrettet en udstillings- og informationspavillon på havnen, hvor man ved hjælp af moderne elektronik kan søge information om vindstyrken lige nu og om, hvor megen strøm møllerne producerer.

På Nøjsomheds Odde vest for Onsevig (8) har SEAS yderligere rejst en vindmøllepark med 23 møller.

Kragenæs

Kragenæs er en betydelig færge- og lystbådehavn, der ligger ud til Ståldybet, som skiller Fejø fra Lolland. Færgeturen til Fejø med "Bukken-Bruse" tager kun 15 minutter. Til Femø tager det 50 minutter med "Femø-Sund". Begge færger medtager biler, men de to øer egner sig glimrende til gå- eller cykelture. Der er mulighed for lystfiskerture.

Lystbådehavnen, der er opført med EU-støtte, har 250 pladser. Ud for Ravnsborg

Kragenæs – porten til Lolland. Havnen er bygget med EU-tilskud for at fremme den "blå" turisme i området.

Herregården Pederstrup 8 km fra Kragenæs Havn – museum over de store landboreformer.

sydøst for havnen er der gode ankringsmuligheder. På havnen er det muligt at få Ravnsborg Kommunes "Vandreture i De lollandske Alper".

Kragenæs kaldes ofte "porten til Lolland", fordi beliggenheden er god i forhold til Smålands Øhav og "De lollandske Alper", som er det kuperede terræn i baglandet. Her ligger Glentehøj, en 5000 år gammel jættestue. Gennem en 5 m lang gang kan man komme ind i det mandshøje gravkammer. Fra højens top er en god udsigt over øhavet.

Den gulkalkede Birket Kirke **(9)** er fra ca. 1350. Det gamle klokkehus af træ, der står på en gravhøj på kirkegården, er lige så gammelt og dermed en af Danmarks ældste trækonstruktioner.

Bavnehøj **(10)** sydvest for Birket er med 30 m det højeste punkt på Lolland og øens største gravhøj. Gravhøjen er antagelig fra bronzealderen. Fra højen er der udsigt ned til voldstedet ved Ravnsborg og ud imod Fejø. Ravnsborg Voldsted **(11)** ligger ret ud til kysten, og der er endnu spor efter en svært befæstet borg, der blev opført i 1300-tallet.

Bygherren var Johan den Milde, der havde stridigheder med Valdermar Atterdag. Han valgte en sikker og strategisk klog beliggenhed. Ravnsborg Slot er, som enhver sejler ved selvsyn kan konstatere, fra naturens hånd en stærk fæstning. Udsynet over Østersøen er formidabelt, og adgangen til Smålandsfarvandet, Grønsund og Østersøen har været nem. For den, der deltog i magtkampene i Østersøregionen, har det været et smørhul. Der er kun ruinrester tilbage.

8 km inde i landet ligger herregården Pederstrup **(12)** med museum opbygget omkring godsejer C.D.F. Reventlows indsats for at gennemføre de store reformer inden for landbrug, skovbrug, skolevæsen og vejvæsen i slutningen af 1700-tallet. Et par km nord for Pederstrup ligger Kong Svends Høj **(13)**, der med sit 12,5 m lange, velbevarede stenkammer er landets næststørste jættestue.

Kapellanstræde i Maribo – et eksempel på en usædvanlig nænsom byrestaurering i kvarteret omkring domkirken.

Blans

En lille bådehavn ca. 1 km fra landsbyen Blans. Der er ca. 60 pladser. Havnen ligger mellem to gode fugleområder, Blans Vig og det inddæmmede Keldervig, ca. 1 m under havets overflade. I øhavet lige ud fra Blans Havn ligger den lille ø Lindholm, der hører under godset Knuthenborg.

Lindholm blev berømt i 1906, da det lykkedes for Jacob Christian Ellehammer at lette fra jorden i en selvbygget flyvemaskine. Det var den første flyvning i Europa i en maskine tungere end luften, og det fordunklede ikke bedriften, at brødrene Wright tre år tidligere havde udført verdens første flyvning i USA.

På Lindholm er der rejst en mindesten for begivenheden, men øen er ikke umiddelbart tilgængelig for besøgende, da der ikke er nogen havn. Den bruges til græsning for dyr fra Knuthenborg.

Maribo Domkirke fra 1400-tallet

Bandholm

Sejlturen mod sydøst fra Langelandsbæltet til Bandholm går gennem et af de mest ejendommelige områder i Danmark. Ståldybet med dybder til 10-12 meter skærer sig ind mellem Rågø og Skalø, hvor man tæt til styrbord passerer et af Danmarks få hav-

dambrug. På det snævreste sted er der kun 1 sømil mellem Kragenæs og Fejø, før løbet slår et koket sving mod nordøst til Lindholm Dyb. Også her er der ganske snævert mellem Lindholm og Askø. Og pludselig er man i den yderste del af Sakskøbing Fjord, hvor de røde og grønne sideafmærkninger står så tæt som stavene i et stakit.

Bandholm anduves i kurs 201 med Havneøen på styrbords side. Renden er udgravet til en dybde på 5,1 m. Til siderne er der grunde på under 1 m. I modsætning til den sædvanlige regel skal udgående skib vente på indgående.

Havnen tilhører godset Knuthenborg, og dens kendetegn er en stor silo, som fortæller, at det er en kornhavn – bygget som Maribos havneby og som udskibningshavn for korneksporten fra Lolland, ikke mindst Knuthenborg.

Fra Bandholm Havn er der færge til Askø/Lilleø. Man kan få en bil med over, men tvillingeøerne egner sig fint til en fod- eller cykeltur.

Hovedgaden i Bandholm er en oplevelse for sig. Husene er velbyggede, med tegltag, kalket gule og præget af soliditet og rolig velstand.

Bandholms attraktion nr. 1 er Knuthenborg **(14)**. Her mødes det danske og det fremmedartede. Det er Nordeuropas største herregårdspark med 800 eksotiske dyr, bl.a. aber og tigre. Knuthenborg har været i slægten Knuths eje siden 1681. Parken er anlagt i engelsk stil med kunstige oldtidsminder, et miniatureslot og særprægede huse, der afspejler en excentrisk smag. Man kan besøge parken i egen bil, køre i en af parkens vogne, cykle eller gå.

Jernbanen Bandholm-Maribo var en vigtig del af infrastrukturen i begyndelsen af 1900-tallet. I dag er den museumsbane, der i sommersæsonen trafikeres med bl.a. Danmarks ældste kørende damplokomotiv, Kiøge, fra 1879 og verdens ældste driftsklare diesellokomotiv fra 1921. Stationen i Bandholm blev opført til åbningen i 1869. Bygningen er fredet og ejes af Dansk Jernbane-Klub. Her er stationskontor med billetsalg anno 1920.

Der lever tigre på Lolland. I Knuthenborgparken.

Togturen mellem Bandholm og Maribo er på knap 8 km. Banen går gennem afvekslende landskaber med skove, marker, søer og moser.

I Maribo **(15)** er domkirken den største seværdighed. Den er bygget i 1400-tallet som

Bandholm – eksporthavn for korn, færgehavn og lystbådehavn med jernbaneforbindelse til Maribo.

klosterkirke af Birgittinerordenen og efter Den Hellige Birgittas anvisninger for kirkebyggeri. Byen er opstået omkring klostret. Den gamle del af Maribo omkring kirken er som i mange andre byer undergået restaurering og byfornyelse, men her mere nænsomt end mange andre steder. Stiftsmuseet omfatter samlinger af arkæologiske fund, runesten, middelalderlige krucifikser og folkekunst samt en specialsamling om områdets polske landarbejdere. Til museet hører et frilandsmuseum, beliggende ved Maribo Søndersø.

Søen er 890 ha, heraf 40 ha flydende rørskov. Der er 36 ha øer og holme. På søen sejler turbåden "Anemonen", der har anløb neden for domkirken og ved naturskolen i Bursø. På sejlturen lægges ind til Borgø, hvor der er levn af den middelalderlige Refshaleborg.

5 km fra Maribo ved den østlige ende af Maribo Søndersø ligger Engestofte Kirke **(16)**, der er kendt for sin Maria-altertavle. Dens motiv er Jomfru Maria med Jesusbarnet omgivet af talrige kvindelige helgener. Den er fra klosterkirken i Maribo. Efter reformationen blev den reddet fra tilintetgørelse af godsejerfruen på Engestofte. Derfor kan vi i dag i en protestantisk sognekirke beundre dette fornemme lübecker træskærerarbejde fra ca. 1500.

Engestofte ligger på den skiltede cykelrute gennem "Naturpark Maribosøerne" – en fredsommelig tur gennem både historiske og naturskønne områder. Vil man have det hele med, får man en tur på mere end 30 km, men der er mulighed for at korte turen en smule ned.

Digteren Kaj Munk blev født i Maribo. På torvet står en statue af digterpræsten, der i 1944 blev myrdet af en af den tyske besættelsesmagts håndlangere. Kaj Munk sagde om sin fødeby: "Det er muligt, der er lige så kønne Steder i Verden, men der er ingen kønnere end Maribo."

Oreby Bro

Hvor Sakskøbing Fjord snævrer helt ind, ligger Orebygaard smukt placeret en anelse tilbagetrukket bag store plæner. Broen er en tidligere udskibningsbro for Sakskøbing. I dag er der liggeplads for et par gæstebåde. Stedet fremhæves som et glimrende fiskevand med aborrer samt ål og fladfisk i sejlrenden.

Sakskøbing. Torvet med kirken.

Sakskøbing kaldes "Byen der smiler" – på grund af den optimistiske dekoration af byens vandtårn.

Sakskøbing

Der er to muligheder for sejlende gæster, der tager den tre sømil lange gravede rende til Sakskøbing: den nye lystbådehavn Maltrup Vænge og den gamle byhavn. Den nye lystbådehavn ligger et kvarters gang fra byen.

Sakskøbing er opstået ved det vadested, hvor færdslen gik fra Guldborgland over til Lolland. Byen kaldes med rette "Byen der smiler". Det skyldes et stort murmaleri på byens vandtårn. Maleriet forestiller et smilende, blåøjet, rødmosset ansigt under en festlig hat, som er vandtårnets tag.

Hele egnen er afhængig af sukkerroedyrkningen. Skulpturen "Roepigerne" af Gottfred Eickhoff, der blev opstillet på Torvet i 1940, er en hyldest til de kvinder, der tog det hårde slid i roerne. Blandt dem var et stort antal polske roearbejdere, som den dag i dag har mange efterkommere på Lolland-Falster. Byens største arbejdsplads var sukkerfabrikken, der nu er under afvikling som følge af rationaliseringer.

5 km fra bymidten ligger et af landets stateligste herresæder, Krenkerup **(se kort nr. 96 side 12)**, med et tilliggende på 3627 ha, heraf 1778 ha skov. Der er ikke offentlig adgang til den snart 500 år gamle renæssanceborg, men den præsenterer sig smukt fra vejen. Krenkerup er omgivet af en vældig park, som ydermere er omgivet af Haveskoven, der har fået lov at passe sig selv. En naturskov, hvor naturens egne love gælder. Her har man lov at færdes på de anlagte stier.

Ca. 10 km syd for Sakskøbing ligger landsbysamfundet Døllefjelde-Musse **(se kort side 96 nr. 13)**, som i 1960'erne blev landskendt takket være et fodboldhold, der nedlagde store modstandere i landspokalturneringen. Der blev skrevet en populær sang med omkvædet "Døllefjelde-Musse ya ya ya". Hvert år i slutningen af april holdes heste- og kræmmermarked på Døllefjelde Stadion. Markedet har ca. 120.000 besøgende.

Sakskøbing Lystbådehavn er nyanlagt – en god spadsereturs afstand fra byen.

1 Tillitse
2 Diget ved Østersøen
3 Maglehøj Strand
4 Vesternæs
5 Albuen
6 Draget
7 Frederiksdal Naturcenter
0
5 km
10 km
NAKSKOV
Søllested
MARIBO
Holeby
RØDBYFJORD
FEMØ
FEJØ
ASKØ
Kragenæs
Vesterby
Østerby
Tårs
Sandby
Branderslev
Halsted
Halstedkloster
Stokkemarke
Reersnæs
Bandholm
Orebygård
Hunseby
Anderstrup
Maglemer
Grimstrup
Dannemare
Hillested
Nakskov Fjord
Sønderhav
Langø
Albuen
Rødby Fjord
Femø Sund
Stålbyb
Rågø Sund
Lindholm Dyb
Tårs Vig
Sakskøbing Fjord
Vindeby Havmøllepark

Nakskov Fjord

Nakskov Fjord er Lollands største fjord. Med sine talrige bugter, øer og holme er den et afvekslende modstykke til det flade Vestlollands ensformige kulturlandskab. Selvom en del områder ved fjorden er inddæmmet og gjort til frugtbar agerjord, kan man stadig få en fornemmelse af, hvordan Lollands kyststrækning så ud for ca. 200 år siden. Dengang var der langs sydkysten store lavvandsområder. Nu er de afvandet og ligger beskyttet bag diger.

På sydsiden af Nakskov fjord støder man på stednavne som Ydø, Langø, Bogø, Store Vejlø og Savnsø. Disse lokaliteter med ø-navne ligger nu inde i landet, men var tidligere for øer at regne, selv om de lå i lavvandede områder. I dag er vandet væk. Hvor man førhen kunne stryge en gang fjordrejer, kan man i dag trække en sprød gulerod op af fjordbunden.

Nakskov Fjord og havnen med Inderfjorden i baggrunden.

Fjorden fortæller også et stykke industrihistorie. Mellem den store ø Enehøje og Langø Havn på sydsiden af fjorden begynder

Lystfiskeriet i Storebælt er meget attraktivt. Mange tidligere erhvervsfiskere har et godt levebrød ud af at sejle turister til fiskepladserne.

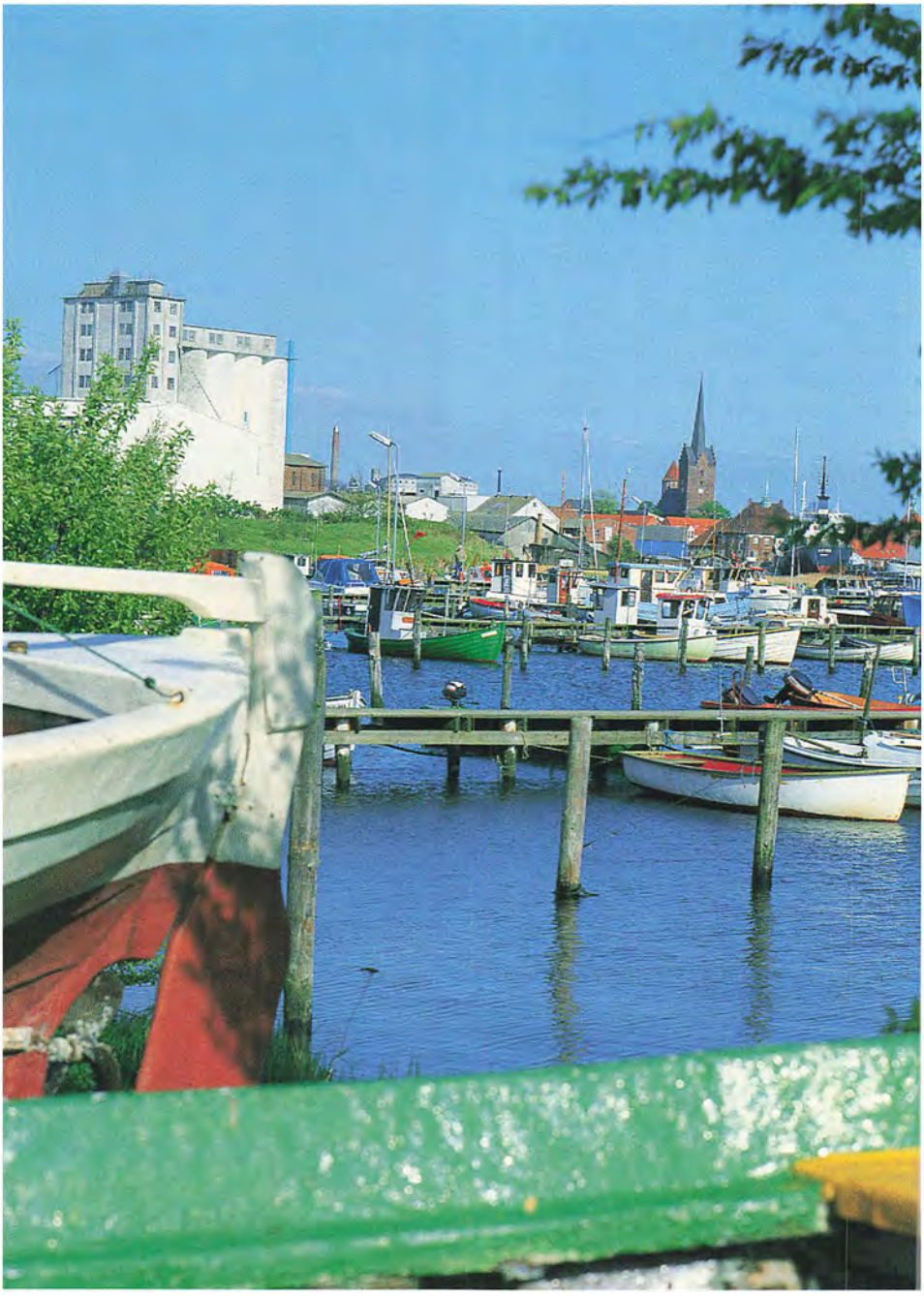

I Nakskov Havn ligger en lille halvø kaldet Plutteøen. Navnet betyder "mudderøen". Den er dannet af opgravet materiale fra fjordbunden og er tilholdssted for et lille bådeværft og mange joller.

en snorlige, gravet sejlrende ind til Nakskov. Øgenavn: Sporvognsløbet. Den blev gravet af hensyn til de mange, meget store skibe, der skulle til og fra Nakskov Skibsværft, men værftet blev lukket i 1986. Langelandsfærgen har heller ingen fornøjelse af den. Færgelejet ligger stadig i Nakskov Havn, men færgeriet blev i 1970'erne flyttet til Tårs nordvest for Nakskov.

Naturens egen sejlrende går i en bue nord om Slotø. Den er årsag til, at man finder så stor en købstad som Nakskov langt inde i en ellers fladvandet fjord.

Fjorden har et rigt fugleliv, bl.a. fordi vanddybden de fleste steder uden for sejlrenderne er under 1 meter. Store flokke af knopsvaner holder til i området.

For sejlere er der et udvalg af lystbådehavne, anløbsbroer og ankerpladser. For folk, der ikke selv er sejlende, er der daglige rundture på fjorden med postbåden.

Og så er der Albuen, en 7 km lang krumodde, der strækker sig fra diget ved Ydø mod nordvest som en naturlig, beskyttende molearm mellem Langelandsbæltet og fjorden.

Nakskovs lystbådehavn hedder Hestehoved. Den ligger ca. 4 km fra centrum.

Nakskov er en gammel by, der har bevaret en del af sit middelalderpræg.

Nakskov og Hestehoved

Man kan sejle lige ind til centrum og lægge til ved den nyistandsatte honnørkaj. Der er også anløbsmuligheder på sydsiden af havnen i den gæstfri søstad. Byens egentlige lystbådehavn hedder Hestehoved, lokalt kaldet Hestehovedet. Den er anlagt i et friluftsområde med bl.a. camping og har 190 pladser. Afstand til centrum: 4 km. Fra byens honnørkaj sejler flere både ud på lystfiskerture i fjorden og Storebælt.

Nakskov er en travl by, der har bevaret en del af sit middelalderpræg med maleriske stræder og gamle pakhuse. Theisens Gård er bygget over en periode fra 1702 til 1860 og er et stort bygningskompleks, der forbinder havnen med byens midte. Gadenettet

Det lønner sig at gå på opdagelse i Nakskovs gamle gårde. Man kan finde et kig som dette.

afspejler omridset af det fæstningsværk, der har skærmet byen til de sider, hvor vandet ikke ydede beskyttelse. De gamle volde og grave er forlængst sløjfet bortset fra et enkelt sted nordligst i byen.

Den store, 1400-tals teglstenskirke i Nakskov er viet de søfarendes helgen, Sankt Nikolaj. I kirken ligger en kanonkugle, der skal minde om at Nakskov blev beskudt i 1659 under svenskekrigene. Svenskerne var gået over isen fra Langeland til Lolland og havde belejret Nakskov. Kirken var sigtemål for kanonskytterne. Den blev ramt, men ikke sønderskudt.

Kirkens prædikestol er signeret af billedskæreren Jørgen Ringnis, der boede i Nakskov fra 1630. I løbet af en snes år satte han sit præg på et stort antal kirker i landsdelen. 21 prædikestole, 8 altertavler og et større antal store og små inventardele er fra hans hånd. Nørre Alslev, Torkilstrup og Kippinge på Falster er nogle af de steder, hvor man kan finde spor af hans mesterhånd.

Nakskov Skibsværft er en anden katedral over fortiden. Med kraner og dokanlæg står det som et monument over en blomstrende tid, da ØKs grundlægger, etatsråd H.N. Andersen, i tiden omkring 1. verdenskrig oprettede værftet, der kunne bygge skibe på op til 200 m.s længde, og som byggede over 200 inden det blev lukket i 1986. Mest kendt blev kæmpefærgerne "Niels Klim" og "Peder Paars", der nok reddede beskæftigelsen på værftet for en tid, men som ikke skabte en ny storhed for færgeriet mellem Århus og Kalundborg. Det var ellers meningen. I dag er der mindre industri- og servicevirksomheder på de gamle værftsarealer. Al byens viden om skibe og søfart søges nu samlet i et nyt Skibs- og Søfartsmuseum på havnen. Fra sommeren 1997 er en af seværdighederne u-båden U 358, der har været aktiv i Sovjetunionens flåde. Nakskov har også et grafisk museum, der blev oprettet efter det lukkede dagblad "Ny Dag".

Det er ingen sag at være cyklist på Lolland. Der er ganske fladt. En aktiv gruppe af seniorborgere, der står bag mange initiativer

Postbåden i Nakskov – udflugtsbåd til den skønne Nakskov Fjord.

til glæde for besøgende i byen og på egnen, har lavet en hel håndfuld guider til cykelture på Vestlolland. En af turene går til Østersøkysten over Tillitse (1), hvor der uden for kirken er en særlige runesten. "Eskil Sulkesøn lod rejse denne sten efter sig selv. Altid vil stande, mens stenen lever, denne mindeskrift, som Eskil gjorde. Krist og Sankt Mikkel hjælpe hans sjæl". Sikke en selvbevidst mand, denne Eskil lollik!

Turens mål er diget ved Østersøen (2). Så langt øjet rækker ser man disse vældige værnebakker mod havet. De blev bygget efter en stormflodskatastrofe i 1872, som kostede 82 mennesker livet. Mængder af husdyr druknede, og de materielle ødelæggelser var umådelige, fordi store områder blev druknet under 3,5 meter vand. Nu holder det tæt, og bag diget ved Vesternæs er opført 24 vindmøller, som næsten er den moderne tids hoveren mod vejrguderne. Fra Maglehøj Strand (3) til Rødby er der en cykelsti på digekronen.

Lindelse, Slotø, Vejlø, Enehøje

En tur med postbåden fra Nakskov ud til småøerne går ad det gamle sejlløb. Området er fyldt med historie. Vi skal 5-600 år tilbage, da de nordtyske byer dannede et handelsforbund, Hansaen, der ønskede at dominere handelen på Østersøen. Den danske Kong Hans, der regerede fra 1481 til 1513, søgte at begrænse den tyske indflydelse.1509-12 lå han direkte i krig med de tyske handelsfyrster.

Han kunne se en søkonges muligheder i Nakskov Fjord: masser af godt egetømmer på Lolland og dybt vand i et beskyttet farvand. Så han lod bygge et befæstet orlogsværft på Slotø, som forsynede den danske flåde med et større antal krigsskibe. Værftets sidste nybygning var "Norske Løve", bestilt af Chr. IV og søsat i 1633. Ruinerne af værftet, der en overgang fungerede som kgl. lensslot, er et besøg værd.

Nord for Slotø ligger Vejlø, et veldrevet landbrug med en gæstfri ejer, som hver sommer tager imod bl.a. en ø-lejr, hvor de såkaldt progressive afprøver alternative leveformer. Både Slotø og Vejlø har anløbsbroer. Rommerholm og den store Enehøje længst mod vest er ikke umiddelbart tilgængelige. Rommerholm huser en skarvkoloni. På Enehøje er der beplantninger, anlagt af polarforskeren Peter Freuchen, skipperen med træbenet, der vandt 64.000 dollars i kvit-eller-dobbelt i amerikansk TV. Desuden er der som et pejlemærke opstillet kæberne af en hval. Postbådens rundtur slutter på Albuen (s.d.).

Langø

En kombineret fiskeri- og lystbådehavn, der som noget af et særsyn har 20 pladser forbeholdt gæster. Den er af initiativrige Langøboere renoveret med bl.a. EU-støtte. Den ligger på sydsiden af Nakskov Fjord og anduves i kurs 163° gennem en gravet rende

Langø i Nakskov Fjord – med 20 pladser forbeholdt gæster.

Albuen – en oplevelse fra både land- og vandsiden.

med 3,1 meter vand. Havnen er så yndet af gæstesejlere, at man klarer sig omtrent lige godt på dansk og tysk.

Det flittige samkvem over Østersøen er ikke af ny dato. I en stenkiste fra bondestenalderen (4-5000 år siden) er der fundet gravgaver, som stammer fra Nordtyskland og Polen. Havet har forbundet folk, mere end det har dannet barriere.

Der er en rigtig gammeldags bedding, hvor man måske kan se en båd blive halet op. Desuden er havnen hjemsted for den gamle tomaster "Johanne" af Langø. Ved kaj ligger "Odin" som sejler fisketure på fjorden og i bæltet.

I havnens nærhed er der mulighed for at besigtige diget, der beskytter mod højvande og har givet helt særlige muligheder for landbruget – f.eks. dyrkning af fine gulerødder ved Store Riddersborg. Der er ca. 8 km til Østersøkysten ved Vesternæs (4), hvor en vældig vindmøllepark på i alt 24 "vindkraftværker" er opført bag diget.

Parkeringspladsen ved Albuen (5) ligger 5 km fra Langø. Her må bilisterne skifte befordringsmiddel til "apostlenes heste", hvis de vil besøge Albuen. Det er en tur på 7 km helt ud på spidsen af krumodden, der ligger som en beskyttende arm og omslutter Nakskov Fjord fra syd.

Albuen

Tidligere var Albuen en ø. Man måtte passere et vadested halvvejs ude på den smalle

Besøgende på Albuen må tage en spadseretur på 7 km fra P-pladsen helt ud til krumodden.

tange. Materialevandringen har nu forlængst gjort tangen landfast. Tidligere var Albuen en betydelig handelsplads på grund af de rige sildefangster. Handelsskibe i stort tal kom hvert år for at hente bredfulde laster af saltsild til hele Europa. Mulighederne for gode fortjenester lokkede Hansestæderne i Nordtyskland hertil, og der var på visse tidspunkter i 1500-tallet regulær krig mellem Danmark og Hanseforbundet om handelsafgifterne.

Der var handelsboder og en kirke på Albuen. Et kors markerer, hvor kirken stod. I dag er der et vigtigt fyrtårn på Albuen, en maritim udkigspost, et forladt lodshus og nogle spredte huse. Der er en lille anløbsbro, som dagligt besejles af postbåden fra Nakskov.

Albuen er en fuglelokalitet med mange strand- og vadefugle. På pælene raster skarven og tørrer sin fjerdragt med udspredte vinger. I engen, der sidst i maj er lyserød af

Albuen med flagstang og fyrtårn er et yndet udflugtsmål for alle sejlere i Nakskov Fjord.

Færgeriet mellem Tårs og Spodsbjerg på Langeland er en udflugtsmulighed i sig selv. De små færger er overtaget af Scandlines, men bærer stadig præg af de regioner, de betjener.

engelskgræs, løber strandskaden med en skræppen, der skal skræmme folk væk fra ungerne. Naturkendere henstiller, at besøgende holder sig til stierne for at forstyrre fuglepladserne mindst muligt.

Badestranden ud mod Langelandsbæltet er fin. Ved Draget (**6**) er der en fribadestrand, hvor man uden at vække anstød kan bade uden tøj.

Enhver sejler i Det Syddanske Øhav bør mindst én gang besøge naturhavnen ved Albuen. Hvis man holder styrbord efter Albuen og Sandodden, kommer man ind i et godt lille farvand med sølæ for vestenvinden. Det er en god idé at lade ekkoloddet gå, når man passerer sandodden. Den vokser til stadighed lidt udad, og derfor kan renden med mere end 2 meters vanddybde

Tårs Færgehavn er ikke tilgængelig for gæstesejlere, der skal benytte den lille Tårs Lystbådehavn (øverst i billedet).

Færgetid er ventetid. Ventetid er istid. Her i Tårs.

være meget smal. Man bør holde tæt til det udlagte styrbordsmærke og vare sig for den bøjemarkerede moræneblok med kun 1,4 m vand ud for Horsnæs Hage. Man kan lægge sig ved Nakskov Sejlklubs bro. Men det er som regel svært at finde plads, så det er bedre at lægge et anker ud i den beskyttede bugt. Holdebunden er god, der er sølæ, men vinden har frit løb over Albuen. Så hvis man vil finde mere læ, er det en god idé at søge ind bag Enehøje på hvis østside tæt ved anløbsbroen der er en fin ankerplads.

Lystfiskeriet fra Albuen er godt. Der er ørreder, hornfisk, torsk og fladfisk helt ude ved fyret. Specialister anbefaler waders.

Tårs

Tårs er en lille fiskeri- og lystbådehavn på det nordvestlige hjørne af Nakskov Fjord. Gæstesejlere klemmer sig ind mellem de gæstfrie fastliggere. Havnen ligger ganske tæt ved færgelejet, og man kan tilbringe en blæst-inde-dag med at tælle færger. De smutter frem og tilbage over Langelandsbæltet. Tre kvarter, så er man på Langeland. Man krydser Rute T, hvor de store skibe til og fra Østersøen sejler. Først ser man dem i det fjerne som tågede silhuetter. Så tager man et nip af sin kaffe, og pludselig er de ganske tæt på. Verdenshandlens kæmper med containere, korn og olie, der fragtes med en fart på 30-40 km i timen.

Der er 4 km fra Tårs til Frederiksdal Naturcenter (7). Det ligger som en grøn oase i det intensivt dyrkede agerland, der er fattigt på skov. Det betragtes som så stor og sjælden en rigdom, at dele af skoven er fredet. Der er et rigt fugleliv i skoven, bl.a. en koloni af fiskehejrer. Det er støjende "lejere", der holder til i høje trætoppe. Deres landingsmanøvrer forekommer halsbrækkende på grund af deres lange ben og hals. De flyver til og fra deres spisekamre, som kan være lavvandsområder op til 15 km borte.

Frederiksdal Gods ejes af kammerherre Jon Krabbe, der har oprettet Frederiksdal Naturcenter i samarbejde med Storstrøms amt. Man kan se et varieret herregårdsmiljø med parker og marker i afvekslende rytme.

Frederiksdal – centrum i Frederiksdal Naturcenter.

Selve naturcentret er placeret ved en lille udgravet sø. Søen er gravet ud med håndkraft og har en bestand af sultne, smaskende græskarper, der holder den fri for vegetation. Fra skoven er der kun 1,5 km til stranden, hvor den svenske hær i 1658 nåede i land efter en vovelig march over isen fra Spodsbjerg på Langeland. Dén istur endte med, at Danmarks konge tabte Skåne, Halland og Blekinge til svenskekongen.

Det Syddanske Øhav er kapsejlernes foretrukne farvand. De nyder en skrap duel i bidevind, høj himmel og ringe sø.

1 Rødby
2 Næs
3 Lalandia
4 Dragsminde Sluse
5 Syltholm Vindmøllepark
6 Hyllekrog
7 Ålholm Automobilmuseum
8 Skansen
9 Frejlev Skov
10 Frejlev
11 Kettinge Kirke
12 Krenkerup
13 Døllefjelde-Musse
RØDBYFJORD
RØDBY
Rødbyhavn
MARIBO
SAKSKØBING
NYSTED
Holeby
SUNDBY
Toreby
Anderstrup
Hunseby
Nørreballe
ØSTOFTE
Hillested
Errindlev
Øster Ulslev
Herritslev
Kettinge
Frejlev
Grænge
Radsted
Nørre Radsted
Gammel Kirstineberg
Ny Kirstineberg
Møllehave
Bangsebro
Stubberup
Pogemosetofte
Hanemose
Krungerup
Flintinge
Byskov
Nagelsti
Strandby
Priorskov
Nybro
Rosenlund
Rykkerup
Hydesby
Kartofte
Lille Slemminge
Slemminge
Olstrup
Sletteskov
Revshale
Engestofte
Udstolpe
Skovby
Hejrede
Ettehave
Fjelde
Dømæs
Borgø
Søndersø
Bursø
Krønge
Storskov
Søholt
Godsted
Lille Musse
Store Musse
Bramslokke
Bregninge
Brydebjerg
Karleby
Slosserup
Frostrup Skov
Krattet
Fuglsang
Kalvø
Barholme
Kejlsø
Brødningen
Nørre Frejlev
Rågelunde
Grønnegade
Frejlev Skov
Herring Nakke
Frejlev Enghave
Bækkeskov
Marrebæk
Bruser
Radbjerg
Vantore
Vantore Strandhuse
Tågense
Ørsodde
Gedsergård
Fiskebæk
Stavreby
Gedser
Lindholm
Kallehave
Ålholm Avlsgård
Roden Skov
Lågerup
Slosse
Fuglse
Also
Bosserup
Hillestolpe
Nybollegård
Rågbølle Sø
Rågbølle Skov
Ulriksdal
Dalby
Torslunde
Skottemarke
Gammel Holeby
Landsgård Falster
Højbygård
Ringsebølle
Kærstrup Flårup
Vester Ulslev
Øllebølle
Flårupmelle
Assenbølle
Bremersvold
Tågerup
Lundegårde
Lungholm
Hyldtofte
Egelund
Handermelle
Sandager
Hovængegård
Rødbygård
Strandholm
Fælland
Bjernæs
Bjernæs Husby
Sjælstofte
Lundehøje
Errindlev Havn
Tjørneholm
Lambo
Farvand
SAKSFJED
INDDÆMNING
Storeager
Brunddragene
Hyllekrog
Tjørnebjerg
Kramnitse
Lidsø
Bredhej
Landgård
Landø
Nebbelunde
Sædinge
Sædingegård
Gerringe
Vejleby
Holle
Vester Tirsted
Viet
Dansted
Bukkehave
Norre
Brandstrup
Hoby
Hæsø
Høby
Høby Skov
Glukse
Askø
Korterup
Vejlebyskov
Opager
Langet
Alstrup
Skødsebølle
Skørringe
Kristianssæde
Vester Skørringe
Øster
Alminde
Havlykkegård
Havlykke
Sørup
Merreskov
Pårup
Maglemer
Grimstrup
Erikstrup
Maribo Ladegård
Skovmæs
Håred
Rå
Skelstrup
Langet
Knuthenoorg
Knuthenborg Avlsgård
Maltrup Skov
Oreby
Killerup
Rørbæk
Nielstrup
Krårup
Våbensted
Reersø
Agerupgård
Forneby
Lille Slemminge
Kartofte
Hydesby
Krenkerup
Flintinge
Byskov
Storskov
Pandebjerg
Karlsbjerg
Idalund
Grænge Skov
Hjelm
Klodskov
Stubberup
Hjelms Re
Tingsted
Sys
Sko
NY
Ølle
Ølleshave
Bådsgård
Nybølle
Langet
Opager
Vejlebyskov
Alminde
Askø
Korterup
Vejleby
Hoby
Hæsø
Høby
Høby Skov
Glukse
Havlykkegård
Havlykke
Sørup
Merreskov
Pårup
Maglemer
Grimstrup
Erikstrup
Maribo Ladegård
Skovmæs
Håred
Rå
Skelstrup

Fra Kramnitse til Nysted

Lolland og Falster vender ryggen til Østersøen. Akkurat som Jylland vender ryggen til Vesterhavet. Miljøet er barsk. Vinden frisk. Strandene er ugæstmilde over for sejlere, men til gengæld venlige og tillokkende for turister, der kommer fra landsiden. Hele strækningen tæller kun seks havne. Men at de er få betyder ikke, at de er fattige på oplevelser.

Diget, der blev opført efter stormfloden i 1872, præger landet mere end noget andet. På Lolland er der dige fra Nakskov Fjord hele vejen langs Østersøkysten til Hyllekrog, hvor det bøjer nordpå sammen med den gamle kystlinje. I alt 63 km. Og på Falster er der dige fra Gedser Odde mere end 17 km nordpå forbi Marielyst Strand til Elkenøre.

I 1872 blev Danmark ramt af den største naturkatastrofe i nyere tid. Vældige, opstemmede vandmasser fra Østersøen gennembrød under novemberstormenes pres det gamle, lave dige og oversvømmede en stor del af Lolland, som stod dækket af op til 3,5 m vand. På Østfalster oversvømmedes hele Bøtø Nor. 82 mennesker og et stort antal husdyr mistede livet. De materielle ødelæggelser var umådelige. På land blev mange huse og gårde ødelagt. Til søs skete der et stort antal forlis og strandinger.

Digerne langs Østersøkysten er fremragende for cyklister og gående – langt væk fra bilerne, midt i naturen.

Havnen i Kramnitse er en lille lokalhavn, men gæstfri over for dem, der kan gå ind. Ofte er vandstanden ikke mere end 1,5 m.

Rødbyhavn er først og fremmest en færgehavn med meget stor trafik på Tyskland. Lystbådehavnen ses i billedets venstre side.

Rigsdagen besluttede, at der skulle bygges dige i op til 3,5 meters højde. I baglandet skulle anlægges tværdiger for at bremse vandet, hvis det skulle gennembryde det nye, højere dige. Pumpestationer fjerner årligt 85 millioner kubikmeter vand, og der er indvundet meget nyt agerland. I dag er diget sine steder over 4 m højt.

Stranden foran digerne er næsten overalt meget tillokkende for de mange feriegæster ved Østersøkysten. Fra Albuen P-plads til Maglehøj strand er der en sti på diget. Fra Maglehøj til Rødbyhavn en god cykelsti. Fra Rødbyhavn og østpå er der også mulighed for en tur på diget og videre ud på den lange, smalle sandodde Hyllekrog med det

Der er plads til alle på strandene ved Østersøen. Her Rødby.

Vindmøllerne er en typisk lollandsk profil. Der er store vindmølleparker ved bl.a. Onsevig på Nordvestlolland og bag digerne ud mod Østersøen.

nedlagte fyrtårn og en bestand af sæler, som kan iagttages på afstand med kikkert. Der er adgangsforbud i fuglenes yngletid 1. marts-15. juli.

Kramnitse

Engang var Kramnitse den vigtigste havn på Sydlolland, og det fremmedartede stednavn er formentlig af vendisk eller slavisk oprindelse. I dag er det et lille fiskerleje med plads til enkelte gæstesejlere, der kan nøjes med 1,5 m vand. Hvad stedet mangler i elegance, kan man finde i hjertelighed hos de fastliggende, som beredvilligt agerer turistvejledere. Lige bag ved Kramnitse ligger den store pumpestation, der holder Rødby Fjord tørlagt. Den pumper 20 kubikmeter vand ud gennem havnen – pr. sekund!

Rødby

Rødbyhavn er først og fremmest en færgehavn, hvor store færger betjener Fugleflugtslinjen til Puttgarden på Fehmarn. Det er bil- og jernbanefærger, som overfører næsten 1 mill. køretøjer og godt 6 mill. passagerer hvert år, og med den trafik bliver Rødbyhavn et trafikknudepunkt ved Østersøen. Der er plads til gæstesejlere i havnens vestlige bassiner.

Rødbyhavn er interessant for den, der vil studere transportsektoren i en færge-grænseby, og som måske vil bevilge sig en tur med en af de toldfrie færger.

Selve det gamle Rødby **(1)** ligger 5,5 km fra havnen. Her findes endnu pakhuse og købmandsgårde fra den tid for over 100 år siden, da Rødby var havneby. De fladbund-

Lalandia er et kæmpemæssigt badeland – ikke langt fra Østersøen og Rødby.

ede skibe, der besejlede Rødby Fjord før afvandingen, havde anløbsplads nord for kirken.

Fra Turistbureauet i Rødby er der 9 km til korsvejen ved Næs **(2)** – en tur langs Rødby Kanal gennem det indvundne agerland til mindeparken for Rødby Fjords inddæmning. Den er markeret af en mere end mandshøj sten, der er fundet i den inddæmmede fjord, rejst i 1930 og forsynet med en inskription, hvis to første linier rummer hele landskabets historie:

"Her hvor agren klæder gruset,
så har sunget, storme suset..."

På stenen er markeret vandstanden før tørlægningen og under stormfloden i 1872.

Ved kysten vest for Rødbyhavn ligger ferieområdet Lalandia **(3)** med Nordeuropas største badeland. Det er en attraktion for ikke mindst børnefamilier.

Lidt længere vest på ligger Dragsminde Sluse **(4)** og sommerhusområdet Bredfjed. En af de skuder, der besejlede fjorden, før den blev tørlagt, sank og blev i 1993 udgravet i Bredfjed. Fartøjet var 13 m langt og 5 m bredt, bygget af savskårne planker. Dets lasteevne er beregnet til 8-10 tons.

En af de andre interessante ture i baglandet går ad havdiget mod sydøst. Først passeres Sylthom Vindmøllepark **(5)** med en snes store vindkraftværker. Der er ca. 9 km til Hyllekrog **(6)** – en lang odde, der ganske langsomt vokser mod øst og måske ender med at lukke Nysted Lagunen og gøre Lolland landfast med Falster ved Gedser. Den

Nysted Fjord er en idyllisk plads. Havnen ligger vis-a-vis Ålholm Slot.

Ålholm Automobil Museum er med en samling på flere end 200 køretøjer et "must" for alle bilinteresserede

er åben uden for fuglenes yngletid, som er perioden 1/3-15/7. Der er store, uberørte områder med rige forekomster af fugle, især svaner. Badestranden er excellent, og man finder let et sted helt for sig selv.

I Rødbyhavn er der godt molefiskeri efter torsk og fladfisk.

Nysted

Den, der sejler forbi Nysted, snyder sig selv for mødet med et bymiljø, der synes helt at have undgået de skæmmende spor efter "den moderne udvikling" og som hviler i sig selv i helstøbt harmoni.

Indsejlingen sker ad vel afmærkede sejlløb, der snor sig mellem de sandede grunde. Allerinderst i en lille, sydvendt vig ligger byen til den ene side med sit vandtårn og sin kirke, Ålholm slot til den anden side. Havnen er oprindeligt anlagt som ind- og udskibningssted for de store gårde på Lol-

Nysted er en lille, uspoleret købstad.

land. Men dens opland blev splittet mellem Nykøbing Falster, da broen over Guldborg Sund blev åbnet, og Maribo, da jernbanelinjen Maribo-Rødby blev åbnet i 1874.

I dag anløbes den lille havn nu og da af en coaster eller en lille passagerbåd, men ellers er det lokale jollefiskere og lystsejlere, der dominerer billedet. Der er 200 pladser, heraf 70 til gæster.

Der er en kort spadseretur til slotsholmen med Ålholm Slot og videre til Ålholm Automobil Museum **(7)**. Slottet er bygget over en gammel borg fra 1200-tallet og ligger som en stor vagtsom hund og holder øje med lillebyen på brinken overfor. Familien Raben-Levetzau sad på Ålholm i næsten 275 år, men måtte i 1996 afstå slottet på grund af økonomiske vanskeligheder.

Automobil Museet rummer over 200 køretøjer, hvoraf det ældste er fra 1896. Samlingen hører til de fineste i Europa og trækker turister til i tusindvis.

Fra Nysted er der lavet en såkaldt Paradisrute, der fører gennem nogle af de smukkeste og interessanteste områder. Den korteste tur er fra havnen og syd på til skansen **(8)**. Kun 1,5 km. Den mest interessante kræver lidt mere. 11 km fra Nysted ligger Frejlev Skov **(9)** ud til Guldborg Sund – et stykke Danmark, som man med lidt fantasi kan forestille sig hentet frem fra folkets ældste tider.

Skoven er ikke stor – 1 km bred og 4 km lang, men rummer 119 fredede oldtidsminder. Der er 2 jættestuer, 5 runddysser, 9 langdysser og 5 sten med helleristninger. Der er 100 små og store høje.

Herfra er der kun kort til Frejlev **(10)**, hvor Skalkekorset står. Det er rejst i 1534 og har en dramatisk tilblivelseshistorie.

Hvis man står i Frejlev Skov og vender blikket mod Guldborg Sund, ser man disse strø-sten, som blev efterladt af isen 12.-14.000 år f. Kr. Området er fredet på grund af stenene *(se side 137).*

Der hviler en dyster ro over de mange jættestuer og dysser i Frejlev Skov. Den rummer 119 fredede fortidsminder.

I 1517 havde Chr. II (1513-23) på Nykøbing Slot bekræftet Frejlev fæstebøndernes gamle ret til at drive svin på olden i Frejlevskovene. Men under Fr. I (1523-33) fik Nykøbing Slot en hård lensmand, der ikke tålte, at Frejlevbønderne stod på deres ret. Han sendte derfor i 1533 lenets øvrige bønder til Frejlevs skove på plyndringstogt. Det kom til et drabeligt slagsmål, hvorunder Frejlevbønderne brækkede ryggen på en ridefoged over en stor kampesten, der står i skoven. Den kaldes den dag i dag Knækkerygstenen.

Drabet på ridefogeden måtte sones, og Chr. III (1534-59) bestemte, at bønderne skulle yde 12 par hvide okser med røde ører som erstatning. Det lykkedes kun at skaffe 11 par, men en listig bondekone fandt på at male ørerne på det 12. par. Da okserne var drevet til Nykøbing Slot, blev det uheldigvis regnvejr og den røde farve regnede bort.

Som straf for denne skalkagtighed måtte bønderne love kongen at rejse et skalkekors ved vejen og forny det til evig tid. Det løfte har de holdt, og korset står den dag i dag til minde om skalkene fra Frejlev.

Alle de gamle dokumenter, der med kongelige segl bekræfter historien, findes i Frejlev Bylaugs besiddelse. De ligger i laugskisten, der hvert år under stor højtidelighed flyttes fra den afgående til den nye oldermand i Frejlev.

På vejen tilbage til Nysted kan man med udbytte besøge Kettinge Kirke **(11)**, der er rigt udsmykket med kalkmalerier, som bl.a. fortæller skabelsesberetningen og Jesu lidelses historie. Kettinge kan også smykke sig med et pragteksemplar af en hollandsk vindmølle.

Småhavnene Stubberup, Lundehøje og Errindlev vest for Nysted er forsynet med en sparsom, privat udlagt afmærkning. De kan kun besejles af lokalkendte.

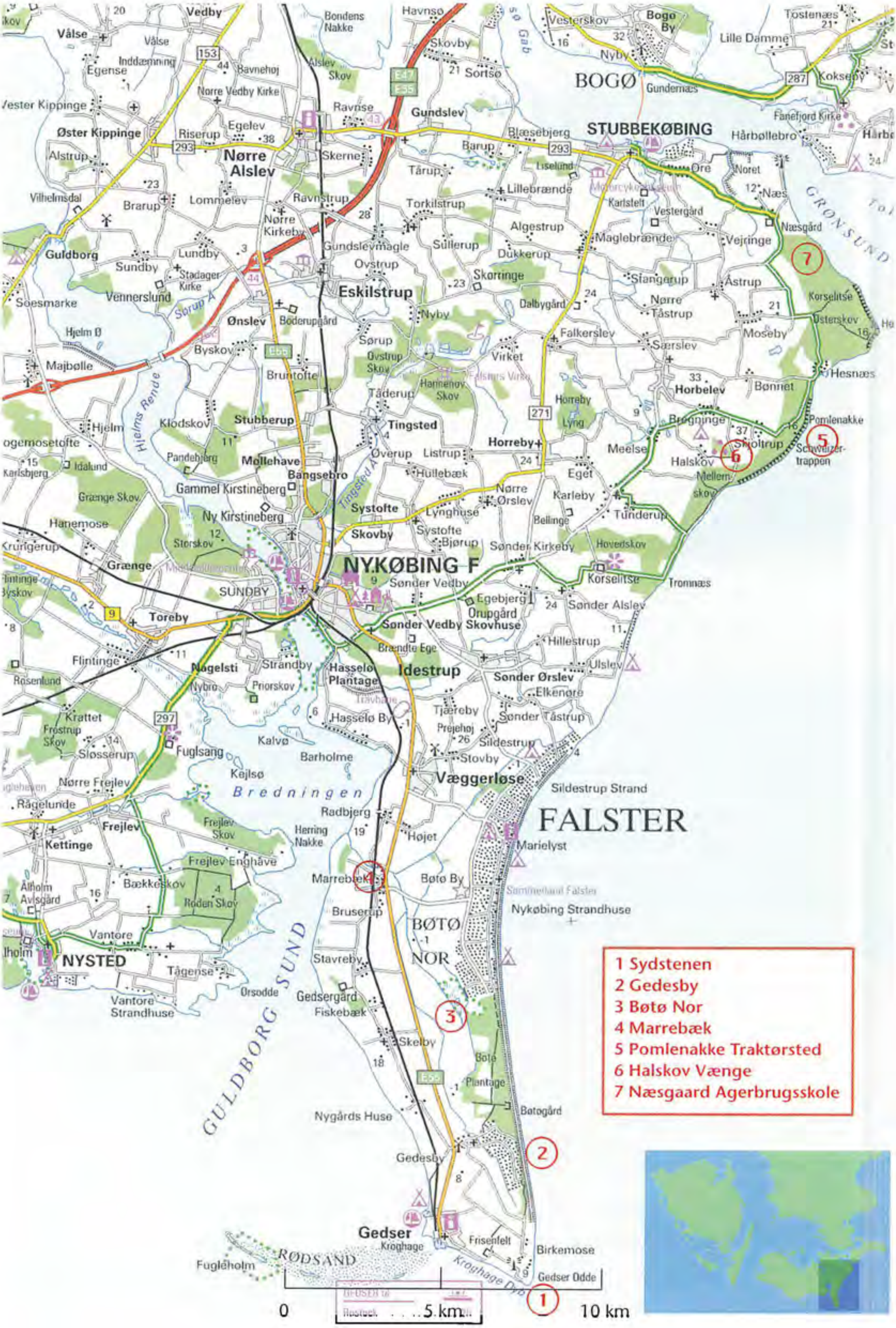

1 Sydstenen
2 Gedesby
3 Bøtø Nor
4 Marrebæk
5 Pomlenakke Traktørsted
6 Halskov Vænge
7 Næsgaard Agerbrugsskole
FALSTER
NYKØBING F
STUBBEKØBING
BOGØ
NYSTED
GULDBORG SUND
GRØNSUND
BØTØ NOR
RØDSAND
Bredningen
Bogø By
Vesterskov
Nyby
Gundemæs
Tostenæs
Lille Damme
Kokseby
Fanefjord Kirke
Hårbøllebro
Vedby
Vålse
Egense
Inddæmning
Bavnehøj
Nørre Vedby Kirke
Vester Kippinge
Øster Kippinge
Riserup
Egelev
Nørre Alslev
Alstrup
Vilhelmsdal
Brarup
Lommelev
Guldborg
Sundby
Lundby
Stadager Kirke
Vennerslund
Soesmarke
Hjelm Ø
Majbølle
Hjelms Rende
Sørup Å
Bondens Nakke
Alslev Skov
Havnsø
Skovby
Sortsø
Ravnse
Gundslev
Skerne
Ravnstrup
Nørre Kirkeby
Gundslevmagle
Ovstrup
Eskilstrup
Ønslev
Boderupgård
Byskov
Bruntofte
Sørup
Ovstrup Skov
Nyby
Blæsebjerg
Barup
Tårup
Torkilstrup
Sullerup
Skorringe
Lillebrænde
Liselund
Karlstelt
Vestergård
Algestrup
Dukkerup
Maglebrænde
Dalbygård
Stangerup
Nørre Tåstrup
Falkerslev
Særslev
Virket
Ore
Noret
Næs
Næsgård
Vejringe
Åstrup
Moseby
Korselitse Østerskov
Hesnæs
Bønnet
Horbelev
Brogninge
Pomlenakke
Skjoltrup
Schweizer-trappen
Halskov
Mellemskov
Meelse
Eget
Karleby
Tunderup
Horreby Lyng
Horreby
Listrup
Hullebæk
Nørre Ørslev
Bellinge
Hovedskov
Korselitse
Tromnæs
Sønder Kirkeby
Sønder Alslev
Egebjerg
Orupgård
Hillestrup
Ulslev
Sønder Ørslev
Elkenøre
Sønder Tåstrup
Sildestrup
Sildestrup Strand
Stovby
Væggerløse
Marielyst
Nykøbing Strandhuse
Hannenov Skov
Tåderup
Tingsted
Øverup
Tingsted Å
Klodskov
Stubberup
Hjelm
Mollehave
Pandebjerg
Idalund
Karlsbjerg
Bangsebro
Gammel Kirstineberg
Ny Kirstineberg
Grænge Skov
Hanemose
Krungerup
Storskov
Grænge
Systofte
Skovby
Lynghuse
Bjørup
SUNDBY
Toreby
Sønder Vedby
Sønder Vedby Skovhuse
Brændte Ege
Idestrup
Flintinge
Rosenlund
Nagelsti
Strandby
Nybro
Priorskov
Hasselø Plantage
Hasselø By
Tjæreby
Prejehøj
Krattet
Frostrup Skov
Sløsserup
Fuglsang
Kalvø
Barholme
Kejlsø
Nørre Frejlev
Rågelunde
Frejlev
Kettinge
Frejlev Skov
Herring Nakke
Radbjerg
Højet
Frejlev Enghave
Bækkeskov
Roden Skov
Ålholm
Avlsgård
Vantore
Tågense
Ørsodde
Vantore Strandhuse
Marrebæk
Bøtø By
Bruserup
Stavreby
Gedsergård
Fiskebæk
Skelby
Bøtø Plantage
Bøtogård
Nygårds Huse
Gedesby
Gedser
Kroghage
Frisenfelt
Birkemose
Gedser Odde
Kroghage Dyb
Fugleholm
0
5 km
10 km

Gedser, Hesnæs og Klintholm

Selvom Østersøen er et af verdens små have, skal man tage det alvorligt. Både når man har det som nabo, og når man besejler det. Året igennem marcherer kolonner af ustabile fronter op over den vestlige del af Østersøen med hyppige vejrskift til følge. Bønderne, der nu gemmer sig bag digerne på Lolland og Falster, lærte lektien under stormfloden i 1872. Bådsportsfolk, fiskere, færger og fragtskibe skal bestandig have den repeteret, og lærepengene er drøje at betale.

På de uhyggelige kort, som redningsvæsenet har tegnet over forlis ved de danske kyster, er Danmarks sydspids, Gedser Odde, tæt kranset af prikker, der hver især fortæller, at der skete en ulykke. Redningsstationen i Gedser Havn er bestykket med to redningsfartøjer, der stadig ikke er arbejdsløse. Hver eneste sommer skal bådsportsfolk have hjælp, når de har fejlbedømt indsejlingen til Gedser og holdt en kurs, der førte dem for tæt på Rødsand. Det er et stort, lavvandet område, og sejlrenden mellem Rødsand og land er kun et par hundrede meter bred.

Sydfalsters Østersøkyst er beskyttet af et 17,5 km langt dige, der lægger sig imellem Bøtø Nor og havet. Det fik sin nuværende skikkelse efter stormfloden i 1872. På Falster omkom 52, da vandmasserne gennembrød digerne den 13. november. Vandet

Falsters østkyst

Gedser Fyr. Der er offentlig adgang til balkonen på fyrets top.

steg til 3,5 m. Folk forsøgte at redde sig ved at kravle op på tagene af deres huse. Tagene sejlede bort på de frembrusende vandmasser, og ofte gik de itu, så familier blev skilt. Beretningerne fortæller, hvordan børn og voksne omkom – en efter en, uden at nogen kunne gøre noget.

Havdiget holder op, hvor landet hæver sig op imod Nordfalster. Klinterne ved Hesnæs Havn når 16 meters højde.

Gedser

Selve Gedser Havn er til færger, fiskere og redningsbådene. Den må kun bruges af lystsejlere i nødsfald – og af både, der stikker mere end 3 m. Nord for byen er der en moderne marina med 200 pladser, heraf halvdelen til gæstesejlere. Det er en internationalt præget lystbådehavn ved en af sejlernes hovedgader. Sejlere fra Sverige, Finland, Rusland og de baltiske lande mødes her med polakker, tyskere og danskere i en ofte babylonisk sprogforvirring. Bag marinaen ligger en campingplads med vandland.

Der var overfartssted fra Gedser til Tyskland allerede på Valdemar Sejrs tid, men Gedser by opstod ikke før 1873, da der blev anlagt en jernbane. I dag er der færgeforbindelse til Rostock, og Gedser har grænse- og transitbyens lidt trøstesløse præg.

Gedser Lystbådehavn er en moderne, velindrettet marina med masser af plads til gæster. Et mødested for sejlere fra hele Østersøområdet.

Turen til Danmarks sydligste punkt er kun godt 4 km. Her ligger Sydstenen **(1)** højt på en klint ved den nu nedlagte radarstation. Udsigten over Østersøen er fin, især hvis man benytter sig af muligheden for at komme op i fyrtårnet. Fra toppen kan man udpege gode fiskepladser for havørred og hornfisk – ikke mindst ved Birkemose, der er "hot spot" for de store fisk.

Det er en god fuglelokalitet, især om efteråret når store flokke af trækfugle passerer på vej sydover.

Længere nordpå ligger Gedesby **(2)**, en idyl med stråtag og gadekær. Det er den oprindelige færgeby. Her lå "rostocker-havnen" tæt ved kirken. Dengang sejlede skuderne ind i Bøtø Nor **(3)**. Et velbevaret vrag af sådan en skude er udgravet på stedet, og ligger nu som rekonstruktion i Middelaldercentret ved Nykøbing F.

Ved kirkelågen står en sten, hvorpå vandstanden under stormfloden er markeret.

Landsbyen blev næsten ødelagt under stormfloden i 1872, men er fint genopbygget. Det samme gælder Gedesby Mølle.

Bøtø Nor afvandes gennem Marrebæk Kanal **(4)**. Den gamle pumpestation øst for Marrebæk, der er ført tilbage til sit oprindelige udseende fra 1871, er i dag et arbejdende landvindingsmuseum. Ved siden af ligger dens moderne afløser, der har været i drift siden 1967. Den har en kapacitet på 55,2 millioner liter vand i døgnet.

Der er meget store sommerhusområder på Sydfalster.

Hesnæs

På den nordøstligste del af Falster, ud til den åbne Østersø, lidt syd for indsejlingen til Grønsund, ligger Hesnæs. Ved anduvningen bør man tage sig i agt for de mange og lange bundgarnsstader. Det er en lille fiskeri- og lystbådehavn med plads til 40 gæstebåde. Den er stille og idyllisk. Man er væk fra alfarvej. Mange af husene har ikke alene stråtag på taget, men også gavle og ydermure er dækket med stråtag for at beskytte mod vind og vejr tæt ved havet. Tagrørene har været let tilgængelige i det lille nor lige ved byen.

Hesnæs Havn.

Et eksempel på den særlige byggestil, der ses i Hesnæs. Husenes mure er klædt med strå til beskyttelse mod vind og vejr.

Det er en egnspræget byggeskik på samme måde som rytterne på rygningen af stråtagene. I egne med adgang til skov har man fra gammel tid holdt rygningen lukket med en række af korslagte egestave. I skovfattige egne, f.eks. Vestjylland, bruger man græstørv til mønningen.

Det er en skovegn, man er kommet til. Store sammenhængende skovstrækninger tilhørende godset Korselitse indbyder til traveture. Allerede et par kilometer mod syd finder den mødige vandringsmand sin lindring: Pomlenakke Traktørsted **(5)**, der ligger på klinten ud til havet.

I skoven Halskov Vænge **(6)** fire kilometer længere syd på findes der 6 stendysser og 72 gravhøje. De 6 dysser er fra stenalderen for omkring 5500 år siden. Gravhøjene er fra bronzealderen for 2500-3000 år siden.

Koncentrationen af næsten 80 fortidsminder på under 30 ha kan virke ekstrem. Der er imidlertid intet, der tyder på, at dysser og høje er tættere placeret her end andre steder. Der er nok snarere tale om heldige ejerforhold til jorden. Skovene er ikke ble-

Hesnæs Havn – kutterne på vej hjem fra fiskeri.

vet ryddet for at skaffe agerjord. Derfor er der ikke blevet pløjet, og det har skånet de mange fortidsminder.

Skoven holdes nu åben af græssende får, og her finder man kæmpestenen, der efter sigende vender sig, når den lugter nybagt brød.

Stedet er blandt de mest yndede udflugtsmål på Falster.

Nord for Hesnæs er der en fin tur ad skovvejene til Næsgaard Agerbrugsskole (7) på Falsters nordøstlige hjørne. Herfra er der en bedårende udsigt over Grønsund til Møn.

På skolens hovedbygning står "Den classenske Agerbrugsskole". Bag navnet gemmer sig Det classenske Fideikommis, som er oprettet efter borgermanden Johan Frederik Classen, der i 1768 købte Korselitse. Han var teolog, men skabte sig en formue som industrimand. Han grundlagde bl.a. et kanonstøberi i Frederiksværk. Pengene blev brugt til at samle herregårdsjord på Falster: Corselitze på 5000 tdr. land og Priorskov og Fuglsang på 3200 tdr. land. Afkastet af denne formue i jord og skove bruges til at danne nyttige mennesker til statens bedste, til at befordre arbejdsomhed og til at lindre fattigdom, som det hedder i Classens testamente.

Ved Pomlenakke syd for Hesnæs Havn er der gode muligheder for at fiske sig en havørred.

Halskov Vænge.

8 Møn Fyr
9 Møns Klint
10 Liselund Park
11 Ulvshale
12 Klintholm Gods
13 Sprove

Klintholm på Møn. Fiskerihavn, lystbådehavn og ferieby.

Klintholm (Møn)

Se på et kort over Det Syddanske Øhav, Kattegat og Østersøen! Klintholm Havn på Møn ligger centralt som etapehavn på strækningerne mellem Norge, Sverige og Nordtyskland eller mellem øhavet og Sydsverige/Bornholm. Oprindeligt var det en lille fiskerihavn, men den er nu udvidet med en moderne marina og ferieby. Der er 250 gæstepladser. Havnen har alle nødvendige faciliteter.

Der er gode bade- og fiskemuligheder lige ved havnen. Der fiskes fra havnen mod øst til Møn-fyret **(8)**. Det ene gode havørredområde afløser det andet. Der er forholdsvis lavvandet, så waders er nødvendige. Medefiskeri efter ål i havnen kan også vise sig lønnende.

Fra havnen er der kun 5-6 km til en af Danmarks allerstørste naturoplevelser, Møns Klint **(9)**.

Møns Klint består af kridtformationer fra det hav, der dækkede Danmark for 75 millioner år siden. Kridtet blev dannet af kalkskaller fra mikroskopiske dyr, der aflejrede sig på bunden og blev presset sammen. I kridtet kan man finde forsteninger af større

Møns Klint.

dyr, for eksempel blæksprutter og søpindsvin.

Man skal være forsigtig, når man går langs kanten og neden for Møns Klint. Der kan forekomme skred og sammenstyrtninger året rundt, dog specielt i perioder med megen nedbør eller hård tørke. Det sker stadig, at klinten kræver sine ofre, så ingen bør gå uden for de afmærkede stier.

Klinten er 7 km lang og op til 128 m høj. Terrænet er voldsomt kuperet, og klinten er delt i mange afsnit, der hver for sig bidrager til det imponerende og dejlige landskabsbil-

Møn Fyr.

lede. Lokaliteterne har klangfulde navne som Slotsgavlene og Dronningestolen.

Liselund Park **(10)** og dens bygninger ligger i den nordlige del af det område, der er omfattet af pjecen "Vandreture i Statsskovene. Møns Klint og Klintholm". Liselund er et eksempel på bygnings- og havekunst fra 1700-tallets slutning. Det er et lystslot, bygget 1792-95 til kammerherre Antoine de la Calmettes hustru, Lise. Parken er i romantisk havestil.

Området ejes dels af det offentlige, dels af Klintholm Gods, der i fællesskab har udgivet en folder med kort over hele det system af stier, der forbinder de enkelte lokaliteter.

Møns Klint besøges af mange tusinde turister fra hele verden. Det sætter naturligvis sit præg på området, hvor der er langt mellem de stille pletter. Men som sædvanlig: hvis man går nogle hundrede meter længere, kan man få det for sig selv. Næsten.

Møns klint set fra søsiden.

Og kigger man den modsatte vej, altså ind over Møn, ser man et storslået dansk landbrugsland, der falder i bløde bakker ned mod Møns hovedby, Stege.

For sejlere er Møns Klint en oplevelse og udfordring for sig selv. Oplevelsen er at ligge for anker natten over og se klintens hvide skrænter farvet rosa af den opgående sol. Udfordringen er de uberegnelige vindforhold omkring Møns "forbjerg". For det første er der læ for vinde fra vest og sydvest. For det andet kan vindene løbe i en anden retning inde under land end længere til søs. For det tredje kan man blive ramt af vindstille tæt på klinten, mens både længere ude halser forbi. Det sidste har især overrasket deltagere i kapsejladsen Sjælland Rundt, der finder sted lige efter Sankt Hans.

Stranden under Møns Klint er meget tillokkende for orredfiskere.

Liselund på Møn.

1 Stevnsådalen
2 Elverhøj
3 Store Heddinge
4 Gjorslev Gods
5 Holtug Kridtbrud
6 Højerup
7 Blåbæk Møller
8 Fakse Kalkbrud
9 Vemmetofte
10 Feddet
11 Præstø Næb
12 Nysø
13 Roneklint
14 Bønsvigshoved
15 Jungshoved Kirke
FAKSE BUGT
PRÆSTØ FJORD
NYORD
ULVSHALE
Bøgestrøm
Ulvshale Løb
Fakse Ladeplads
STRANDLODSHUSE
HERFØLGE
FAKSE
PRÆSTØ
Dalby
Karise
Hårlev
Store Heddinge
Rødvig
Mern
Sandvig
Allerslev
Endeslev
Hellested
Lyderslev
Havnelev
Klippinge
Sigerslev
Holtug
Højerup
Gjorslev
Præsteskov
Jungshoved
Jungshoved By
Bønsvig
Roneklint
Store Hestehave
Maderne
Næbskoven
Feddet
Fedgård
Strandegård
Strandhoved
Orup
Rosendal
Vallebo
Fuglsang
Kissendrup
Stubberup
Vemmetofte Strand
Store Favrby
Strandskov
Vemmetofte Kloster
Lille Toroje
Store Toroje
Gevnø
Boestofte
Lille Heddinge
Korsnæb
Højstrup
Lund
Skorpinge
Renge
Frøslev
Storemark
Bjælkerup
Store Mollehøj
Tryggevælde
Tåstrup
Klippinge Bjerge
Ammerup
Værpelev
Lille Tårnby
Lystrup
St Tårnby
Ramlingøje
Stolpehuse
Ronesbanke
Strøby
Strøbylille
Magleby
Magleby Skov
Søholm
Køge Sønakke
Vallø
Valloby
Vedskølle
Gunderup
Tessebølle
Sædder
Ringsbjerg
Hejnerup
Ulstrup
Algestrup
Sønnerup
Turebyholm
Turebylille
Skrosbjerg
Tollerød
Børsted
Vråby
Lille Linde
Store Linde
Kæderup
Hesten
Tågerup
Pebringe
Dalby-Borup
Karise-Olstrup
Viverup
Rode
Ås
Olstrup
Frenderup
Atterup
Jomfruens Egede
Skov Torup
Lystrup
Sandhuse
Ebbeskov
Bonderød
Værløse
Ganneskov
Tokkerup
Alslevgård
Alslev
Smerup
Arnøje
Kongeskov
Segnhus
Manehøj
Bolskov
Barup
Juellinge
Elverhøj
Hestehave Huse
Lille Tårnby
Ø. Egede Kirke
Vesterskov
Stevns Fuglereservat
Stevns Valgmenighedskirke
Stevns Fortidsmindepark
Møllesø
Ø. Egede Kirke
Eskilstrup
Hyllede
Pugebjerg
Leestrup
Leestrup Skov
Leestrup Strand
St Elmue
Roholte
Vindbyholt
Møsebølle
Lindersvold
Sankt Peders Kapel
Smidstrup
Bredeshave
Even Bro
Holkænderskov
Nysø
Ambæk
Lundegård
Stengstrup
Øen
Smidstrup
Endegårde
Ammendrup
Tjørnehoved
Stavreby
Rekkende
Krageviig
Ugledige
Øremandsgård
Lekkende
Tågeby
Kindvig
Sageby
Høvdingsgård
Stårby
Ægholm
Sand
Degneholm
Krageholm
Hotsnæs
Nyord
Helen
Mern Å
0
5 km
10 km

Fra Bøgeskov til Præstø

Der er kun 20-25 sømil fra Hovedstadsområdet over Køge Bugt til den første forsmag på Det Syddanske Øhav. Det er ikke en ø, men rolige steder præget af det stille og eftertænksomme liv i provinsens småhavne.

Stevns er en stor halvø, der har en usædvanlig kystlinje, nemlig den 15 km lange og op til 41 m høje Stevns Klint, som løber fra Bøgeskov i nord til Rødvig i syd. Havet slider på klinten i storm og stille. Den bløde skrivekridt nederst bliver langsomt vasket ud. Derfor opstår der store overhæng af hård limsten, som til slut styrter ned på stranden i store blokke.

Denne erosion førte i 1928 til nedstyrtningen af en del af Højerup Kirke, der i den tidlige middelalder blev opført tæt på klinten. Havet havde gravet sig ind i den bløde skrivekridt, og til sidst var kirken og kirkegården ganske undermineret. Sagnet siger ellers, at kirken hver julenat flytter sig et hanefjed ind i landet, men det er åbenbart ikke nok.

Mod resten af Sjælland afgrænses Stevns af Stevnsådalen **(1)**, og tidligere betragtede mange halvøen som en ø. Åen var og er en kultur- og sproggrænse.

Midt på Stevns ligger den sagnomspundne Elverhøj **(2)**, der har givet navn til det nationale festspil "Elverhøj". Det er skrevet af J.L. Heiberg og opført første gang på Det Kgl. Teater i 1828 i anledning af den senere Kong Frederik VII's bryllup. Musikken af Frederik Kuhlau er bl.a. brugt i filmen "Olsen Banden Ser Rødt".

"Elverhøj" handler om klintekongen på Stevns, der ikke tåler andre kongers nærværelse. Alligevel overskrider Chr. IV frygt-

Stevns Klint ved Bøgeskov.

løs Tryggevælde Å og træder ind i det rige, hvor elverfolket hersker, og hvor Elverhøj om natten står på gloende pæle. Kongen går over "grænsefloden" med Cæsars ord "Jacta est alea" (terningen er kastet) og får naturligvis ryddet op i bedrageri og rænkespil på Stevns.

Kalken er Stevns rigdom. Den udvindes ved minedrift i store, åbne kalkbrud.

Hovedstaden på Stevns er Store Heddinge (3), som ligger 7-9 km fra havnene i Bøgeskov og Rødvig.

Bøgeskov

En lille, stilfærdig og gæstfri fiskerihavn med plads til 55 lystbåde lige ud til Køge Bugt. I klart vejr ses Københavns silhuet ganske tydeligt.

Fiskerne er aktive. De lander frisk fisk til et lille fiskesalgssted næsten hver dag. Kokken på det nærliggende traktørsted "Bøgeskoven" henter råvarerne til de fiskeretter, der er på menuen i sommersæsonen, og som serveres på rødternede duge ved borde med udsigt over vandet.

Der er god badestrand ved havnen. Der er kun nogle få fiskerhuse i baglandet. Ingen butikker. Den store skov ned til vandet har vel afmærkede kondistier. Der er lidt under 4 km til Gjorslev Gods (4). Gjorslev ligner ikke nogen anden dansk herregård med sit store midtertårn, hvorfra der i korsform udgår fire fløje. Den gotiske bispeborg er bygget omkring år 1400 af Roskildebispen Peder Jensen Lodehat.

Lige syd for havnen begynder Stevns Klint og dermed muligheden for at finde aftryk og forsteninger.

Der er kun et par kilometer til Holtug Kridtbrud (5), som ligger i terrasser ned mod kysten. Her kan man spadsere ind i Danmarks geologiske fortid og finde de tavse vidnesbyrd om en tid for 65 millioner år siden, da et varmt hav brødes på umådelige koralrev. De sank i havet og er nu omdannet til kridt, kalk og flint med talrige aftryk af planter og havdyr, som man let finder til sin egen private samling. Bruddet ved Holtug er udlagt som rekreativt område med udførlig vejledning på stedet.

Rødvig

Der er en arbejdsom, humørfyldt og fandenivoldsk stemning på fiskerihavnen i Rødvig. Kuttere kommer og går. Nogle losser fisk. Andre tager is om bord. Fiskerne arbejder med deres garn og trawl på havnen, og de omkringfarende gaffeltrucks suspenderer almindelige færdselsregler. Selv i tider med strammende fiskekvoter mærker man, at her kan der laves penge.

Fiskernes holdning er derefter. Det fortælles at skipper Peter Nielsen engang gik til havs efter 50 garn. Han halede dem ind og nåede efterhånden til nummer 49 uden at der var fisk i nettet. Da han drog garn nummer 50 over rælingen, var der en sølle un-

Rødvig Havn er en travl fiskerihavn – en oplevelse for gæster, fordi man her kan studere det ægte fiskerliv på nært hold.

dermåler makrel. Han holdt den op ved halen, kiggede alvorligt på den, kastede den ud igen og sagde:

"Havet er rigt!"

Lystbådehavnen med 133 pladser optager halvdelen af det samlede havneareal, og der er som regel godt fyldt op med sejlere. Nogle bruger Rødvig som mellemstation på vej fra Øresund til Bøgestrømmen og Smålandsfarvandet. Andre kommer her for den saltvandsskurede stemnings skyld.

Lige ved fiskerihavnen står Rødvigs vartegn, rekonstruktionen af den gamle flintovn, der har været brugt til at fremstille pulveriseret flint til fajancefabrikkerne. Kugleflinten, der forekommer rigeligt i klinten, blev opvarmet i ovnen, overhældt med koldt havvand og knust til det værdifulde fajancepulver.

I byen er der et skibsmotormuseum med 150 gamle skibsmotorer, hvoraf en del kan startes.

Vandre- eller cykelturen til Boesdal Kalkværk med de gamle kalkovne og videre til Højerup gamle kirke (6) på kanten af klinten er meget yndet. Ikke langt fra kirken ligger det nybyggede, 1000 kvadratmeter store Stevns Museum – en lokalhistorisk samling, hvor man kan få suppleret sin viden om kalkbrydning i Danmark gennem tiderne.

De søfarende finder gode ankermuligheder langs hele klinten. Man kan f.eks. gå i land ved Højerup Kirke, entre op ad en trappe og tage en travetur ad den sti, der løber langs kanten af klinten.

Fakse Ladeplads

Havnen i Fakse Ladeplads er først og fremmest en udskibningshavn for Fakse Kalkbrud. Men ved siden af industrihavnen er der gjort et stort arbejde for at skabe en tiltrækkende marina. Der er i alt 130 pladser, og gæstesejlere anvises plads ved ydermolen. Der er gode bade- og fiskemuligheder i havnens nærhed.

Havnen i Fakse Ladeplads har tidligere været lidt overset på grund af den store industrihavn, men i de senere år er der gjort meget for at gøre marinaen i havnens sydlige del mere tiltrækkende. Og det er lykkedes.

Fakse har en stribe tilbud som ligger inden for 6-7 km fra havnen. Om sommeren er der et par gange om ugen busrundfart til alle de spændende steder på Stevns – med en lokal turistfører om bord. På vejen mellem Ladepladsen og Fakse ligger Blåbæk Møller (7) med en af de få vandmøller, der stadig er i drift. De gamle kværne bruges i dag til at male korn som foder til hestene på gården. Den fredede mølle er i privat eje. Ejerne er Lisbeth og Steen Nielsen. De tager entre af besøgende for at få et tilskud til vedligeholdelsen. I umiddelbar nærhed står en gammel vindmølle, der blev opført som et supplement til vandmøllen.

I det stadig aktive Fakse Kalkbrud (8) er der rundvisninger, og deltagerne opfordres til at tage hammer og mejsel med. Så har man en chance for at hugge en 65 millioner år gammel forstening ud af kalken. I byen er der et geologisk museum.

Fakse Kalkbrud – åben for guidede ture.

Faxe Bryggeri, der fremstiller både øl og sodavand, tager gæstfrit imod besøgende. Man kan få en rundtur på en moderne virksomhed med næsten 500 ansatte. Den bygger sin succes på faglig dygtighed og koralvand, der hentes op fra en boring 80 meter nede i den kalkholdige undergrund.

Nord for Fakse Ladeplads ligger Vemmetofte (9), måske bedst kendt som Vemmetofte Adelige Jomfrukloster. Det er en smuk middelalderborg med et stort jordtilliggende, der danner grundlag for opretholdelse af stiftelsen Vemmetofte. I slottet bor næsten 30 lejere i et særpræget bofællesskab, hvis idé kan føres tilbage til tiden omkring år 1700. Der er indrettet et antal moderne boliger på slottet, og i lejen indgår tre daglige måltider, der indtages i en lille restaurant, samt adgang til bibliotek og motions- og helsefaciliteter.

Klosterkirken er åben for gruppebesøg. Parken er frit tilgængelig. Vemmetofte ligger i et smukt skovområde med en række afmærkede spadserestier. Til godset hører også en campingplads ved Vemmetofte Strand.

Præstø – den lille by ved den tiltrækkende, næsten lukkede Præstø Fjord bag halvøen Feddet.

Præstø Havn fotograferet fra vest. Gæstesejlere benytter ledige pladser overalt i havnen.

Præstø

"Stor kan den aldrig blive, men den kan blive køn," sagde en borgmester i Præstø engang. Flertallet af sejlere giver ham ret. En køn, lidt stille fjordidyl, der står meget højt på fritidssejlernes liste over byer, man skal besøge. Hele havnen er omdannet til lystbådehavn, men engang var der en livlig søværts trafik til København. Der er plads til næsten 300 både.

Selve indsejlingen til Præstø må være en af Danmarks smukkeste. Sejlrenden ind mellem Feddet **(10)**, som er den halvø, der strækker sig ud fra nordsiden af Præstø Fjord, og Maderne og Præstø Næb **(11)** på sydsiden, er tæt afmærket. Man skal ikke mange meter uden for renden, før man mærker bunden med sin køl. 20-30 cm vand er der. Præstø ligger i læ bag Storeholm og Lilleholm.

Der er fine muligheder for at surfe på Præstø Fjord, som er en lagune 2-3 sømil på hver led. Det er også godt fiskevand med mulighed for aborre og gedde.

Ankerliggere kan forbisejle Præstø Havn, følge den 1,6 meter dybe, afmærkede rende mod nord og gå over mod Feddets kyst, hvor man ligger udmærket for svaj. Feddet er skabt inden for de seneste 2500 år af materialer fra Stevns Klint, der af strømmen er aflejret som en odde af grus og sand. Der er små klitter på østkysten, men også en fin badestrand.

I vestenvind finder man en ankerplads med læ lige nord for indsejlingen til Præstø Fjord, altså på Feddets østside nord for den østafmærkning, der står ved den lave grund Fedhage. Feddet er et meget søgt udflugtsmål.

Præstø er en provinsidyl, som er vokset stille og roligt uden at blive ramt af alt for mange af "udviklingens" knytnæveslag. Tæt ved Præstø ligger Nysø **(12)**. Nysø blev oprettet som herregård i 1670 af borgmestersønnen og købmanden Jens Lauridsen fra Præstø. Den smukke hovedbygning i barok er opført 1673. I romantikken var Nysø et kulturelt samlingssted omkring personer som Bertel Thorvaldsen og H.C. Andersen. Andersen blev her inspireret til dele af

Brolagte gader, kalket murværk, lave huse, masser af grønt – det er dansk provinsferie.

Præstø er ikke stor, men køn. En byvandring er en opdagelsesrejse i bymiljøer, der er åndehuller for den stressede sjæl.

"Den grimme ælling". På Nysø er der et lille Thorvaldsen-museum.

Det er Gøngehøvdingens land sydøst for Præstø. Gøngehøvdingen – Svend Povelsen – kæmpede som partisan mod svenskerne og deres tyske lejetropper i krigen 1658-60 og blev til en myte gennem Carit Etlars romaner "Gøngehøvdingen" og "Dronningens Vagtmester", filmatiseret til bl.a. TV.

Det fortælles, at Svend og hans folk en vinterdag blev forfulgt af en rytterskare ud over isen ved Roneklint **(13)** og Maderne. De flygtende nåede over, men isen kunne ikke bære forfølgerne, som gik gennem isen og druknede i det kolde vand. Skanserne på Roneklint er fra Englandskrigene i begyndelsen af 1800-tallet, da Præstø Fjord var et tilflugtssted for kaperskibe. Fra skanserne kunne eventuelle forfølgere beskydes.

I Bønsvigshoved Skov **(14)** på Jungshoved findes den velbevarede jættestue, der bærer navnet Svend Gønges Hule. Jungshoved Slotsbanke ved Jungshoved Kirke **(15)** er stedet, hvor romanen om den kække Svend Povelsen tager sin begyndelse. Her stod før svenskekrigene en borg, der blev ødelagt under krigen. Fra bankerne er der en fin udsigt ud over Bøgestrømmen over mod Nyord, hvor Svend Povelsen også måtte søge tilflugt for de overtallige besættelsestropper.

Gøngelandet kan også ses med udgangspunkt i Stavreby og Jungshoved Kirkehavn.

Nysø, der ligger 1 km fra Præstø Havn, lige ned til fjorden, blev oprettet som herregård i 1670 af borgmestersønnen og købmanden Jens Lauridsen fra Præstø. Den smukke hovedbygning i barok er opført 1673. I romantikken var Nysø et kulturelt samlingssted for bl.a. Thorvaldsen og H.C. Andersen.

0
5 km
10 km
1 Jungshoved
2 Viemose Skov
3 Farøbroerne
4 Bogø Mølle
5 Østerskoven
6 Grønsund Færgebro
7 Næsgaard Agerbrugsskole
8 Fanefjord Kirke
9 Madses Kirke
10 Udby
11 Knudshoved Odde
12 Masnedø fortet
13 Guldborgsundtunnellen
SVINØ
AVNØ FJORD
KNUDSHOVED ODDE
STORE STRØMMEN
GULDBORG SUND
VORDINGBORG
BOGØ
STUBBEKØBING
NYORD
STEGE B
Neder Vindinge
Nørre Alslev
Ørslev
Mern
Nyråd
Kastrup
Klarskov
Gundslev
Ravnsø
Havnsø
Orehoved
Farø
Bogø By
Kalvehave
Gl Kalvehave
Langebæk
Stensved
Petersgård
Viemose
Sandvig
Allerslev
Ugledige
Skallerup
Rekkende
Kragevig
Jungshoved
Stavreby
Jungshoved By
Degneholm
Nyord
Tyreholm
Balle Strand
Balle
Kindvig
Tågeby
Høvdingsgård
Segeby
Stårby
Liliendal
Tolstrup
Skovhuse
Skovhuse Skov
Petersværft
Skalkenæs
Kostervig
Koster
Tjørner
Langø
Ulvsund
Bøgestrøm
Marienborg
Store Lind
Sprovemagle
Røddinge
Store Damme
Askeby
Tostenæs
Lille Damme
Ellenæs Hage
Lilleø
Stammenakke
Jesmonde
Tærø
Borren
Ærøbrænde
Lærbæk
Vollerup
Koksebo
Fanefjord Kirke
Hårbølle
Hårbøllebro
Vindebæk
Ore
Næs
Karlsfelt
Vestergård
Vejringe
Næsgård
Maglebrænde
Algestrup
Torkilstrup
Lillebrænde
Tårup
Liselund
Blæsebjerg
Barup
Skerne
Ravnstrup
Lommelev
Brarup
Vilhelmsdal
Alstrup
Riserup
Egelev
Øster Kippinge
Vester Kippinge
Vigsø
Vestermark
Vigsnæs
Skovby
Odden
Guldborg
Lundby
Sullerup
Dukkerup
Gundslevmagle
Nørre Kirkeby
Nørre Vedby Kirke
Nørre Vedby
Gyldenbjerg Kirke
Gåbense
Bondens Nakke
Havnsø Næb
Sortsø
Sortsø Gab
Skovby
Vesterskov
Nyby
Alslev Skov
Egense
Inddæmning
Bavnehøj
Resle Skov
Valnæsgård
Suderø
Vålse
Vålse Vesterskov
Vig
Orenæs
Dyrefod
Storstrømsbroen
Færgestrøm
Bakkebølle Fredskov
Bakkebølle
Vintersbølle
Stensbygård
Stensby Skov
Stensby
Langebækgård
Langebæk Skov
Petersværft
Marienlyst
Oringe
Masnedøværket
Masnedø
Iselingen
Græsbjerg
Djævlekrog
Ornebjerg
Roseniefelt
ORE
Masnedsund
Store Kulsbjerg
Lekkende
Hovskov
Røstofte
Fæby
Snertinge
Snertingegård
Grundtvig
Udby
Teglstrup
Dyrlev
Hastrup
Beldringe
Skibinge
Endegårde
Lundegård
Stenstrup
Ømø Smidstrup
Jørnehoved
Ammendrup
Oremandsgård
Kragevig
Rekkende
Ugledige
Skallerup
Over Vindinge
Grumløse
Gammel Lundby
Lundby
Køng
Sværdborg
Sallerup
Sallerupgård
Avnø
Avnøgård
Hylteholme
Kastelev
Skaverup
Næs
Remkolde
Knudsskov
Trehøje
Oreby
Oregård
Skov
Stuby
Kastrup
Ørslev
Mern
Nyord
Kragehoim
Tyreholm
Degneholm
Sandvig
NYORD
Bøgestrøm
Helen
Melø A
Ulvsund
Langø
Koster
Tjørner
Kostervig
Borren
Sprovemagle
Store Lind
Marienborg
Lærbæk
Ellenæs Hage
Tostenæs
Askeby
Store Damme
Lille Damme
Bogø By
Bogø
Gundernæs
Koksebo
Vollerup

Fra Bøgestrømmen til Grønsund, Storstrømmen og Guldborg Sund

Den østlige port til Det Syddanske Øhav er det smalle, sandede farvand mellem Jungshoved på Sjælland og Nyord ved Møn. Indsejlingsbøjen skal findes 3-4 sømil ude i Fakse Bugt. For lystsejlerne uden elektroniske navigationsinstrumenter kan det i usigtbart vejr være noget af en detektivopgave at ramme indløbet til Bøgestrømmen. Men det skal findes, for der er masser af grunde og sten uden for sejlløbet.

De smalle, snoede farvande mellem Sjælland, Møn, Falster og Lolland har en mægtig tiltrækning på sommerrejsende med lyst til det blå element. Det opleves som hyggeligt og idyllisk, fordi det på samme tid er småt og meget righoldigt, overskueligt og med nye oplevelser efter hvert hjørne. De store byer i området er ikke for store. Vordingborg er et trafikknudepunkt. Nykøbing Falster er sæde for Storstrøms Amts administration og en driftig handels- og industriby. Stege og Stubbekøbing er provinsidyl efter noder.

Hele området er godt og tæt sammenbundet med broer, dæmninger, en enkelt færge og en tunnel. Som sejler kan man få den fornøjelse, at indtil flere broer skal åbne sig for én, mens bilisterne pænt må vente. Som bilist kan man svæve højt over vandene på Storstrømsbroen eller Farøbroerne. Teknikerne var i gavehumør, da de forærede Danmark det æstetiske vidunder: skråstagsbroen mellem Falster og Farø. Både for vejfarende og søfarende er det en øjenåbner uden sidestykke.

Naturen selv har også været rundhåndet. Således må Møns Klint henregnes til landets største seværdigheder.

Jungshoved Kirkehavn ligger så at sige lige uden for kirkegårdsmuren. I forgrunden voldstedet, hvor hele det dramatiske eventyr om Gøngehøvdingen tog sin begyndelse.

Sandvig Havn er en af de talrige småhavne, der findes overalt ved de danske kyster som vidnesbyrd om, at "dansken husvant plasker til søs". Ingen særlig havneby, men lyst til vandet – og gæstfrihed.

Første gang man sejler ind i havnen i Nyord forbavses man over den meget smalle passage mellem molearmene – og mindes om læresætningen: indgående viger for udgående. En hyggelig havn i et stille samfund.

Stavreby og Jungshoved Kirkehavn

Det er Gøngehøvdingens gamle land man anduver, når valget falder på en af de to småhavne. Begge er for fartøjer med en dybgang på ikke over en meter. Gøngehøvdingen med det borgerlige navn Svend Povelsen er en partisanhelt fra svenskekrigene 1658-60. Hans liv og bedrifter er beskrevet i romanerne "Gøngehøvdingen" og "Dronningens Vagtmester" af Carit Etlar – filmatiseret til TV i 1990'erne.

Indtil de hærgende svenskere drog gennem Sjælland, lå der en borg i Jungshoved **(1)**. I dag er der kun et voldsted tilbage lige ved kirken. Det var her Svend samlede sin friskare og opererede mod de fremmede tropper. Dengang var landskabet præget af afbrændte gårde, forsømte marker og nedhuggede skove.

Den, der i dag bestiger det gamle voldsted ved siden af kirken, får en vældig udsigt over Jungshoved Nors sivkransede bredder og Sydsjællands skovklædte højdedrag.

Sandvig

Fra landsiden kommer man til havnen i Sandvig ad en dejlig snoet vej gennem en lille, næsten blundende landsby. Fra søsiden kan den anduves af både på op til 1,5 m.s dybgang. Der er plads til ganske få gæstesejlere. Man får fred og ro her. De nærliggende småhavne Kindvig Strand og Balle Strand kan kun anløbes af lokalkendte. Dansk Sejlunion har (for medlemmer af klubber under DS) udlagt to ankerbøjer lidt nordøst for Sandvig Havn.

Nyord

Nyord er meget populær blandt sejlere, der tiltrækkes af den uforstyrrede idyl på den særprægede ø. Havnen er anlagt mellem et par molearme, der rager ud fra land. Der er plads til 60 både, hvoraf en del er fiskere, som af og til er leveringsdygtige i friskfangede fladfisk og rejer.

"Havnen ved Nyord!" udbryder Achton Friis i "De Danskes Øer". Han besøgte Nyord i oktober 1922 og skrev:

Nyord tiltrækker mange gæstesejlere, der dels vil nyde lillehavnens ferieliv, dels gå på opdagelse i Nyord By, der er bilfrit område, dels nyde øens natur.

"Synet af den var den fuldkomne lykke. Gid aldrig noget vil ændre dens udseende eller forstyrre dens ro, ingen sejlmaskine af et sportsfartøj kruse dens vand, ingen turist skæmme dens fredelige idyl!"

Landsbyen på Nyord samler sig rundt om den ottekantede kirke, der er bygget med Frederiksberg Kirke i København som forbillede. Byen er bilfrit område og ligger i øvrigt hen som i tiden før udskiftningen med gårde og huse tæt sammen.

Øens østlige del er stort marskområde med et meget rigt og varieret fugleliv, der kan iagttages fra et observationstårn. Der er viber, strandskader, klyder, kobbersnepper, rødben, rørhøg, gravand, spidsand, skeand, gul vipstjert og mange måger. Hejrerne går på fiskeri i det lave vand, og brushanen lader sig også se. Mangfoldigheden i fuglelivet kan kun bevares, hvis man færdes varsomt og undgår fugle, der ruger eller har unger.

Har man ikke nok i Nyords lyksaligheder, er der en god turmulighed til Ulvshale **(se kort side 110 nr. 11)** på Møn. Her ligger Ulvshaleskoven, der for en stor dels vedkommende er naturskov, som har fået lov at udvikle sig uden studsninger med skovfolkets motorsave. Kun stierne er holdt fri. Midt i området findes et naturcenter med alle oplysninger tilgængelige. Ud mod Ulvshale Løb, der i dag er spærret af en

Nyords østlige del er et stort marskområde med et rigt fugleliv, der kan iagttages fra et observationstårn.

Steges vartegn – Mølleporten. Den er en del af et fæstningsanlæg fra 1400-tallet.

dæmning, ligger en skanse fra Englandskrigenes tid. Efter tabet af den danske flåde i 1807 beherskede englænderne de danske farvande. Danskerne førte kanonbådskrig mod de engelske handels- og krigsskibe. Adgangen fra Østersøen til Møn gik dengang gennem det strømfyldte løb, som imidlertid kunne lukkes effektivt af et par kanoner på skansen ved Ulvshale Løb.

På nordsiden af Ulvshale er der en førsteklasses badestrand med sand og klitter.

Stege

Hovedstaden på Møn er Stege. Stege har en rummelig lystbådehavn, og for fartøjer, der kan knibe sig under Stegebroen med en gennemsejlingshøjde på 1,85 m, ligger Stege Nor åbent.

Steges vartegn er Mølleporten med tårn og spir. Den var fra 1430 en del af et fæstningsanlæg rundt om hele byen. I hundredåret 1430-1530 oplevede Stege en storhedstid som følge af sildefiskeriet. Derfor er der sild i Steges byvåben. Møns Museum har en udstilling med eksempler på de forsteninger, man kan finde ved Møns Klint.

Alle der besøger Stege retter blikket og opmærksomheden mod Møns Klint **(se kort side 110 nr. 9)**. Enten napper man bussen eller lejer en cykel for at se denne enestående seværdighed.

Den er i sig selv et bevis på, at naturen let kan hamle op med oplevelsescentre, legeparker og lignende menneskeskabte seværdigheder. Møns Klint tiltrækker mange tusinde gæster, der kommer for at opleve "suget" ved at stå på toppen af et af udsigtspunkterne og kigge ned ad de hvide kridtformationer, der falder brat mod det blå hav. Møns Klint har kombinationen af den grønne skov, de hvide klinter og det blå hav. Der er mulighed for en god spadseretur i lige præcis den sværhedsgrad, som passer (læs mere om Møns Klint side 111).

Liselund Park **(se kort side 110 nr. 10)** og dens bygninger ligger i den nordligste ende

Stege Lystbådehavn ved indsejlingen til Stege Nor.

af det store område, der i tiåret 1974-84 blev erhvervet af miljøministeriet. Det er et eksempel på bygnings- og havekunst fra 1700-tallets slutning. Liselund er et lystslot, bygget 1792-95 til kammerherre Antoine de la Calmettes hustru, Lise. Parken er i romantisk havestil.

Området ejes af det offentlige og Klintholm Gods **(se kort side 110 nr. 12)**, der i fællesskab har udgivet en folder med kort over hele stisystemet.

Kalvehave

Kalvehave er en anseelig lystbådehavn med 315 pladser. Den er præget af, at vi nu befinder os for enden af landevejen fra København. Mange storstadsfolk foretrækker at lade deres båd ligge her midt i smørhullet.

Kalvehave var engang færgeby for forbindelsen til Møn, men efter indvielsen af Dronning Alexandrines Bro i 1943 ophørte færgeriet. Den færge, der ligger i Kalvehave, sejler kun til Statens Veterinære Institut for Virusforskning på Lindholm, og der er absolut adgangsforbud. Det skyldes bl.a. at forskerne på øen arbejder med virus, som fremkalder frygtede husdyrsygdomme.

En god udflugt fra Kalvehave er til Sprove **(se kort side 110 nr. 13)** på Møn, hvor der er en af Danmarks største og flotteste jættestuer, Kong Asgers Høj. Gennem en 10 m lang gang kommer man ind i gravkammeret, der er 2 x 10 meter. Væggene i kammeret er bygget af 19 kampesten. Loftet udgøres af 6 dæksten.

Fra Dronning Alexandrines Bro er der en flot udsigt over Bøgestrømmen mod nordøst og Ulvsund og øhavet til den modsatte side. Når kapsejladsen Sjælland Rundt sender en skare på 6-800 sejlbåde igennem farvandet, er man i 1. parket. Det er den sidste weekend i juni.

Kalvehave ved Ulvsund og Dronning Alexandrines Bro (1943). Gennemsejlingshøjde 26 m.

Særligt spændende er det, om alle de ivrige sejlsportsfolk husker, at søafmærkningen "vender" her. Det betyder, at de grønne og røde afmærkninger pludselig skifter side i sejlløbet. Hvor man før skulle have grøn til styrbord, skal man nu have grøn til bagbord – og omvendt med rødt! Husker man det ikke, sejler man uden for løbet med en grundstødning til følge.

Der er gode ankerpladser nord for Kalvehave ved Viemose Skov.

Petersværft

Med kurs fra Kalvehave mod sydvest får man Langø om styrbord, slår et svaj nord på og har derefter Tærø til bagbord. Lige over for Tærø ligger Petersværft, en privat bro, hvor man kan ligge ved brohovedet. Kendere anbefaler, at man søger en smule mod øst og ankrer neden for Langebæk Skov. Der er ingen by, ingen huse, ingen faciliteter i land. Men man kan være heldig at høre nattergalen i tiden indtil midsommer. Farvandet mellem Sjælland, Langø, Tærø og Lilleø er en labyrint af fladvand og

Farøbroerne med en samlet længde på 3300 m. De forbinder Sjælland og Falster via Faro, hvor der er afkørsel til Bogø.

vandrige render. Der er mange gode ankerpladser at finde for den, der har lyst til at gå lidt på opdagelse – evt. med hjælp fra sejleren Jan Eberts glimrende bog om danske ankerpladser.

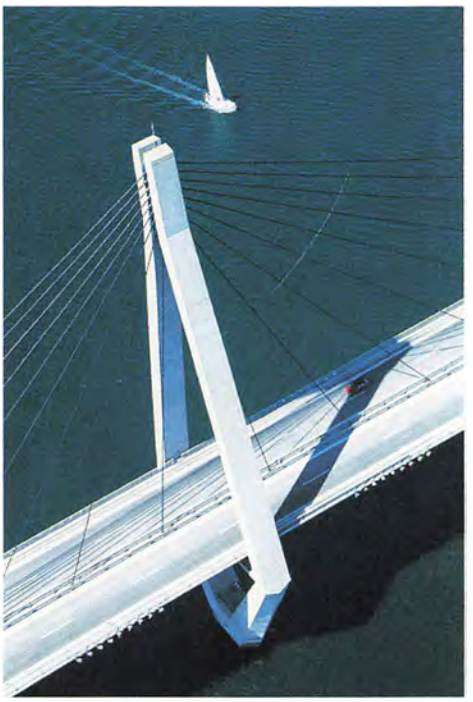

Farøbroerne

Farø

Normalt anses det ikke for klogt at ankre ved Farø midt mellem Sjælland og Falster. Så lad os gå ud fra, at det overvejende er bilister, der kommer – dels for at nyde udsigten til Farøbroerne, dels for at besøge informationscentret **(3)** for turister og trafikanter. Forvilder en sejlerfamilie sig ind, ligger dens båd formentlig i havnen på Bogø.

Farøbroerne har en samlet længde på 3300 m. De blev indviet i 1985 som et led i Fugleflugtslinjen mellem Norden og Tyskland. De aflaster den gamle Storstrømsbro fra 1938. Farøbroerne anses almindeligvis for at være et af de mest vellykkede broanlæg i Danmark. De to sæt provokerende skråstag, der bærer højbroen, er et billede af de himmelstræbende 1980'ere, da Danmark skulle komme sig oven på energikrisen i 1970'erne og havde brug for optimisme i en arbejdsløshedstid.

Nordbroen har en gennemsejlingshøjde på 20 m, sydbroen har en højde på 26 m. Den har givet navn til de største kapsejladsbåde, der deltager i Sjælland Rundt. De er bygget med en mast på 26 m og kaldes "broskrabere", fordi deres radioantenne i mastetoppen af og til skraber imod undersiden af broen.

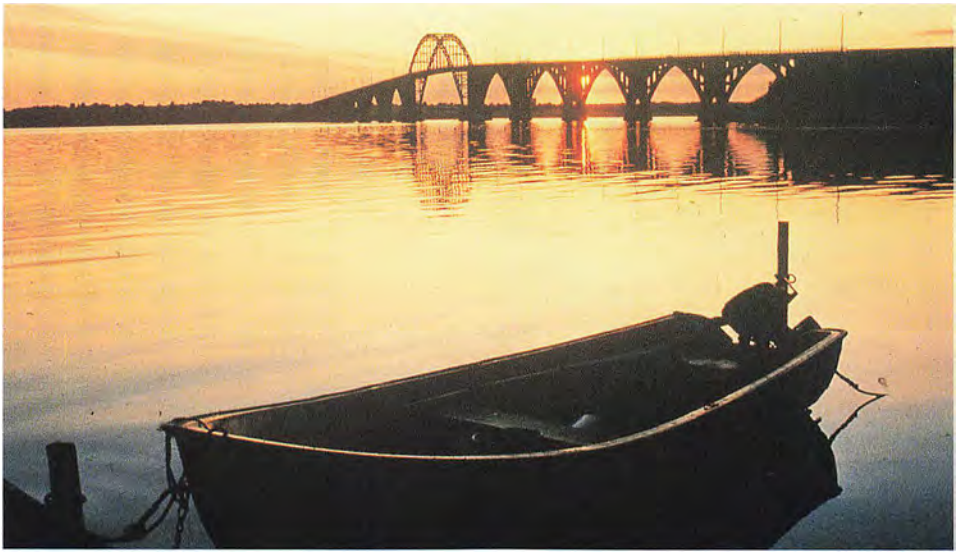

Dronning Alexandrines Bro i solnedgang.

Sortsø

Løbet syd om Farø og Bogø hedder Sortsø Gab, og her ligger på Falstersiden en forholdsvis nyanlagt lystbådehavn i Sortsø. Den ligger i fredelige omgivelser med udsigt til Farøbroerne – og som udgangspunkt for en fisketur langs kysten.

Bogø

Bogø Havn ligger på øens sydside. Det er en færgehavn, en fiskerihavn og en lystbådehavn. Ikke af de store, men hyggelig. Færgen sejler til Stubbekøbing på den modsatte side af Grønsund. Bogø er forbundet med Møn ved en dæmning, anlagt i 1943 – samme år som Mønbroen blev åbnet. I vest kan man via Farø køre op på motorvejen mellem København og Rødby.

Bogø består af Nyby, der er en moderne parcelhusby, og Gammelby, der svarer til sit navn. Der er smukke bindingsværkshuse og en gammel kirke. I nærheden af øens højeste punkt ligger Bogø Mølle **(4)**, en fuldt restaureret hollandsk vindmølle. Senest er Bogøs navn båret ud af noget så sødt som hjemmelavet chokolade fra en lille konfekturevirksomhed. Der bor omkring 900 på øen. I Østerskoven **(5)** er der rejst en "mærkesten" til minde om løskøbelsen fra kongens gods i slutningen af 1700-tallet. Der

Bogø – med færgeforbindelse til Stubbekøbing. Færgen er en del af den nationale cykelrute.

Stubbekøbing med den rummelige havn. Lystbådehavnen kan være godt fyldt op i højsæsonen. Trafikhavnen må kun benyttes efter havnefogedens anvisning.

var 29 gårde på Bogø. Hver havde sit mærke. De er nu hugget ind i stenen. I Østerskov er der også en jættestue.

Stubbekøbing

Ret syd for Bogø ligger Stubbekøbing. Vi er på Nordfalster, hvor i gamle dage øens økonomiske tyngdepunkt lå. Stubbekøbing var førende i handel og skibsfart. Udgravninger ved Fribrødreåen fortæller om import af vendiske skibsbygningsteknikker i vikingetiden – et vidnesbyrd om forbindelser over Østersøen.

Byen var et let bytte for overfald fra søsiden. Den blev desuden raseret af både brande og stormflod. Det endte med, at kongen i 1682 lod udenrigshandlen flytte til Nykøbing, og derefter svandt Stubbekøbings betydning ind til det, den er i dag. Og det er ikke meget.

For turister betyder byen en del. Der er en fin lystbådehavn, og der er færge til Bogø. Kun 12 minutter tager overfarten. På havnen i Stubbekøbing hilses man af et skilt med et digt af den nu afdøde poet Piet Hein:

"Lad os nyde vores Danmark
så mangfoldigt som vi kan!
Jeg vil fa'mig ikke køres
over sø og salten vand
liså lidt som jeg vil svømme over land.

Lad os dampe og MS'se
lad os sejle, lad os ro!
Tænk hvis gamle Gubbe Noa
havde vaklet i sin tro –
og sat sig ned og ventet på en bro".

Torvet i Stubbekøbing – ikke kun en plads, man haster over, men et nyrestaureret byrum af høj kvalitet.

Møllegade, Stubbekøbing.

Stubbekøbings torv med 0 km-stenen og en buste af Kong Frederik VII er renoveret i 1991 med stor nænsomhed, sikker sans og lidt held – så det nu fremtræder som et af de fineste torve i landet. Den brolagte plads indrammes af beboelseshuse, en butiksejendom, rådhus, posthus og bank. Rådhuset bærer indskriften "Lad dem styre, der forstår det".

Byen har Nordeuropas største veteranmotorcykelmuseum. Næsten 200 motorcykler og knallerter rummer det. De fleste er samlet af afdøde malermester Erik Nielsen, der selv restaurerede dem korrekt til mindste detalje.

Grønsund Færgebro **(6)** i snævringen mellem Falster og Møn kan anløbes af lystfartøjer. Den er dog noget forfalden og uden faciliteter, så stedet nås måske bedre på cykel. Det er et ældgammelt færgested, som har fået en plads i dansk litteratur på grund af Marie Grubbe (1643-1718) og Søren Ladefoged.

Marie var datter af den fineste danske adel, to gange gift i de højeste kredse bl.a. med kongens søn, Ulrik Frederik Gyldenløve. Men alligevel valgte hun at følge sit hjerte og løb bort med Søren. Hun kom til at leve i skam og skændsel som forlystelse for lejesoldater på Europas slagmarker. Den fordum så fine adelsfrøkens skæbne er skildret af St. St. Blicher i "En landsbydegns dagbog", af Ludvig Holberg, H.C. Andersen og I.P. Jacobsen i romanen "Marie Grubbe".

Hendes livsaften som lugekone, gift med en færgemand begrundes med at "hun gad så gerne lugte tjære og hestegrøde". Hr. Søren endte i fængsel for drab. Selv døde hun i yderste fattigdom i juni 1718.

Man kan fortsætte endnu et stykke og kommer så til en stor landbrugsskole, Næsgaard Agerbrugsskole **(7)**, hvis historie er omtalt i afsnittet om Hesnæs.

Fra landbrugsskolen er der den smukkest tænkelige udsigt mod Møn.

Hårbølle

Når man sejler fra Østersøens vilde vover ind i Grønsunds beskyttede farvand, styrer man gennem Hestehoved Dyb langs Falsters skrænter og har Hårbølle ret forude. Det er en fiskeri- og lystbådehavn af de stille. Den ligger ikke ved tursejlernes hovedgade.

Et par kilometer nord for havnen ligger den lille Fanefjord **(8)**, som er et lavvandet område ind til Fanefjord Kirke. Det er en attraktion, der trækker besøgende fra nær og fjern. Kirken er udsmykket med nogle af Danmarks fineste kalkmalerier fra sengotisk tid. De farverige billeder fra omkring 1480 gengiver talrige scener fra bibelen. Kunstnerens inspiration er træsnit fra en "folkeud-

Fanefjord Kirke på den sydvestlige del af Møn er udsmykket med nogle af Danmarks fineste kalkmalerier.

Kalkmalerierne i Fanefjord Kirke er vidt berømte og kirken derfor meget besøgt. De farverige billeder fra omkring 1480 gengiver talrige scener fra bibelen. Det er træsnit fra en "folkeudgave" af bibelen, som har været kunstnerens inspiration.

gave" af bibelen. Billederne giver et kig ind i Middelalderens miljøer: bonden i arbejde på marken, herremanden og krigskarle fuldt bevæbnet, kvinder og børn og meget mere.

Lige syd for kirken ligger langdyssen Grønsalen, også kaldet Grønjægerhøj. Den er 100 meter lang med 134 randsten.

Mod sydøst ved Madses Klint er der en stor sammenhængende bøgeskov, der ejes af et par hundrede Fanefjord-beboere. En gruppe særligt store bøgetræer lige ud til kanten af klinten er fredlyste, fordi de tjener som et godt sømærke.

Hele kyststrækningen fra Madses Klint **(9)** til Hårbølle byder på gode fiskepladser. I sejlersæsonen er det især hornfisk og ørred.

Vordingborg

Man ligger under selve kong Valdemar Atterdags beskyttelse i Vordingborg. Megen fantasi kræver det ikke at levendegøre den glorværdige tid, da Vordingborg var en af rigets vigtigste bastioner. Gåsetårnet, som den dag i dag knejser over havnen, står som et synligt minde om dengang danskerne med en guldgås i spirets top hånede tysken: "Kom og tag mig hvis du kan!"

Hårbølle på Møn. Et par kilometer fra havnen ligger Fanefjord Kirke.

Vordingborg Nordhavn – byens gæstehavn, placeret næsten i centrum og lige uden for en af landets store seværdigheder, Gåsetårnet.

Der er 300 bådepladser i Nordhavnen, som ligger i byens centrum. Det er den autoriserede gæstehavn, men der findes også en bådehavn i Vordingborg Sydhavn (trafikhavnen).

Der er få skridt fra Nordhavn til resterne af det vældige fæstningsanlæg. I årene op til midten af 1300-tallet blev der skabt en borg på 30.000 kvm med 8 fæstningstårne, hvoraf Gåsetårnet var det største. 36 m højt. Syv stokværk fra fangekælder til murkrone. Teglstensmure på 3,5 m.s tykkelse. I Gåsetårnet, der har været fredet i over 150 år, er der en udstilling om tårnets brug gennem tiderne. Fæstningen var centrum i forsvaret mod de aggressive Hansestæder i Nordtyskland, og gåsen skal ifølge overleveringen udtrykke foragt og latterliggørelse. Den var også udgangspunkt for samling af et rige, der bestod af alle øerne og dele af Nordtyskland.

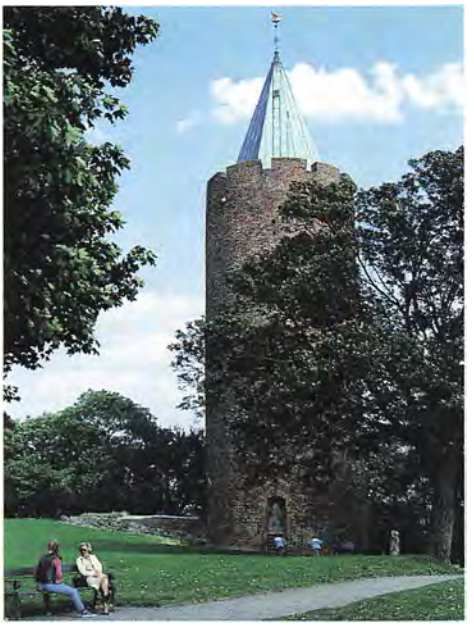

Gåsetårnet er Danmarks bedst bevarede tårn fra middelalderen. Det blev opført omkring 1370 af kong Valdemar Atterdag. På toppen af det 10 meter høje spir satte han en guldgås for at spotte sine fjender, som han sammenlignede med en flok skræppende gæs.

Sydsjællands Museum på fæstningsområdet er den rene frodighed. Årsag: museet har en botanisk have med et stort antal af de gamle læge- og krydderurter.

På det store fæstningsområde findes Sydsjællands Museum med arkæologiske og kulturhistoriske samlinger og en historisk botanisk have med et stort antal gamle læge- og krydderurter, der dyrkes med omhu.

Da Vordingborg mistede sin militære betydning op gennem 1500-tallet, sank byen langsomt ned i provinsmørket, men byen genvandt en vis position med jernbaneanlægget i 1870 og senere med åbningen af Storstrømsbroen i 1938. I dag er byen en typisk, moderne dansk handels-, industri- og serviceby. Trafikpresset er de senere år aftaget på grund af åbningen af Farøbroerne lidt længere mod øst.

En halv snes kilometer nord for Vordingborg ligger landsbyen Udby **(10)** med en smuk middelalderkirke og en velbevaret 1600-tals præstegård. Det er digteren, teologen og folkeopdrageren N.F.S. Grundtvigs (1783-1872) fødested og barndomshjem. Han vendte tilbage som hjælpepræst for sin fader 1811-13.

Udby Præstegård nord for Vordingborg er ikke alene et smukt bygningsværk, men også Grundtvigs fødested og barndomshjem. I præstegården er der en mindestue for Grundtvig.

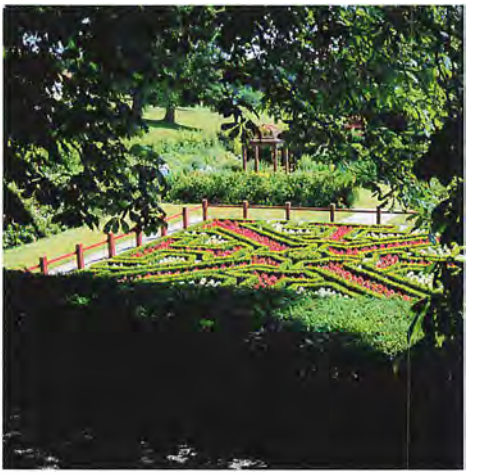

På slotsbanken bag Gåsetårnet ligger en lille have, anlagt i første halvdel af 1900-tallet af G.N. Brandt, inspireret af renæssancens haveanlæg. Haven bliver i disse år ført tilbage til den oprindelige skikkelse.

Grundtvig er den enkeltperson, der mest har præget danskernes forståelse af sig selv. Gennem sine tanker om skole, kirke og hjem og især med sine flere tusinde salmer har han skrevet sig ind i danskernes hjerter.

Knudshoved – den 15 km lange, smalle odde – er et af de fineste og mest særprægede naturområder i Det Syddanske Øhav.

"Den signede dag med fryd vi ser
af havet til os opkomme.
Den lyse på himlen, mer og mer,
os alle til lyst og fromme".

I Præstegården i Udby er der indrettet en mindestue for Grundtvig.

Nordvest for Vordingborg skyder Knudshoveds **(11)** 15 km lange, smalle odde sig ud i Smålandsfarvandet og fortsætter som en undervandsryg yderligere 15-20 km mod nordvest.

Odden og revet skiller Smålandsfarvandet fra Avnø Fjord og Karrebæksminde Bugt.

Det er et af de mest særprægede naturområder i Det Syddanske Øhav, et mål for en cykeltur, som – hvis man vil helt ud – varer det meste af en dag. Søer og højdedrag, enge og skove, sandstrande og moser veksler hele tiden. Odden er en del af

Storstrømsbroen med gennemsejlingshøjde 26 m blev indviet i 1938, Det er en kombineret vej- og jernbanebro mellem Masnedø og Orehoved på Falster.

Rosenfeldt Gods. Naturplejen udføres i et samarbejde mellem Rosenfeldt, amtet og Danmarks Naturfredningsforening. Det praktiske arbejde er lagt hen til en flok græsningskvæg, der vedligeholder de gamle overdrev og forhindrer dem i at springe i skov. Mod nord ind over Avnø Fjord kan man være heldig at se sælerne sole sig på de store sten i det lave vand. Der er mængder af fugle og frøer. For den udholdne venter belønningen helt ude på spidsen, hvor resterne af det druknede morænelandskab rejser sig som høje bakkedrag.

Hele vejen er der godt badevand og fine muligheder for lystfiskeri.

Masnedø

Den lille Masnedø i Storstrømmen lige ud for Vordingborg er forbundet med Sjælland med Masnedsundbroen, der har en fri gennemsejlingshøjde på 4,8 m i den nordlige og 5,4 m i den sydlige del. Broklappen åbnes under hensyntagen til den store landevejs- og jernbanetrafik over broen. Lystsejlere med tid nok kan lige så vel sejle syd om Masnedø.

I dag synes øen næsten at synke i knæ under vægten af Storstrømsbroens landfæste, el-værket, en vindmøllepark og Nordeuropas største drivhuskompleks – opført for at udnytte spildvarmen fra elproduktionen.

1912-15 blev der opført et fort (**12**) på Masnedøs vestside, bygget til at beherske den indre del af Smålandsfarvandet og Storstrømmen. Fortet er nu ejet af kommunen og åbent for publikum.

På øens østside findes en privat havn tilhørende Masnedø Marinecenter. Gæstesejlere er velkomne, og i marinecentret er der bl.a. forhandling af skibsudstyr, reservedele til motorer samt reparationsværksted. Centret har en 6 tons kran.

Storstrømsbroen og Gåbense

Vej- og jernbanebroen over Storstrømmen (1938) var i årtier Europas længste bro med sine godt 3200 m. I skønhed kan den ikke måle sig med Farøbroerne, men den er for-

Guldborgbroen (1934) åbner gratis for de skibsfarende i Guldborg Sund. Vis signalflag N (det køkkenternede) eller giv lyd: en lang og en kort.

synet med cykel- og gangsti. Den har 26 m.s fri gennemsejlingshøjde.

På Falsters nordkyst tæt ved broen finder vi Gåbense Havn – en lystbådehavn med 70 pladser, heraf 20 til gæstesejlere. Det er det gamle færgested, og enkelte bygninger minder endnu om den svundne tid. Der er ingen egentlige servicefaciliteter, men der er cykler til fri afbenyttelse, så man kan komme til en kiosk halvanden km væk.

Der er gode bademuligheder med badebroer. Hornfiskeriet er godt.

Gåbense Havn ikke langt fra Storstrømsbroen.

Orehoved Havn er placeret lige vest for Storstrømsbroen. Det er en ren trafikhavn uden faciliteter for lystsejlere.

Guldborg Sund

Det smalle farvand, der skiller Lolland og Falster, hedder Guldborg Sund. Af uforklarlige grunde regner tursejlere det ikke med til nettet af hovedruter. Farvandet er snoet, meget afvekslende og med gode havne og ankerpladser. For medsejlere, der ikke bryder sig om alt for store bølger og sprøjteri, er det ideelt. Der er altid læ.

En sejlerfamilie kan næsten få den opfattelse, at det er for underholdningens skyld der er slået bro over sundet hele to steder: ved Guldborg og ved Nykøbing. Børn og barnlige sjæle finder det morsomt at sætte signalflag "N" (det blå- og hvidternede) på halv fortop, blæse en lang og en kort i tågehornet for at aflevere de foreskrevne lydsignaler eller snakke med brovagten over VHF-radioen for at forhøre sig om broåbning. Efter en venlig forkyndt ventetid, der i Nykøbing skal tilpasses togets passage, blinker lamperne, klokkerne ringer og broen går op! Kun for os! Og man sejler igennem med en begejstret vinken til brovagten og de mange bilister, der pænt holder og venter.

Turen gennem Guldborg Sund er det, sejlere kaldet et kosteræs. Der er mange afmærkninger, og kommer man på den forkerte side, risikerer man en grundstødning på det lave vand. Sundet syd for Nykøbing med småøerne Flatø, Kalvø, Lilleø og Kejlsø mod vest og Barholmene mod øst giver fantasien et stenalderlandskab at arbejde med. I dag er der masser af åleruser, og her gik de engang barfodede rundt og drev deres fiskeri – de stenaldermennesker, hvis vældige gravområde ligger i Frejlev Skov ikke langt fra Nysted (s.d.).

Ved Skejten øst for Kejlsø kan man se de såkaldte stenstrøninger, som er en naturlig forekomst af stenblokke. De er efterladt ved isens hastige afsmeltning 12-14.000 år f.Kr. På agerlandet er de efterhånden blevet fjernet og benyttet til bl.a. byggematerialer. Det kunne også være sket med stenblokkene i Guldborg Sund, hvis de ikke var blevet fredet. Derved er landskabet lige efter istiden bevaret for nutiden. Stenstrøningerne ligger ud for Frejlev Skov på Lolland med de mange fortidsminder, som er beskrevet under Nysted.

Der er gode ankermuligheder hele vejen gennem Guldborg Sund. Håndbøgerne anbefaler pladser ved Grimmers Nakke lige syd for Guldborg, Herrevig i nærheden af Pandebjerg Gods, øst for Kalvø syd for Nykøbing og vigen ved Frejlev Skov i Bredningen. Går man i land her, kan man se oldtidsminderne og på en god travetur nå Skalkenes by, Frejlev, hvor Skalkekorset bevidner deres fiffighed. (Se Nysted).

Guldborg Sund strækker sig fra Guldborg i nord til Nysted Bredning mod syd.

Det er et godt cykelområde med afmærkede ruter rundt langs sundets kyster. Især på Falstersiden forløber ruten ad rolige biveje og markveje.

Har man lyst til nærkontakt med det våde element er der mulighed for kanosejlads i sundets nordlige del fra Guldborg til Nykøbing. Der er kanoudlejning i Nykøbing.

Både cyklister og kanosejlere kan benytte sig af muligheden for primitiv overnatning på nogle små teltpladser langs sundet.

Fra søsiden er de markeret med orange bøjer.

Guldborg

Guldborg Lystbådehavn ligger på Lolland lige syd for Guldborgsundbroen. På Falstersiden er der en mindre bådehavn. Gæster er velkomne begge steder. Broens gennemsejlingshøjde er kun 4 m, så de fleste tursejlere må bede om en åbning.

Der er god badestrand nord for broen. Anbefalede udflugter er på Falstersiden en tur mod nord til Svenskerskansen – et af Det Syddanske Øhavs minder fra svenskekrigene 1658-60. Her forsøgte en dansk forsvarsstyrke at stoppe en svensk flådeenhed, men forgæves. Danskerne tog flugten, og forskansede sig i Nakskov.

Guldborg fotograferet fra syd med Guldborg Lystbådehavn i forgrunden på Lolland. Der er også en mindre lystbådehavn på Falster, ligeledes syd for broen.

Staldgården i Nykøbing er et gammelt kvarter med tidligere arbejderboliger, som er smukt restaureret.

På Lolland er der en fint restaureret mølle i Majbølle 3 km fra Guldborg.

Indtil 1987 var Guldborg et voldsomt trafikeret sted, idet hovedvejstrafikken mellem Rødby og København skulle denne vej over klapbroen fra 1934. I dag er trafikken så at sige forsvundet under vandet.

Godt tre sømil syd for broen ligger Guldborgsundtunnellen **(13)** "på havsens bund" 12 m nede. De 460 m lange tunnelrør fører nu motortrafikvejen under vandet. Pris: 280 millioner. Indvielse: 1987.

En usynlig seværdighed!

Nykøbing

Der er ikke færre end fire havnemuligheder i Nykøbing. Nord for klapbroen, Frederik IX's bro, er der fiskeri- og lystbådehavnen med 335 pladser, Søndre Bådehavn med 30 pladser og på Lollandssiden Toreby Havn med 105 pladser. Syd for klapbroen kan man anløbe Lergravsbroen med 80 pladser.

For blå turister, der ikke er i egen båd, men som gerne vil opleve Guldborg Sund fra søsiden, er den festligt rødmalede, ombyggede kutter "Antigua II" en oplagt mulighed. Der er også kanoudlejning, og Guldborg Sund er et godt farvand til kanosejlads.

Overblikket over byen henter man fra det 32 meter høje, gulmalede vandtårn.

Nykøbing er Storstrøms Amts administrative centrum og hovedbyen på Lolland-Falster. Det er også et industrielt og handels-

Lystbådehavnen i Nykøbing F. – en af fire havnemuligheder i hovedstaden for Storstrøms Amt.

mæssigt tyngdepunkt, og det mærkes på livet i byen, som er lidt mere storbypræget end andre steder på sydhavsøerne.

En dominerende virksomhed i Nykøbing er sukkerfabrikken. For en besøgende synes det, som om skilte overalt viser erhvervslivets vej. De bærer påskriften "Roekørsel".

Byens historie går tilbage til 1100-tallet, og den voksede sig stor sammen med et efterhånden imponerende borganlæg, der i dag kan ses som model på byens museum. I byen er der kun en enkelt rest tilbage af den tidligere kongelige bolig, som blev solgt til nedrivning i 1767. Det er en rest af fæstningstårnet Fars Hat på hjørnet af Slotsgade og Strandboulevarden. En model af det omfattende fæstningsanlæg kan ses på museet Falsters Minder i Czarens Hus fra ca. 1700. Det var oprindeligt et gæstgiveri, og den russiske czar Peter den Store overnattede på stedet i 1716.

Nykøbing Kirke – Gråbrødrekirken eller Fransiscanerkirken har, som navnet antyder, været en del af et klosteranlæg, der blev opført af Erik af Pommern i 1419. I kirken findes landets største stykke kirkeinventar. Det er Dronning Sophies anetavle fra omkring 1625, som har et areal på godt 50 kvadratmeter.

Nykøbing fremhæver blandt sine øvrige tilbud Brandmuseet, de vilde dyr i Zoo og frem for alt Middelaldercentret **(se kort side 96 nr. 14)** ved Hamborgskoven på Lollandssiden.

Det er et videns- og oplevelsescenter. Her forskes i Middelalderens håndværk og teknik. Resultaterne bliver formidlet på arbejdende værksteder, så de besøgende får et levende indtryk af, hvad man kunne dengang for 6-700 år siden. Man kan selv prøve kastemaskinerne, de såkaldte blider, der var et drabeligt våben ved belejringer. Bliderne er overdimensionerede stenkastere, som – har forsøgene vist – kan skyde med stor præcision. Faktisk kan man ramme inden for 5 x 5 m på over 100 m.s afstand. Der er mulighed for bueskydning og sejlads med kopier af Middelalder-fartøjer. Skibet fra Gedesby (se Gedser) ligger sejlklart i centrets havn. Tager man med på en tur på sundet, får man et levende indtryk af kvaliteten i de gamle fragtskibe.

Hver sommer afholdes ridderturneringer i centret.

Fra Nykøbing er der ca. 8 sømil syd på til den sydafmærkning, der står mellem Flinthorne Rev på Lolland og Skelby på Falster. Her kan man vælge, om man vil videre syd på til Gedser (s.d.) eller vest på til Nysted (s.d.).

En middelalderlig falkonér er en af oplevelsesmulighederne i Middelaldercentret ved Nykøbing F.

Færdselsregler i naturen

Normalt er sund fornuft og almindelig omtanke tilstrækkelig, når man færdes i det fri. Men der er også et sæt færdselsregler i naturbeskyttelsesloven. Her er nogle af de vigtigste:

Strande

Færdsel til fods langs Danmarks kyster er tilladt overalt, uanset om stranden er i privat eller offentlig eje. (Gælder dog ikke områder med sammenhængende plantedække helt ud til vandet). Grundejere må ikke hindre eller vanskeliggøre adgangen. På private områder må ophold eller badning ikke finde sted inden for 50 meter fra beboelse.
Hunde skal føres i snor fra 1. april til 30. september.

Skove

Man må færdes i skove til fods eller på cykel, hvis der er lovlig adgang til den pågældende skov, d.v.s. hvis en offentlig vej fører til skoven eller man kan komme til den på anden legal vis. Ejeren kan lukke skoven, hvis der foregår jagt eller intensivt skovarbejde. Private skove under 5 ha kan lukkes af ejeren.

I private skove må man kun færdes på stier og anlagte veje og kun cykle ad befæstede stier og anlagte veje. Der er kun adgang fra kl. 07.00 til solnedgang. Ophold må ikke ske nærmere end 150 meter fra beboelse. I alle skove skal hunde føres i snor.

Markveje og stier

På markveje og stier i det åbne land er det tilladt at færdes til fods og på cykel. Færdsel uden for veje og stier er ikke tilladt. Endvidere skal man holde afstand til beboede huse. Hunde skal føres i snor.

Udyrkede arealer

Der er fri adgang til udyrkede arealer, hvis der er lovlig adgang til dem. D.v.s. hvis man kan nå dem ad offentlig vej eller langs stranden. Denne ret gælder dog ikke private områder, der i deres helhed er indhegnede. Ejeren kan forbyde adgang, hvis der foregår jagt eller intensivt markarbejde.

På private områder er der kun adgang fra kl. 07.00 til solnedgang. Ophold må ikke ske nærmere end 150 meter fra beboelse.

Hunde skal føres i snor.

Klitfredede arealer

Færdsel til fods og kortvarigt ophold er tilladt, hvis der er lovlig adgang til området.

På private områder må ophold ikke finde sted nærmere end 50 meter fra beboelse.

Hunde skal føres i snor.

Fuglebeskyttelse

Gå uden om fuglekolonier. Gå på veje og stier.

Tag ikke ophold i nærheden af reder eller unger. (De voksne fugles ængstelige eller agressive adfærd vil ofte være et tegn til at man bør fjerne sig).

Medbring ikke løsgående hunde (forbudt 1/4-1/10 på strande).

Undgå sejlads tæt på øer og holme med fuglekolonier.

Undlad landgang på ubeboede øer og holme fra april til juli.

Undgå landgang og ophold på strande med mange måger. Her yngler terner og vadefugle, som er følsomme for forstyrrelser.

Ankring

Det er tilladt at ligge for anker overalt, hvor det kan ske uden at genere skibsfarten, d.v.s. uden for afmærkede render og sejlløb. Dansk Sejlunion har udlagt et stort antal ankerbøjer (se DS's "Tursejlerhåndbogen") i de indre farvande. Disse ankerbøjer er forbeholdt medlemmer af sejlklubber under Dansk Sejlunion. Såfremt der i forvejen ligger en båd ved en ankerbøje, og man ønsker at benytte denne, skal man følge de anvisninger, der gives af den først ankomne m.h.t. fastgøring direkte til bøjen, agter eller langskibs.

Dykning

Dykning må aldrig ske uden opsyn. Der skal altid udlægges synligt dykkerflag.

Blå Flag

På mange strande og i mange lystbådehavne vajer Blå Flag. Det er en international miljøkampagne, der arbejder for et renere kyst- og havmiljø. Friluftsrådet tildeler Blå Flag efter ansøgning og fører løbende kontrol med at kravene overholdes. Bl.a. kontrolleres badevandskvaliteten hver 14. dag.

På stranden betyder Blå Flag, at badevandet er rent, at stranden er ren, at der er toiletter og affaldsspande, at der er redningS- og sikkerhedsudstyr, at den seneste badevandsmåling er offentliggjort m.m.

På havnen betyder Blå Flag, at der er rent og pænt, men ikke at man kan bade, at der er anlæg til modtagelse af spildolie, beholdere til miljøfarligt affald, rent drikkevand, bad og toilet m.m.

Lystfiskerens lille "stå-bi"

Fisketegn

For personer mellem 18 og 67 år kræves der fisketegn ved alt lystfiskeri i Danmark – også når man er taget på fisketur med en af de mange lystfiskerkuttere, eller man fisker fra sin egen båd. Dog ikke ved Put & Take-fiskeri.

Fisketegn købes på posthuset, turistbureauet, i grejforretninger eller om bord på turbådene.

Ved åer og søer kræves desuden fiskekort, som udstedes af ejeren af fiskeretten.

Fredningsbælter

Fiskeri må ikke finde sted nærmere end 500 m fra vandløbs og indvandes udløb i havet.

Uden for dette fredningsbælte må der ikke fiskes i en gennemgangszone på 500 x 100 m.

Fredningstider

Saltvand: Laks og ørred i yngledragt (farvet): 16. november-15. januar. Opdrættede laks og ørred i f.eks. put & take og regnbueørred er ikke fredet.

Hunrødspætter: 15. januar-30.april (Kun hvis rognsækkens bagspids strækker sig over midten af totallængden).

Hunskrubber: 15. januar-15. maj (Kun hvis rognsækkens bagspids strækker sig over midten af totallængden).

Ålekvabber og drægtige ålekvabber: 15. september-31. januar uanset størrelse. Ålekvabber under 23 cm er fredet.

Ferskvand:
Sandart: 1.-31. maj.
Helt: 1. november-31. januar.
Hunkrebs: 1. oktober-31. juli.
Hankrebs: 1. oktober-31. marts.

Mindstemål i cm

Laks 60, sandart 50, havørred 40, søørred 45,5, bækørred 30, krebs 9, ål (undt. blankål) 45, helt 36, gedde saltvand 60, gedde ferskvand 40, rødspætte 27, skrubbe 25,5, ising 25, torsk 35 i Østersøen, Skagerrak og Bælterne. Nordsøen 40.

Kyst- og bådfiskerens 10 bud

1. Respekter fredningsbælterne.
2. Respekter fredningstiden.
3. Respekter mindstemålene.
4. Vis hensyn ved færdsel i naturen.
5. Stranden tilhører alle og må ikke spærres.
6. Begræns fiskeri med flere stænger. Der skal være plads til alle.
7. Vis omtanke ved slæbefiskeri efter båd.

Den fri færdsel på vandet må ikke hindres.

8. Vis hensyn ved parkering. Benyt P-pladser. Undgå at spærre småveje.

9. Brug ramper ved søsætning og optagning af joller.

10. Overnatning på stranden og på P-pladser i telt, campingvogn og mobil homes er ikke tilladt.

Gode tips

"100 fine, fynske fiskepladser" – en guide til fynske fiskepladser ved kysten med 12 kort 1:100.000. Udgivet af Fyns amt.

"Lystfiskerguide" – en guide til fiskepladser i Sydsjælland, på Lolland, Falster, Møn og øerne. Udgivet af Turisme region syd.

Organisationer og turistbureauer

Organisationer på Fyn

Danmarks Naturfredningsforening, Fyn
Samrådsformand Kurt Due Johansen, Slørhatten, DK-5220 Odense SØ, tlf. 65 93 22 57.

Dansk Cyklist Forbund, Odense afd.
Hunderupvej 43, DK-5000 Odense C, tlf. 66 17 73 43.

Dansk Ornitologisk Forening, Fyn
Flemming Byskov, Bystævnevej 1a, Søllinge, DK-5750 Ringe, tlf. 65 98 22 18.

Friluftsrådet, Fyn
Amtsformand C. Lohmann Frederiksen, Kirkegyden 30, DK-5270 Odense N, tlf. 66 18 55 96.

Maritimt Center Danmark, hovedkontor
Det gule Pakhus, Havnen, DK-5700 Svendborg, tlf. 62 80 02 14.

Natur og Ungdom, Fyns Amt
Mogens Ribo Pedersen, Kertemindevej 29, DK-5290 Marslev, tlf. 65 95 14 40.

Organisationer på Sydsjælland, Møn og Lolland-Falster

Danmarks Naturfredningsforening
Samrådsformand Jens Holmegård, Rødkilde Naturhøjskole, Rødkildevej 42, DK-4780 Stege. tlf. 55 81 48 86.

Dansk Cyklistforbund, Nykøbing F. afd.
Ebbe Rysse, Søndervej 11, Marrebæk, DK-4873 Væggerløse. tlf. 54 13 60 07.

Dansk Ornitologisk Forening
Jens Mortensen, Skovfogedvej 15, Vejlø DK-4700 Næstved. tlf. 53 80 10 06.

Friluftsrådet
Amtsformand Terkel Jakobsen, Pilevænget 2 Skelstrup, DK-4930 Maribo. tlf. 53 88 41 10.

Natur og Ungdom
V. Dorte Gravesen, Egevej 1,1. Herlufsholm DK-4700 Næstved. tlf. 53 73 71 16.

Oplysninger om sejlklubber i Det Syddanske Øhav kan evt. fås ved henvendelse til: Dansk Sejlunion, Idrættens Hus, Brøndby Stadion 20, DK-2605 Brøndby.

Turistbureauer på Fyn, Ærø og Langeland

Assens Turistbureau
Ladegårdsgade 1, DK-5610 Assens
tlf. 64 71 20 31, fax 64 71 49 39.

Faaborg Turistbureau
Havnegade 2, DK-5600 Faaborg
tlf. 62 61 07 07, fax 62 61 33 37.

Højfyns Turistbureau
Søndersøvej 2, DK-5492 Vissenbjerg
tlf. 64 47 39 00, fax 64 47 39 80.

Kerteminde Turistbureau
Strandgade 1 B, DK-5300 Kerteminde
tlf. 65 32 11 21, fax 65 32 18 17.

Langelands Turistbureau
Torvet 5, DK-5900 Rudkøbing
tlf. 62 51 35 05, fax 62 51 43 35.

Marstal Turistbureau
Havnegade 5, DK-5960 Marstal
tlf. 62 53 19 60, fax 62 53 30 35.

Middelfart Turistbureau
Havnegade 10, DK- 5500 Middelfart
tlf. 64 41 17 88, fax 64 41 34 85.

Midtfyns Turistbureau
Algade 42, DK-5750 Ringe
tlf. 62 62 52 23, fax 62 62 36 23.

Nordfyns Turistforening
Adelgade 40, DK-5400 Bogense
tlf. 64 81 20 44, fax 64 81 34 51.

Nyborg Turistbureau
Torvet 9, DK-5800 Nyborg
tlf. 65 31 02 80, fax 65 31 01 80.

Odense Turistbureau
Rådhuset, DK-5000 Odense C
tlf. 66 12 75 20, fax 66 12 75 86.

Otterup Turistbureau
Bredgade 2, DK-5450 Otterup
tlf. 64 82 32 00, fax 64 82 45 19.

Sydfyns Turistbureau
Centrumpladsen 4, DK- 5700 Svendborg
tlf. 62 21 09 80, fax 62 22 05 53.

Søby Turistinformation
Havnen, DK-5985 Søby, Ærø
tlf. 62 58 13 88, fax 62 52 14 36.

Ærøskøbing Turistbureau
Vestergade 1, DK- 5970 Ærøskøbing
tlf. 62 52 13 00, fax 62 52 14 36.

Turistbureauer på Sydsjælland, Møn og Lolland-Falster

Faksekystens Turistforening
Hovedgaden 29, DK-4654 Fakse Ladeplads
tlf. 53 71 60 34, fax 53 71 60 74.

Gedser Turistinformation
Stationvejen 7, DK-4874 Gedser
tlf. 53 87 90 41, fax 53 87 90 39.

Holme-Olstrup Turistinformation
BonBon-Land, Gartnervej 2,
DK-4684 Holme-Olstrup. tlf. 53 76 33 76.

Kalvehave Turistinformation
Strandvej 1B, DK-4771 Kalvehave
tlf. 53 78 84 78 ell. 53 78 88 20, fax 53 78 89 11.

Karrebæksminde Turistinformation
Alléen 36, DK-4736 Karrebæksminde
tlf. 55 44 21 50.

Kragenæs Havn & Camping
Kragenæsvej 84, Kragenæs
DK-4943 Torrig L
tlf. 53 93 70 56, fax 53 93 70 84.

Kramnitze Turistinformation
Kramnitzevej 45, DK-4900 Nakskov
tlf. 53 92 21 72, fax 53 92 35 97.

Marielyst Turistinformation
Marielyst Velkomstcenter
Marielyst Strandpark 3, DK-4873 Væggerløse,
tlf. 54 13 62 98, fax 54 13 62 99.

Maribo Turistbureau
Det gamle Rådhus, Torvet
DK-4930 Maribo
tlf. 53 88 04 96, fax 53 88 01 96.

Møns Turistbureau
Storegade 2, DK-4780 Stege
tlf. 55 81 44 11, fax 55 81 48 46.

Nakskov Turistbureau
Axeltorv 3, DK-4900 Nakskov
tlf. 53 92 21 72, fax 53 92 35 97.

Nord/Østfalsters Turistforening
Stubbekøbingvej 16, DK-4840 Nørre Alslev
tlf. 53 83 32 53, fax 53 83 33 40.

Nordfalsters Turistforening
DSB Nørre Alslev , Stationspladsen 3,
DK-4840 Nørre Alslev
tlf. 53 83 49 24 ell. 53 83 40 34, fax 53 83 51 34.

Nykøbing F. Turistinformation
Østergågade 7, DK-4800 Nykøbing F
tlf. 54 85 13 03, fax 54 85 10 05.

Nysted Turistbureau
Adelgade 65, DK-4880 Nysted
tlf. 53 87 19 85, fax 53 87 19 60.

Præstø Turistinformation
Jernbanevej 22, DK-4720 Præstø
tlf. 55 99 11 90, fax 55 99 15 51.

Rødby Turistbureau
Vestergade 1, DK-4970 Rødby
tlf. 54 60 21 10, fax 54 60 45 47.

Rødbyhavn Turistbureau
Færgestationsvej 6, DK-4970 Rødby
tlf. 54 60 41 12 ell. 54 60 45 46
fax 54 60 45 47.

Sakskøbing Turistbureau
Torvegade 4, DK-4990 Sakskøbing
tlf. 54 70 56 30, fax 54 70 45 72.

Stevns Turistinformation
Østersøvej 6, DK-4673 Rødvig Stevns
tlf. 53 70 64 64, fax 53 70 72 64.

Sydsjællands Erhvervs- og Turistcenter
Algade 96, DK-4760 Vordingborg
tlf. 55 34 11 11, fax 55 34 03 08.

Turistforeningen for
Stubbekøbing Kommune
Vestergade 43, DK-4850 Stubbekøbing
tlf. 54 44 13 04, fax 54 83 70 60.

Velkomstcenter Farø
Grønsundvej 699, Farø, DK-4793 Bogø By tlf. 53 79 42 17, fax 53 79 42 03.

Turistforenigen for Næstved og Omegn
Det Gule Pakhus, Havnen 1
DK-4700 Næstved
tlf. 55 72 11 22, fax 55 72 16 67.

Steder og navne

Agernæs 28
Albuen 91
Andersen, H.C. 119
Andersen, H.N. 88
Arreskov Sø 35
Askø 75
Assens 26
Avernakø 35

Bagenkop 57
Bager, Ove 67
Ballen 37
Bandholm 80
Barholmene 137
Birket Kirke 79
Birkholm 50
Bjørnø 35
Blans 80
Boels Bro 15
Boesdal Kalkværk 117
Bogense 9
Bogø 129
Bregninge Kirke 43
Bregnør 15
Broholm 67
Bukh, Niels 37
Bøgeskov 116
Bøjden 28
Bøjden Nor 29
Bøtø Nor 107
Bågø 25

Christian II 24
Christiansminde 44
Classenske Fideikommis, Det 109

Dageløkke 55
Dammestenen 67
Danehof 65
Dovns Klint 59
Drejø 38
Dronning Alexandrines Bro 127
Dybsø Fjord 70
Dyreborg 32
Døllefjelde-Musse 83

Ebbes Bådebyggeri 47
Ebert, Jan 128
Egeløkke 55
Egeskov 40
Elverhøj 113
Enebærodde 14
Enehøje 89
Engestofte Kirke 82
Enø 70

Fakkebjerg 59
Fakse Bryggeri 118
Fakse Kalkbrud 117
Fakse Ladeplads 117
Faldsled 29
Fanefjord 132
Farø 128
Farøbroerne 128
Feddet 119
Fejø 75
Femø 77
Fjord- og Bæltcentret 63
Fjællebroen 36
Flatø 137
Frederiksdal Naturcenter 93
Frejlev 102, 137
"Friheden" 72
Friis, Achton 39, 78, 124
Frøbjerg Bavnehøj 27
Fyns Hoved 12
Fænø Sund 25
Færge-Hans 18
Færgemuseum 64
Faaborg 33
Faaborg Kunstmuseum 34
Gamborg Fjord 25
Gambøt 46
Gedesby 107
Gedser 106
"Ghoster" 46
Gjorslev 115
Glavendrupstenen 15
Grevebroen 51
Grimmers Nakke 137
Grubbe, Marie 131
Grundtvig, N.F.S. 133
Grønsund 131
Gudme 67
Guldborg Lystbådehavn 137
Guldborg Sund 136
Guldborgsundtunnellen 138
Gyldensten 11
Gøngehøvdingen 121
Gåbense 135
Gåsetårnet 132

Halskov Vænge 108
Hammerdammen 35
Hansen, Mads 31
Harritslevgaard 11
Hasmark 14
Hein, Piet 130
Helnæs Bugt 28
Herlufsholm 71
Herrevig 137
Hesnæs 107
Hesselagergaard 67
Hesselagerstenen 67
Hestehoved 87
Hindsgavl 25
Hindsholm 61
Hjortø 39

Hofmansgave 15
Holckenhavn 66
Holmegaards Glasværk 71
Holtug Kridtbrud 114
Horne Kirke 29,
Hou Fyr 54
Hulbjerg Jættestue 58
Hvide Svaner, De 71
Højerup Kirke 115
Hårbølle 131

Illumø 28

Jacobshavn 71
Jensen, Johs. V. 24
Johannes Larsen Museet 63
Jungshoved Kirkehavn 124
Jæger, Frank 55

Kalvehave 127
Kalvø 137
Karrebæksminde 69
Kejlsø 137
Kerteminde 61
Kleven 48
Klintebjerg 16
Klintholm 111
Klokkestenen 32
Knudshoved 134
Knuthenborg 81
Kongebro Havn 24
"Kongens Fald" 24
Korshavn (Fyns Hoved) 12
Korshavn 35
Korsøre 12
Kragenæs 78
Kragnæs 48
Kramnitse 99
Krenkerup 83
Kristensen, Tom 46

Ladbyskibet 63
Landet Kirke 43
Langeland 53
Langelands Museum 54, 57
Langelandsfortet 59
Langø 89
Lillebæltsbroerne 22
Lilleø 137
Lindelse 89
Lindeskov Hestehave 66
Lindøværftet 14, 16
Loddenhøj 16
Lohals 54
Lundeborg 66
Lunkebugten 46
Lyman, Ulla-Britt og Bent 46
Lyø 32

Madigan, Elvira 43
Majbølle 138
Manneken Pis 11
Maribo 81
Marstal 47
Marsvinefangst 21
Masnedø 135
"Meta" 49
Middelaldercentret 139
Middelfart Havn 24
Middelfart Lystbådehavn 24
Munk, Kaj 37, 82
Møns Klint 111

Nakkebølle Fjord 36
Nakskov Fjord 85
Nyborg 64
Nyborg Statsfængsel 65
Nykøbing Falster 138
Nyord 124
Nysted 101
Nysø 119
Næsbyhoved Skov 18
Næsgaard Agerbrugsskole 109, 131
Næstved 70

Odense 17
Odense Fjord 13
Oehlenschläger, Adam 54
Oldenbjerg Langdysse 59
Ollerup Gymnastikhøjskole 37
Olsen Banden 113
Onsevig 78
Oreby Bro 82
Orehoved Havn 138
Otterup 14
Oure Idrætshøjskole 67

Palnatoke 34
Pederstrup 79
Petersværft 127
Pilekrogen 44
Pomlenakke 109
Pouls Vig 71
Præstø 119

Rantzausminde 41
Rasmussen, Mads 33
Ravnsborg 79
Ravnsborg Voldsted 79
Revkrogen (Ærø) 49
Revkrogen 36
Ringnis, Jørgen 88
Ristinge 57
Romsø 62, 63
Rosenfeldt Gods 134
Rudkøbing 55
Rødby 99
Rødby Fjord 100
Rødbyhavn 99
Rødkilde 36
Rødsand 105
Rødvig 116

Sakskøbing 83
"Salten Østerstrand" 59
Sandvig 124
Skalkekorset 102, 137
Skarris Odde 28

Skarø 37
Skejten 137
Skjoldnæs 50
Slotø 89
Smålandsfarvandet 69
Sortsø 129
Spodsbjerg 59
Sprogø 66
"Stakitøl" 66
Stavreby 124
Stege 126
Stege Mølle 11
Stengade Strand 54, 59
Stevns Klint 115
Stige Ø 17
Storebælt 61
Storstrømsbroen 136
Strib 23
Strynø 51
Stub, Ambrosius 43
Stubbekøbing 130
"Svanen" 13
Svanninge Bakker 35
Svelmø 36
Svendborg Havn 43
Svendborg Lystbådehavn 42
Svendborg Sund 39
Svendborg Sund Marina 44
Svinø 25
Sydsjællands Museum 133
Sydstenen 107
Søby 50

Thorvaldsen, Bertel 117
Thurø Bund 46
Tillitse 89
Tobakstørreladen 59
Tom Knudsens Safari Museum 54
Torø 27
Tranekær 55
Troense 45
Tryggelev Nor 59
Tårs 93

Udby 133
Ulvshale 125
Urehoved 48

Valdemar Sejr 32
Valdemars Slot 43, 46
Vejlø 89
Vejrø 77
Vemmetofte 118
Vester Skerninge 37
Viby 63
Viebæltegaard 44
Vigelsø 16
Vindeby 42
Vodrup Klint 49
Vordingborg 132

Walsteds Bådeværft 46
Willemoes, Peter 25

Ymerbrønden 34

Æbelø 11
Ærø 46
Ærøskøbing 48

Øhavets Smakkecenter 51
Øksnebjerg 27
Ørsted, H.C. og Anders Sandøe 56

Ålholm Slot 102

Mere at læse i ...

- Andersen, Ingrid Falktoft: *"Vejviser til Danmarks Oldtid"*, 1994.
- *"Badevandskort"*, Storstrøms Amt, 1997.
- *"Cykelguide Fyn, Langeland og Ærø. Turkort 1:100.000 – Rutebeskrivelser – Turguide"*, Fyns Amt.
- *"Cykelkort Storstrøms Amt"*, Storstrøms Amt, Vejkontoret, 1997.
- *"Den danske havnelods"*, Kort- og Matrikelstyrelsen, 1993.
- Ebert, Jan: *"Ankerpladser i Danmark"*, 1988.
- Friis, Achton: *"De danskes øer"*, 1926.
- "Fyn med omliggende øer", Gyldendals Egnsbeskrivelser, 1989.
- FYN•TOUR: Regionale turistbrochurer om Fyn og aktivitetsmuligheder; cykelferie, lystfiskerferie, maritim ferie, slotte og herregårde, m.m. kan bestilles på telefon 70 20 20 66 og www.FYN•TOUR.dk.
- Génsbøl, Benny: *"Danmark rundt"*, 1992.
- Génsbøl, Benny: *"Sydsjælland – naturen rundt"*, 1991.
- *"Grønne guider"*, Fyns Amt, (folder fås på de fynske biblioteker eller bestilles på tlf. 65 56 10 00) .
- *"Grønne ture"*, (folder udkommer 4 gange årligt) Storstrøms Amt, Natur- og Plankontoret, 1997.
- *"Havneguide Lolland-Falster"*, Lystsejlernetværket Smålandshavet – Det Sydanske Øhav, 1997.
- *"Havneguide Sydsjælland"*, Bøgekysten, 1997.
- *"100 fine, fynske fiskepladser"*, Fyns Amt, 1994.
- Johannesen, Erik: *"Danmark rundt langs kysten"*, 1992.
- Jørgensen, Hans Erik: *"Lolland-Falster – naturen rundt"*, 1992.
- *"Kommas Havnelods 1997-99"*.
- *"Kunst- og musikkalender"*, (folder udkommer 4 gange årligt), Storstrøms amt, Undervisnings- og kulturforvaltningen, 1997.
- *"Kystguide – 58 udflugtsmål langs stranden"*, Storstrøms Amt.
- *"Lolland-Falster-Møn med omliggende øer"*, Gyldendals Egnsbeskrivelser, 1972.
- *"Lystfiskerguide"*, Turisme region syd, 1997.
- Myrtue, Anders: *"Guide til de fynske slotte og herregårde"*, 1997.
- *"På strejftog i fynsk natur"*, Fyns Amt, 1994.
- Ravnsted-Larsen, Lis: *"Møn – naturen rundt"*, 1992.
- Sammenslutningen af Danske Småøer: Foldere over følgende øer i Det Syddanske Øhav: Bågø, Bjørnø, Lyø, Avernakø, Drejø, Birkholm, Skarø, Hjortø, Strynø, Fejø, Askø, Femø (bestilles på tlf. 62 61 73 73 – Øsammenslutningens sekretariat på Avernakø").
- *"Sydsjælland"*, Gyldendals Egnsbeskrivelser, 1971.
- Turisme region syd: Regionale turistbrochurer om Lolland-Falster, Sydsjælland og Møn kan bestilles på tlf. 54 86 13 48, fax 54 85 40 16 eller www.turismesyd.dk.
- *"Turkalender til fynske arrangementer"*, (folder udkommer 1. april og 1. juli) fås på biblioteker og hos turistvirksomheder i Fyns amt.
- *"Øhavet"*, (gratis) fås hos Fyns Amt, Ørbækvej 100, 5220 Odense SØ, tlf. 65 56 10 00.

"På strejftogt i Det Syddanske Øhav" indeholder forslag til gode mål for sejlturen, besøg på småøerne, seværdigheder i land, cykelture og traveture i kystområderne samt skildringer i hovedtræk af områdets righoldige og interessante historie og kultur.
Herudover beskrives 120 lokaliteter med havne, anløbsbroer og ankerpladse i, hvad der må betegnes som Danmarks mest eftertragtede sejlerfarvande rundt om Fyn og syd om Sjælland og Lolland-Falster.

- Nord om Fyn og Odense Fjord
- Lillebælt fra Strib til Horne Land
- Det sydfynske Øhav
- Ærø og Langeland
- Svendborgsund
- Storebælt
- Smålandsfarvandet
- Nakskov Fjord
- Østersøkysten fra Kramnitse til Klintholm
- Stevns Klint og Fakse Bugt
- Bøgestrømmen, Grønsund, Storstrømmen og Guldborg Sund

Hvad enten man er på sommertur ud til vandet eller ude på vandet, hører farvandene rundt om Fyn og syd om Sjælland og Lolland-Falster til nogle af de mest elskede ferieområder i Danmark. Ofte beskrives de to områder hver for sig, men sejlere, cyklister og folk i bil færdes på kryds og tværs af de gamle skillelinjer mellem øst og vest. Derfor har Fyns Amt, Storstrøms Amt og de regionale turismeorganisationer besluttet sig til at udgive denne guide, der ser de to områder under eet – som Det syddanske Øhav.

Nøglen til en Danmarksferie, når den er bedst.

GOD VIND!

ISBN: 87-98-64-06-0-7

